

Guliston

2006/3

2006 ЎНУС - ДУОМУЎНУСЛАФ ВА ЎНУФОРДУСЛАФ ЎНУС

Китиларнинг қадрлиги сазоватли китидир.

Тоғф Кое Қожиб

Халқнинг етқи сажий китидир, сажийлик шараф келтиради.

Аҳмад Юмакй

Хилматез кити эр сонига эмас
Ва руҳез кити тирик денае.

Навоий

Мард шундай кишики, гапирмаедан туриб,
қилмоқчи бўлган ишини адо қилади. Но-мард кити
гапириб туриб ҳам адо қилолмайди.

Мекандар Сулҳарнайн

Илконини кўтаришига қараб сажийлик қил,
бировларга тақлид қилган ҳолда сажийлик қилма!
Қарз олиб бунини авазига қилинган сажийлик қандай
сажийлик бўлади, ботқаларнинг молидан олиб,
бировларга едиритдан нима фойда?!

Абдубек Шерозий

Хилмаким бор хилмат ила эътиқод,
Оқибат ул-аир топар ул нурад.

Дурбек

Сажий китинини таомли шифодир.

Ҳақие

Хилда гар сажийлик одати йўқдур,
Яхшилик кўтмоқчинини ҳожати йўқдур.

Абдулбаракот Қодирий

Оғримай жони на билеун ул жон қадрини,
Дарди йўқ бедард на билеун дори-дармон қадрини.

Хубайдо

Журнал 1925 йилдан чиқа
бошлаган

Ўзбекистон Республикаси
Маданият ва спорт ишлари
вазирлиги

Бош муҳаррир
Азим СУЮН

Таҳрир ҳайъати:
Баҳтиёр ГАНЖАМУРОД
Хуршид ДАВРОН
Ўткир ЖЎРАЕВ
Жалолбек ЙЎЛДОШБЕКОВ
(бош муҳаррирнинг биринчи ўринбосари)

Абдусайд КЎЧИМОВ
Гулистон МАТЁҚУБОВА
Абдулла ОРИПОВ
Баҳром РЎЗИМУҲАММАД
(масъул котиб)

Комилжон ҚИЁМОВ
(бош муҳаррир ўринбосари)

Раҳмон ҚЎЧҚОР
Азамат ҲАЙДАРОВ

Бўлим муҳаррирлари:
Абдурауф РАҲИМҚУЛОВ
Манзура ШАМС

Зумрад ВАҲОБОВА

Фотомухбир

Шавкат ҚАҲҲОРОВ

Саҳифалаш ва дизайн
Дилшодбек АБДУСАТТОРОВ

Навбатчи муҳаррир

З. ВАҲОБОВА

Ушбу сонда:

ҲАЙКАЛ—

ЭХТИРОМ ДАМЪИ

**ҒАДОЙИБ
ТАҚДИР**

ҲИҚУ ОЛАМИ

ШИРОҚ АҲСОНАСИ

Босишга 15.05.06 да топширилди. Қоғози 60x84 1/8.

Ҳажми 6,0 босма табоқ.

Буюртма № 77

Таҳририят манзили: Тошкент — 700029, Буюк Турон кўчаси, 41-уй.

Телефонлар: Қабулхона: 136-56-01, Бош муҳаррир ўринбосари: 136-78-90

Масъул котиб: 133-07-94, Факс: 133-08-57

Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси
босмахонасида чоп этилди.

Манзил: Тошкент, Х.Сулаймонова кўчаси, 33 - уй.

Журнал Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида
091 — рақам билан рўйхатга олинган.

МУҚОВАЛАРИМИЗДА:

1-бетда — 1 июн — Халқаро болаларни ҳимоя қилиш куни

2-бетда — Хотира ҳузурида

3-бетда — Хонанда Севарабону

Ўзбекистон Бадий кўргазмалар залида Шанхай ҳамкорлик ташкилотига кирувчи Россия, Хитой, Қозоғистон, Тожикистон, Қирғизистон, Ўзбекистон рангтасвир ва халқ амалий санъати усталарининг кўргазмаси очилди. Кўргазмадан "Россия қуроқ мозайкаси" экспозицияси, Ўзбекистон дастгоҳли рангтасвир, сопол буюмлари ва ёғоч ўймакорлиги, Г.Айтиев номидаги Қирғизистон тасвирий санъат миллий музейи тўпламларидаги асарлар жой олди, айна дамда Хитой қадимий Фуцзян ўлкаси халқларининг рангтасвир усталари, Тожикистон замонавий ва анъанавий рассомлари ўз ижоди билан

қилинган. Гавдалар хатти-ҳаракатида илғаб бўлмайдиган даражадаги сеҳр, юз ва қўлларда роҳат, чексиз-чегарасиз руҳий парвоз, висол оламининг тотли, назокатли туйғулари намоён бўлади.

Леким Ибрагимов турк оламида неча минг йиллар давомида инсоннинг оғирини енгил қилган, даҳшатли ва қувончли дамларда инсонга дўст, ҳамроҳ, сирдош бўлган, жанг майдонларида уни ўлимдан қутқарган, инсоннинг қадрдон ҳамроҳи отлар тимсолида бутун бир чегарасиз руҳий макон ва замон тафсилотини сиқиқ воситада жонлантиради. Юксак техник имконият устаси

ТАСВИРЛАРДА НОЁБ ТУЙҒУЛАР

иштирок этди.

Кўргазманинг Қирғизистон бўлими Г.Айтиев номидаги тасвирий санъат миллий музейи экспозициялари ва ҳозирги замон дастгоҳли тасвирий санъат асарларидан ташкил топган. Унда республикада кўзга кўринган кекса авлод Г.Айтиев, Е.Чуйковлардан то шу куннинг характерли изланишлари ҳисобланмиш Ж.Абралиевнинг абстракт-реал, сюрреалистик кигиз, наMAT техникасида ишланган асарлари намойиш этилган. «Оқ кема», "Асил тош", "Куй", "Махфий", "Ойдин кеча", "Яшил олам", "Тоғ манзараси" ва бошқа 2000-2003 йилларда яратилган изланишларда ўлканинг қадимий материалдан келиб чиқиб, соф колористик нюанслар воситасида қайтарилмас манзаралар, воқеий тасвирлар кўлами ифода этилади. Ута маҳорат талаб қиладиган материалдаги тасвирлар, шундай фантастик олам, ифода эркинлиги воситасида руҳий кенгликлар, ўзига хос таассуротлар йиғиндисини берадики, бу сезги фантазиясининг бой, чексизлигидан далолат беради. Оддийгина кигиз материалдан эмин-эркин ифода услуби орқали қалбга яқин, қайтарилмас руҳий дунё яратилиши табиий талант кўламининг булоқ каби қайнаб чиқаётганини кўрсатади.

Л.Ибрагимовнинг "Тун ва кун", Акмал Нурнинг "Булоқ" асарлари Ўзбекистон рангтасвиридаги юксак асарлар бўлиб, уни шу пайтгача бу рассомларнинг олиб борган изланишлари якуни, этапли полотноси деса бўлади. Бу асарлар рассомларнинг тимсоллар, рамзий белгилар орқали бутун бир руҳий бўшлиқларни, инсоният тақдирини, қисматиға хос умуминсоний, самовий кучлар эканини қамраб олиш даражасининг чексизлигини кўрсатади. Акмал Нурнинг "Булоқ" композициясини йигит-қиз ўртасидаги муҳаббатга қасида дейиш мумкин. Зар сингари доналарнинг балиқ оғзига тўкилиши, қизнинг тангани булоқ сувига ташлаши каби ирим-сирим, тимсолий белгилар асосида балиқ севги ифодаси сифатида кўрсатилган. Атроф текис юзанинг дурга тўла товланишида, қиз ва йигитнинг нафис, нозик, нафосатли хатти-ҳаракати, илтижо, имо-ишоралар кўламида бутун бир қайтарилмас руҳий ва ифодавий гўзаллик талқин

юритган жозибадор чизиқлар мажмуасида чексиз, чегарасиз ифодавий имкониятлар, маҳорат даражасининг юксак нуқтасига элтган ижодкор намоён бўлади. Қора ва оқ ранг таъсирчан пластик ечимни топган композицион кўлам даражасининг бир ҳамла билан ҳал қилингандай таассурот туғдириши рассомнинг ифодавий қамрови қай даражага эришганидан далолат беради. Узоқ йиллар давомида олиб борилган изланишларнинг якунини кўрамыз бу асарда. Тимсолий, Шарқ руҳий кучлари талқини рассомнинг барча асарларида сиқиқ воситалар асосида берилади. "Уч фаришта" композициясида бу хусусият янада янгича талқин топади. Аёл, қиш, от тасвирида шу илохий, самовий хусусиятлар оқ фонда, нафис, эркин ва шиддатли, бехато юритилган чизиқлар ёрдамида янада яхлит, таъсирчан, ифодали, ёрқин намоён бўлади.

Қозоғистон рассомлари ижодида илк ҳаётий манбалар, эртаксимон ва афсонавийлик, шунингдек, коинот ва ер воқеалари талқини қадимий авлодлар руҳи ва келажак ҳақида қарама-қарши, зид қутблар тўқнашувидан ҳосил бўлган туйғулар мажмуини кўрамыз.

Кўп асрлик маданиятдан мадад олган рассомларнинг изланишларида қадимийлик, анъанавийлик ва янги санъат турлари аён кўзга ташланади. Бу жиҳат кўргазманинг Хитой бўлимида яққол кўринади. Ушбу асарларда қадимий Хитой маданияти, унинг қайтарилмас руҳи кўринади. Ёрқин қизғиш ранглар, оқиш, яшил, сарғиш, зарҳал тусланишлар, колористик соф, беғубор, қалбларни нурафшон этувчи тароват, чизиқлар ўйинидаги сеҳрли товланишлар, тасвирдаги эмин-эркин ифода йўли фантастик фикрлар тўлқинини ифода этади, юзага олиб чиқади. Тасвирлардаги болаларча соддадиллик ва гўзал воқелик очик ёрқин чизиқлар, рангларда гавдаланади. Ақл бовар қилмас ранг ва чизгилар талқини афсонавий руҳий оламни бунёд этади. Бу изланишлар руҳига кўҳна санъат анъаналари сингган. Шунинг учун ҳам бу тасвирлар қайтарилмасдир. Чунки унда ажодлар руҳи, улар қалбида жўшиб келган туйғулар акси композицион қурилмаларнинг ўзига хос талқинида намоён бўлади.

Абдували ЭГАМБЕРДИЕВ

ЎЗБЕК ДАВЛАТИ

(Достон)

БИРИНЧИ МАНЗАРА

200... йил.

Ноябр ўрталари.

Камалак куз.

Кўкдан ёғилади унсиз оҳанглар —
ранг оҳанглари

Мезонлар илашиб

сузар бу оҳангларда.

Чирчиқ дарёсин сувлари сокин,

бу дарё ўзига қилган жамулжам

Фарбий Тиёншоннинг барча сувларин.

Улар ҳаёт улашар

Пойтахт бағирларига кузда ҳам.

Боғларда ёниб ётар

зардоллар:

Сариқ,

оч сариқ,

қора-қўнғир,

қизғиш-қорамтир,

қип-қирмизи оловлар.

Оқ тераклар,

кўк тераклар

санчилгудек осмон тоқига.

Хазонлар учади,

хазонлар шитирлар,

пичирлар...

жон таслим қилар — рамақижон.

Қуёш ботар эди...

Ногаҳон

боғ устида пайдо бўлди

бир гала лайлак

фаришталар каби оппоқ-оппоқ

лайлак.

Оҳиста-оҳиста айланиб

келиб қўндилар

Давлат қароргоҳи боғига.

...ўн тўртта лайлак!

ИККИНЧИ МАНЗАРА

Замонбек —

9-синф ўқувчиси,

кўп тийрак бола.

Унча-бунчага гап ҳам бермайди.

Биринчи сентябрда туғилган,

шу боисмикан —

“Мен — Мустақилман!” — дейди

ва қўшиб қўяр: “Яъни мустақил фикр эгасиман!”

Бувиси — Норбиби Ая

ҳайратда қарайди унга:

“Нима деяпти у: “Мустақил фикр...”

Замонбек онаси —

Ойгулхон эса —

тарихчи. Шўнғиб кетган тарих қаърига,
тарихдан бошқа ҳеч нарсани олмайди тан.

Баъзан,

тортишиб олар она-бола:

“Тарихни билмайсан...”

“Бугуннинг тарихини биламан!...” — дейди
Замонбек.

Гапга қўшилади Норбиби Ая:

“Бадий китоб ўқимайсан кўп”.

“Буви, — дейди Замонбек, —

Сиз компьютерни биласизми?

Биласизми Интернетни?”

“Йўқ! — дейди Буви, — аммо-лекин

улар ёшларни бузаётганмиш...”

Бўш келмайди яна Замонбек:

“Мен уларни беш бармоғимдек биламан.

Нима, мен бузгунчиманми?”

“Йўқ, — дейди Буви,

— сенинг авлодингда “бузгунчи”

ўтмаган...”

УЧИНЧИ МАНЗАРА

Ў, Дўрмон тонглари...
сарин-сарин эсар шаббода,

Рухни қитиқлайди
ҳаволар.

Бошқача бўлиб кетгунг
дунёда —

Паллаин баҳорлар, баҳорлар.
Булбул “чаҳ-чаҳ”ига тўлар боғ,
гул эмас, яшиллик шайдоси улар.
Бугун ям-яшилдир нафақат Дўрмон,
Ям-яшил Ўзбекиюрт!

Нурота тоғлари,
қир-адирлари

кўгаллади.
Кўзичоқлар тамшанар.
Сурхон томонларда бодом гуллади
пушти, оқ, қизил, рангпар.

Қиш арғумоқлари
чекинди —

Қорақалпоқ, Хоразм
қумликларида.

Чечаклар очилди бу кенгликларда.

Соғиниб кетдим
Водийни

Қамчиқ довонидан
тезда ошгум, бас,

ахир, Кўли Қуббонга
Ойбек каби
қўйганман ихлос!

ТўРТИНЧИ МАНЗАРА

Якшанба эди.

Ўридан қувнаб турди Замонбек.
Онасига деди у: “Бир иш қилайми?
Бувимни “Мустақиллик майдони”га
олиб борсам...”

У ерга лайлақлар келибди!”
“Қўйсанг-чи, — деди Ойгулхон она, —

...тушунаман,
лекин Бувинг боролмайди”.

“Боради! — деди Замонбек, —
Уйда ётаверган одам

хаста бўлар кўп,

Бувимни
бир айлантириб келаман...
Хўп, денг, хўп!”

БЕШИНЧИ МАНЗАРА

Эҳ,
бу ёшлар,
бу ёшлар...

Кўп ўжар чиқди.
Билганидан қолмайди.
Бош майдонда, мана, Замонбек,
Ёнида Бувиси, Мамлакат Бош дарвозаси —
Эзгулик аркасига боқиб турар тик.

Буви, ишонмайди кўзларига.
Остонага қўниб турар лайлақлар,
лайлақлар қайтибди.

Юртга барака келибди!
Ў, лайлақлар,
кешиб қолган эди Юртдан,
кешиб қолган эди ҳатто Бухоройи шарифдан!

Хўб донишманд-да бу қуш:
Қайда осойиш,
тинчлик —
ўша ерда улар,

ахир,
хотиржам, тинч яшашни
хуш кўрар донишмандлар.
“Болам, — деди Буви, — Арка пештоқи устида,
Хўв, қанотларида

Қуёш нурлари ўйнаётган қушлар
лайлақка ўхшамайди-ку?”

“Ҳа, — дейди Замонбек,
Улар турналар,
турналар,

Бизнинг тимсолимиз!
Гўё турнага айланиб
Ўзи кўкка учаётганде-е-е-к...

“Биласизми, — дейди Замонбек, —
Бир пайтлар бобомиз Амир Темур ҳам
Арки Олий қурган Самарқандда!”
Тийрак неварасин бу сўзларидан
беихтиёр кўкси тоғдай кўтарилар Норбиби Аянинг.

ОЛТИНЧИ МАНЗАРА

Бош майдон.
 Мустақиллик майдони.
 Мустақиллик сўзин
 олгунича то
 нималарни
 бошидан
 кечирмади у?!
 Ҳар инсон тақдири каби
 тақдири бор ҳар нарсанинг.
 Хусусан, бу майдоннинг.
 Кўп узоққа бормайлик.
 Бундан юз йил нарида
 “Собор майдони” деб
 аталарди бу ер.
 Чор армияси зобитлари
 ва оилалари
 ибодат қилишарди бу майдонда.
 Тўда-тўда,
 гала-гала.
 Итлари ҳам бўларди:
 тўда-тўда,
 гала-гала,
 жуда қўрқинчли эди улар!
 Узо-о-оқлардан
 жавдираб қарашарди
 қорақўз болалар.
 О, сўнг Шўро келди!
 Ва “Собор майдони”
 “Қизил майдон” деб ном олди бирдан.
 Ростдан,
 қизил майдон эди бу майдон.
 Қип-қизил қон... қон... қон...
 Гурсиллатиб,
 зирқиратиб,
 чилпиллатиб,
 сачратиб
 ўтарди офир нағалли этиклар,
 этиклар,
 этиклар...
 сўнг танклар,
 танклар,
 танклар!
 Уларга йўл кўрсатиб турди кейин
 баҳайбат ҳайкал.

Пушкин ҳайкали эмас,
 Достоевский ҳайкали эмас,
 Волга-Дондан келган
 74 тоннали,
 ўн саккиз метрли кал ҳайкал.
 Ва майдон аталди:
 “Ленин майдони”.

ЕТТИНЧИ МАНЗАРА

Замонбек
 Бувисин бошлади
 оқ поёндоз йўлакдан,
 икки ёни яшноқ арчазор йўлдан,
 Ҳаёт йўлинг ойдин бўлсин деяётган йўлдан —
 Озодлик обидаси томон.
 Норбиби Ая кўрди дафъатан —
 Курран арз бағрида —
 Ўзбекистон!
 Ўзбек Давлати!
 Ўзбекистон Давлати!
 Ўзига Бек Давлат!
 Ватан
 жилоланиб турар
 Ер шари сиймосида!
 Норбиби Ая
 меҳри тошиб қаради унга,
 “Хўп ярашибди
 Ер шарига!”
 Олтин ранглар
 товланар,
 жилваланар,
 ўйнар,
 қуйлар...
 “Болам, — деди Норбиби Ая,
 “Ўзбекистон” пойида
 тўй бўлаяптими?”
 Бунча одам кўп,
 бари ёш-яланг...”
 “Ҳа-а, тўй бўлаяпти, тўй!.. —
 қаҳ-қаҳ урар Замонбек.
 Ва ногоҳ:
 “Гул эсимдан чиқибди... Ҳозир”, —
 дея бурилиб орқага чопди.
 Гул келтирди!

“Ана, энди, гул қўямиз Она пойига!
Бахтли Онага қаранг,
келинингизга ўхшайдими,
тарихчи келинингизга...
онамга-да...”

Донг қотиб қолди Норбиби Ая.

Бахтли Аёл,
Бахтиёр Аёл,
Ўзбек Аёли!

Очиқ чехра,
маъсума,
мунис,

тиниқ нигоҳ

Бир дунё муҳр-муҳаббат-ла боқар
гўдагига!

Оҳ!

Бунчалар юлдузи иссиқ,

бунча ярашиқ

кўкракбурма кўйлак эғнига!

Нимагадир лоп этиб

бир ривоят тушди Ая эсига,
шууридан сизиб ўтди бамисоли нур.

Хуллас:

Бир подшо бўлган экан

ўша қадим-қадим замонларда

мамлакати маҳобатли,

сиёсати адолатли,

эл-улусига марҳаматли, доноларга, уламоларга

эйтиборли, ҳурматли,

гадоларга ҳимматли, яқин-узоқ

юртларга хеш-ақрабо қимматли, дили-

тили бирдек зийнатли

Подшоҳ.

Подшоҳ оиласида бир Аёл хизматда эди.

У тикувчи. Кеча-ю кундуз Подшоҳга-ю

Маликага, уларнинг ўғил-қизларига,

невара-чевараларига-ю суюб, ардоқлаган

оға-ини қариндошларига, тўю

тўёналарга-ю... нима лозим бўлса

тикиб-бичарди

қўли гул

Аёл!

Қўли гул Аёлнинг тенги йўқ эди оламда,

оламда тенги йўқ эди тикканларининг!

Либосларининг! Бичиб-тиккан зийнатларининг!

Аёлнинг ўзига муносиб Ёри бор эди — Тошкесар

уста.

У тоғлардан тош кесиб келтирарди
Саройга! Саройни тошу мрамлар билан
безарди. Унинг қўлида ҳар бир тош

мўъжизага

айланарди.

Камалакка

айланарди

ҳар бир парча тош!

Қўли гул

Тикувчи

Аёлнинг

ота-онаси ҳаёт эди, ака-ука, опа-сингил ва
бир ўғил, бир қизи бор эди, барчаси

бахтиёр

эди

Ҳаётда!

Кўз тегди Аёл бахтига! Кунлардан бир кун

суюкли Ёри — Тошкесар меъмори тоғларга кетиб
қайтмади.

Қайтмади биринчи кун.

Қайтмади иккинчи кун.

Қайтмади учинчи кун,

қайтмади...

Кўз тегди Подшоҳ юртига. Бир тўда бузғунчи
пайдо бўлди. Даъвогарлик қилди подшоҳ тахтига!

Нима эмиш:

Ўзга Давлат,

Ўзга сиёсат,

Ўзга ҳақиқат,

Ўзга адолат,

Ўзга жамият қураб эмиш.

Шундай демиш эски китобларда уларга.

Подшоҳдан амр бўлди.

Бузғунчиларни тутинг!

Қатъият сақлагай мамлакатни! Қатъиятсиз
подшоҳ — бўш қоп!

Бўш қоп, шалвираган қоп нима берар деҳқонга!

Подшоҳ амри вожиб,

тутдилар бузғунчиларни!

Подшоҳ

фармон

берди:

Барча бузғунчиларнинг барча бола-чақа, оға-ини,
қариндош, уруғ-аймоқларин ҳам

тутинг!

Ва барчасиң бирдек дорга осинг!
 Ахир уларнинг қон-қариндошлари ҳам
 битта қондан! Бузғунчилик қонидан!
 Ит — кутурмайди,
 қони қутуради!
 Итни
 қони билан кўминг!..
 О, Дунё!
 Бузғунчилар ичида эди Тикувчи Аёлнинг эри!
 Улар билан бирга эди Тошкесар Ёр!
 Тикувчи Аёлни — қўли гул Аёлни ҳам
 эри билан бирга олиб келдилар дор остига!
 Подшоҳ Маликаси хабар топди бундан —
 кўзларига ишонмай.
 Наҳот Тикувчи — шундай қўли гул Тикувчи
 осилса дорга.
 — Йўқ, унинг айби йўқ,
 гуноҳи йўқ, — деб ёлворди подшоҳга,
 — бир қошиқ қонидан ўтинг,
 У муносиб эмас дорга!
 Бутун аҳли мамлакат билгай Уни,
 Подшоҳ хонадонига берган имонини,
 жонини!
 Оилада — подшоҳ эмас эр,
 Аёл — подшоҳ оилада!
 Бир сўз билан озод
 Тикувчи Аёл —
 қўли гул Аёл!
 Озод Аёл — Тикувчи Аёл деди Подшоҳга:
 — Ота-онамнинг, бола-чақамнинг, опа-сингил,
 ака-укамнинг, қариндошларимнинг айби не?
 Уларни османг дорга!
 Сиз — Ҳақиқат,
 Адолат султони ахир!
 Мен эса бир ожиза...
 яланғочларни кийинтиргувчи Аёл.
 Менинг гуноҳимдан ўтдингиз,
 Уларнинг ҳам гуноҳидан ўтинг, Подшоҳим!
 Тикувчи Аёл ёнини олди Малика ҳам.
 Подшоҳ деди: — Барча яқинларингдан
 биттасининг гуноҳини сўраб ол, **ФАҚАТ**
БИТТАсининг,
 сен **ЁЛФИЗ** қолмаслигинг учун
 биттасининг
 бошини
 олиб қолгум

дордан!
 Бошқасига изи йўқ! Тамом-вассалом!
 Уфқ ёнар.
 Тикувчи Аёл Уфққа қаради. Уфқ ёнар —
 қуёш ботмоқда.
 — Эримнинг гуноҳидан кечинг! Тошкесар
 ёримни османг дорга!
 Тақдирда бор экан, чидайман бошқасига!
 Подшоҳ донг қотиб қолди!
 Ҳайратда қаради Маликага.
 Малика ҳам лол!
 Подшоҳ деди Тикувчига:
 — Аҳмоқ экансан, эй Аёл!
 Эринг бегона қон...
 Отанг ё онангнинг,
 ўғил ё қизингнинг,
 ҳеч бўлмаса
 бир қариндош-
 қондошингнинг
 гуноҳини
 сўрамайсанми?
 Тикувчи Аёл жавоб берди
 қатъий:
 — Аҳмоқдирман... аммо
 Ёшини яшади ота-онам. Уларни менга
 боғлаб бермаган бир умр! Ака-укамнинг
 ўз оиласи бор, бирдир улар қисмати!
 Опа-синглимнинг ҳам, улар менинг
 ёлғизлигимни икки қилолмас!
 Ўғлим кетар бир ўпқонга, қизим тушар
 бир қопқонга, оға-ини, қариндош
 бир топқонга, мен қолурман
 ҳар чопқонга...
 Эримни беринг.
 Эримнинг ўтинг гуноҳидан!
 Подшоҳ баттар лол!
 Деди у ниҳоят: — Эрталаб олурсан жавоб!
 Тонг отди
 бир гулгун
 тонг.
 Подшоҳ фармони қилинди эълон:
 — Тикувчи Аёлнинг, донишманд-оқила Аёлнинг,
 садоқатда танҳо, адолатда бебаҳо, вафода
 ёлғиз Аёлнинг нафақат Ёри, ота-она,
 ака-ука, опа-сингил, барча яқинлари озод этилсин...
 Малика баёнлари ҳам тарқалди элга:

Аёл бошида эр бўлса: У ота-оналик қилар Аёлга,
ака-укалик ишин қилар, болалик-чақалик
қилар, Аёлига қанот, қариндошлар,
яқинлар ўрнини босар... Ҳаёт бардавом!

Ҳаёт бардавом!

Ҳаёт бардавом!

Подшоҳим

шу хулосага

келди

тун бўйи!

Кунлардан бир кун...

адашиб — бузғунчилар
қутқусига учиб, кўрқиб уларга
қўшилиб қолган Тошкесар йигит
бир ҳайкал бунёд этмиш Ҳисор тоғларида!

У

улкан

Тоғ

чўққисини

айлангирмиш

Аёл сиймосига!

Бир

Сиймоки:

ВАФО,

САДОҚАТ,

БАХТ,

МЕҲР-МУҲАББАТ тимсоли!..

Норбиби Ая шууридан бу ривоят
сизиб ўтди бир лаҳзада бамисоли нур!

САККИЗИНЧИ МАНЗАРА

Қанча мамлакат бор

дунёни дунда,

уларнинг бормикан аниқ саноғи?

Саноғин билмайман

ва лекин-аммо

Барчасининг пойтахти бор,

Бош майдони бор.

Унча-бунчасида бўлганман

мен ҳам,

томоша қилганман,

ҳавас қилганман...

Анқара,

Лондон,

Деҳли,

Токио,

Сеул,

Масков

ва собиқ республикалар

бош майдонларин кўрганман.

Бўғзимга тиқилар ҳаяжон:

Ўзбек Давлатин янги Бош майдони каби

Ҳаёт тимсоли —

яшил-яшил

майдонни, йўқ,

кўрмаганман!

Фусункор боғ аро

кезаман тез-тез,

арчаларга, қарағайларга

тўймайман қараб.

Хуш келибсиз, арчалар,

сарвқад қарағайлар —

яшил салтанат.

Нақадар севаман сизни,

сизни кўрмоқ учун

олис тоғларни кезганман кўп бор!

О, мана, бу фавворалар,

маржонлар сочади

теваракка,

фалакка,

салқин-намхуш хилқатда яйрайди жон-тан.

Бир ҳайқириқ юракда:

“Фусункорсан Ватан!!!”

Муаззам кошона —

Майдон гултожи —

Сенат биноси!

Ўзбек пахтасидай оппоқ!

Ўзбек юрагидай оқ!

Ҳов-в, тоғ зирваларида жилоланар

жилоси,

Осиё офтобидан пештоқлари ярқироқ!

Сенда,

қонунлар пайдодир устувор,

Мумтоз тузуклар яратилажак!

Ҳукумат биноси — кўзинг ўнгида,

Сенда тош-тарози — пойдор.

Сен — ўтмиш,

сен — бугун,

сен — Келажак!

Норбиби Аяни кўпдан биламан,

Унинг ўғли билан

қадрдонман мен.

Ўша куни

Сенат биносига

қараб турганда мафтункор

кўриб қолдим.

Замонбек қўлларини

силкитиб,

менинг ўйларимни уққандек

нималарнидир таъкидлар Аяга.

Тўққизинчи МАНЗАРА

О, Ақл-заковат,

сенга ташаккур,

яшасин оламда

эзгу тафаккур!

Эй, Дунё ҳайкалгарошлари,

сиз уларга ҳайкал қўйинг,

муавзам ҳайкаллар,

улар юксалиб борсин Ойгача!

Юлдузларгача!

Бани башар

гулчамбарлар қўйсин

ижодга!

ижодга!

ижодга!

Қандай кўрк бу,

қандай маҳобат,

қандай мақом,

олий ҳашамат!

Нафосат,

латофат,

малоҳат!

Мустақиллик ва Эзгулик монументи.

Мустақиллик,

Эзгулик...

уларни айро-айро,

айри-айри

бўлмайди тасаввур этиб!

Шарқ,

Фарб

заковатин ранглари

уларда уйғун, мужассам!

Бир нуқтада — Анҳор соҳилида —

Илоҳий масканда

кўзим ўнгида

Хаёл ва Ҳақиқат!

Ҳайрат!

Улуғ меъморий санъат!

ЎНИНЧИ МАНЗАРА

Ўша куни...

насимлар қанотида

олиб учдилар гул бўйларини.

Димоғлар яйради,

яйради жонлар,

яшнаб кетди имонлар,

қонлар.

Болалар чуғурлашар,

ҳеч бири қилмас хархаша.

Бунда ёшлар,

бунда талабалар,

булар талабаларми ё...

ошиқ-маъшуқлар

чақнашар...

чақнаб кетар юрагим.

Норбиби Аяга қарайман:

бардам,

тетик,

яшариб кетгандек

бир нигоҳ.

Замонбекнинг нигоҳи эса...

тез-тез

кумуш жарангларда...

“Юринглар, — дедим уларга,

— бир кўринглар “Хотира майдони” ни ҳам.”

Мотамсаро Она.

Норбиби Ая

танийди бу Онани.

Бир умр йўлга қараб

кўзларида ёш,

юрагида армон ва ҳасрат,

мунис ва меҳрибон,

заҳматқаш,

мушфиқ бу Онани!

Мана, бу Шарқ руҳи,

Ўзбекона руҳ

муҳрланган

айвонлардан,

Эл-юртнинг уй-айвонларидан

лаънати урушга кузатган

оқ ювиб, оқ тараган

ўз жигарбандларин У!

Замонбекнинг бурро овози:

“Сен доимо қалбимдасан, жигарим!”

“Шундай ёзибдими?” — дейди Норбиби Ая.

“Ҳа, — дейди Замонбек, — ана, ўқинг.

Кўзингиз ўтмаяптими?”

“Ҳа, илгари бошқача ёзув бўларди”, — дейди Ая.

“Қандай?” — дейди Замонбек.

Мен кўшиламан улар гапига: — “Сенинг
исминг

номаълум, жасоратинг барҳаёт”.

“Исми номаълум ҳам одам бўладими?” — дейди
Замонбек.

— Ҳамманинг исми бўлган-ку!

Ана, уларнинг номлари

олтин ҳарфлар ила битилган лавҳаларга”.

“Исмларни исмсиз қилган-да”, — дейман мен
Замонбекка.

Нималарни ўйлаб қолди Ая,

узоқ қолди жим.

Сўнг деди дафъатан:

“Болаларим, огоҳ бўлинг!

Болаларим, шукур қилинглар!

Шукур, денг, шукур!

Ношукурлик бандасига ножоиз!”

“Огоҳ бўлинг!”

Юрагимга урилар зарб!

“Ношукурлик... ножоиз!”

титрар қалб!

Огоҳлик...

Шукроналик...

Бугун фарз!

Бугун қарз!

Фарз, Қарз

Инсонга!

Инсониятга!

Қуёш борар кексайиб,

Кичрайиб борар Замин!

Она Сайёра!

Жанг борар Эзгулик ва Ёвузлик орасида!

Азалий,

Абадий

жанг!

Ҳаёт,

Мамот жанги!

Йўқсизлик,

йўлсизлик

бош устида!

Ҳалокат, Фалокат оёқ остида!

Оналар омонлик тилайди.

Гўдақлар омонлик тилар!

Асалари гул тилар,

бол йиғиб берар инсонга,

Капалак

боғ аро ўйнар,

қувонч берар инсонга.

Тоғдаги кийикнинг айби нима,

қора кўзими

қора кўзларни қувнатган?

Дарёдаги балиқнинг айби нима,

эркинликни ўргатган?

Даштўрғайнинг айби не,

юрақларни яйратган?

Гулбоғларнинг айби не,

шу гўзаллигими?

Инсон — асл бунёдкор!

Бунёдкордир АСЛ СИЙРАТ ва СУВРАТ!

Бизга нафақат она Тошкент

гулласин,

нафақат гулласин она Ўзбекистон,

Гулласин Африка,

очликдан кўзлари киртайган, қоринлари шишган

болалар бир Инсон боласи каби

боқсин дунёга!

Америка осмони бўлсин тиниқ, мусаффо,

уларда учмасин ажал уруғин

сепгувчи

аждар самолётлар!

Яшнаб-гурқирасин Чин-Мочин

далалари!

Фаластин, Исроил

тупроғи гуллаб-яшнасин!

Юрақларни яйратсин Дунё обидалари!

Дунёга боқмасин

ганимлик назари ила

бир-бирига

Европа, Осиё!

Шарқу Шимол йўқ, Ғарбу Жануб йўқ,

бор

бир

Дунё —

Она-

Сайёра!

Яшил,

бунёдкор Сайёра!

Бор
Инсон,
юракни юрак билан, кўнгилни кўнгил билан
кўприк каби
боғлагувчи
Инсон!

Она Сайёрани боғу бўстон этиб яшнатгувчи,
Одамни ўз ТУРидан авайлаб-асрагувчи Олам,
қўлида автомат тутган кимса эмас,
қўлида Гул тутган Олам — Инсон бор!!!
Дин динга душман эмас,
Мазҳаб ғаним эмас мазҳабга,
Тил тилга душман эмас,
Душман — Эзгулик ва Ёвузлик

орасидаги қора
ЎУЖАЙРА!

Қора хужайра —
Қора Мия, қора Юрак!
Инсон — АСЛ БУНЁДКОР!
Бунёдкор — АСЛ СИЙРАТ ВА СУВРАТ!
Нажот бер, Тангрим!

Огоҳ эт ношукурларни,
Тинчлигин асра Инсониятнинг!
Бунёдкорлигин асра Инсоннинг!

Оҳ!..

Нима етмайди Инсонга ўзи?

Бир парча ерми?

Топилади

ҳар вақт

ҳар қачон

ҳар дамда,

ҳар ерда

ҳар лаҳза

ҳар Маконда

ҳар Замонда

бир парча, бир газ ер...

Инсонга!

ЎН БИРИНЧИ МАНЗАРА

Ўша куни...

дўстим ҳурмати

Норбиби Ая ва Замонбек билан

“Туркистон” саройи майдонлари-ю

Санъат обидаси, Миллий боғни

чиқдик айланиб.

Миллий боғда Норбиби Ая
қизиқ гап айтди ҳайкалга қараб:
— Ҳазрат Навоий бобо Ҳирот осмонидан
Хумоқушидек
Давлат бўлиб келибди
Ўз, Ўзбек Давлатига!

Ўша куни...

Қалбимда ўзгача шуқуқ,
гурур, ифтихор — хайрлашдим
Ая ва Замонбек билан.

ЎН ИККИНЧИ МАНЗАРА

Улуғлар йўл бошида!

Улуғлар йўл бошлайди!

Йўл бошлайди АСЛ СИЙРАТ ва СУВРАТ!

Улуғлари бўлсин Ватаннинг,

Давлатнинг,

Миллатнинг!

Улуғларсиз харобадир Юрт!

Хонавайрон Замин!

Бошсиз ҳайкал!

Озод ва Обод Юрт қолур улуғлардан!

Авлод қолур,

Шажара қолур,

Мумтоз обидалар,

Қўшиқлар,

Байрамлар қолур.

Ҳасорат,

Савоб қолур улардан!

Юртбошим —

Бош меъмор!

Озодлик — меъмор!

Қурилмоқда янги мамлакат!

Рўйи заминда — тарихий ўрин,

Давлат!

Ўзбек Давлати!

Бу йил

қишда ҳам кетмади Юртимдан лайлақлар.

Мен ким, Азим Суюн, бир саргашта шоир

Оппоқ-оппоқ,

қор каби оппоқ

бир оёқда хотиржам турган

лайлақларни кўрдим

Ота Макон кенгликлариди!

Айтишларича, марҳумларнинг руҳлари ҳамisha ўзларини эслашга интиқ тураркан. Ўтганларнинг яхши сифатларини ёдга олиб, кўлни дуога очсак, уларнинг руҳи биздан бениҳоя шод бўларкан. Эҳтимол, бу гаплар моддийчилик таълимотига берилган кишиларга чўпчакдек туюлар. Бироқ ҳар қанақасига ўйлаб кўрмайлик, руҳнинг боқийлиги рост бўлиб чиқаверади...

ХОТИРАЛАШ САВОБНИ

Кейинги бир йил ичида адабиётимиз оламини безаб турган Рауф Парфи, Шукур Холмирзаев, Матёқуб Қўшжонов, Ҳамид Фулом, Озод Шарафиддинов, Неъмат Аминов, Нормурод Нарзуллаевдек устозлардан жудо бўлдик. Уларнинг донишмандона қиёфалари, пурмаъно сўзлари, ҳазил-мутойибалари кечагидай ёдимизда. Ёшлари, мартабалари қандай бўлишидан қатъий назар улар ўз ҳаётларини тўлатқис адабиётга бағишлаган эдилар. Сўз санъати равнақиға беқиёс ҳисса қўшган эдилар...

Устоз Рауф Парфи дарвешона ҳаёт кечирди. Сўнги йилларда вақтининг кўп қисмини қаҳвахонада ўтказарди. Теварағига йирилган мухлислари унинг ҳар сўзига интиқ эди. Ҳазил-ҳузул гаплар билан суҳбатларга, базмларга кўрк баришлар эди.

Шукур Холмирзаев “Мен Дўрмоннинг Робинзониман”, дейишни хуш кўргувчи эди. Бир гал дала ҳовлисига борганимизда табиат, ов ҳақида соатлаб гапирган. Қаламқаш дўстларини ёдга олиб, хоразмлик ёзувчи Рўзимат Отаевни алоҳида эслаган. “Қўшжонов ҳақида бир нима ёзаяпман”, — деган эди ўшанда ғурурланиб.

Ўша “бир нима” “Маърифат” газетасида пешма-пеш босилиб чиққанида Қўшжонов домланинг болалардек қувонгани ёдимда. Газетани олдимга ёзиб қўйиб: “Қани, бир ўқиб бер!” — дегани, ўқиганларимни ҳузур қилиб тинглагани ёдимдан сира чиқмайди.

Қўшжонов домла иссиққа ҳеч чидамасди. Қишда музни ёриб ювинишини “мен моржман”, деб айтиб берган. Кейин: “Ёзаверинглар, ёзганларинг қолади”, — деб бизни маҳзун кузатиб қўйган. Афсус, бу охириги учрашув экан, бу домладан эшитган энг охириги сўз экан.

Домла Озод Шарафиддинов... Зоҳиран ёшроқ ижодкорлар билан тўкилиб-сочилиб чақ-чақлашмасди, лекин бошимизга бирор иш тушса, ўзини қўярга жой топа олмасди. Муаммоларимиз ҳал бўлиб, ёдимиздан чиқиб кетганидан кейин

ҳам домла телефон қилиб: “Фалон ишинг жойидами?” — деб сўрарди. Меҳрибон ва қаттиққўл отага ўхшарди. Суянчимиз, таянчимиз эди домла. Ҳамон телефон қилиб қоладигандек, залворли овозда ҳол-аҳвол сўрайдигандек туюлаверади... Афсус...

Яқингинада модернчилар баёзини чиқаришга бош-қош

бўлиб юрган Нормурод Нарзуллаев бугун орамизда йўқ. Бу одамни самимий қулғулари билан эслагим келади. Ҳар қандай шароитда, ҳар қандай кайфиятда ҳузурига келган одамга табассум улашар, яйраб қулиб, бегубор ҳазиллари билан кузатиб қолар эди.

Дарвештабиат шоир Муҳаммад Юсуф, жўшқин дўстимиз Муҳаммад Ражаб, тенгқурларимиз Равшан Файз, Чори Аваз, Аъзам Ўктам, боладек бегубор қалб соҳиби Ҳамза Имонбердиев... Замонавий ўзбек адабиётининг устунлари Тоғай Мурод, Шавкат Раҳмон... Дийдор ғанимат экан. Бугун эсга олинган инсонлар орамизда йўқ, лекин руҳан биз билан бирга. Гўёки бизни олис-олислардан киприк қоқмай кузатиб туришгандек.

Аллоҳ инсонга хотирлаш, хотираларини келажакка қолдириш салоҳиятини ато этган. Акси бўлса, улуғларнинг номини қандай билардик?! Хотира ҳақида гапирилганда ҳазрат Навоийнинг қуйидаги сатрлари ёдга тушади:

*Азал ҳам сен, абад ҳам сен, не аввал бирла охирким,
Анга йўқ ибтидо пайдо, мунга йўқ интизо пайдо.
Ироданг бирла тақдирингдан ўлғай икки кавн ичра,
Агар бўлса фано зоҳир ва гар бўлса бақо пайдо.
Фалак ҳам ожиз, ахтар ҳам забун, сайру сукун ичра,
Ки, сендандур не бўлса анжуму афлок аро пайдо.*

Бу Аллоҳ иродаси қошида руҳнинг гўзал сувратда таслим бўлишидир. Бинобарин, Яратганни севган бандагина унинг иродасига шак келтирмайди. Зотан, бергувчи ҳам, олгувчи ҳам Яратганнинг ўзидир. Баъдадан эса саховат ва савоб жонз. Инчунун, хотирлаш ҳам савоб. Меҳр-оқибат ҳам савоб. Ўтганларнинг охирати обод бўлсин. Тириклардан меҳр-оқибат кўтарилмасин.

Баҳром РЎЗИМУҲАММАД

Жиззах вилоятида халқ оғзаки ижодиётига оид хилма-хил айтим жанрлари, оҳанг турлари борки, уларнинг ҳар бири ўзининг юксак бадий қиймати билан маънавий хазинамизни янада бойитади. Жиззах аҳолиси оғзаки ижодиётидаги ўзига хослик улардаги алоҳидалик ёки ўзгачалик тушунчалари тарзида эмас, балки кўпроқ умумийлик жиҳатларининг етакчилиги билан белгиланади. Лекин айрим этник оҳанг тараннумида чанқовуз, хуштак хиргойи қилишлар билан бир қаторда, айтимга бадий-миллий колорит бахш этиб, қўллар

аҳамият касб этади. Хусусан, банд давомида келувчи қарсақ кўпроқ жўровоз бўлган оддий усул тарзида қўлланилади ҳамда ижрода иштирок этаётган кўпчиликнинг бир тартибда уюшиб, мусиқий ҳаракат қилишларига кўмак бериб туради. Нақоратга келиб эса қарсақ хусусияти етакчилик қила бошлайди. Энди қарсақ уришлар ўзгариб, янги ўлчов ва ритм тузилмаларини юзага келтиради. Айтим оҳанглари ҳам бу ўзгаришларга "бўйсунди". Қарсақнинг бошқа кўринишига келсак, у асосан айтимларга жўр бўлиб турувчи усул вазифасини бажаради, холос.

"қарсоқ", яъни бўрига қиёсланган одам давра ўртасига чиқиб, ўзини бўри қиёфасида намоиш этган. Давра атрофидагилар эса бунга қарсақ орқали жўр бўлишиб, "бўри оғайнилари" ролини бажаришган ва бу ҳолат секин-асталик билан байрам, турли хил тадбирлар ва ҳатто кўшиқ намуналарига жўрнавозлик қилиш ҳолатларига мослаштира борилган. Минг йиллар давомида мураккаб тараққиёт йўлини босиб ўтган қарсақ жанри ўзининг дастлабки маросим сифатидаги аҳамиятини йўқотиб, маданийлашган ҳамда базмларда ва кенг жамо-

Қ А Р С А Қ Х А Қ Ш Д А Г А П Ш Р С А Қ

билан ритмик товуш чиқарувчи қарсақ жанридан фойдаланиш алоҳида сезилиб туради.

Бу ўлкада қадимда ота-боболаримиз қарсақ жанрининг "якка қарсақ", "қўшқарсақ", "бешқарсақ" каби турларини кўп ишлатишган. Зомин, Бахмал, Фориш каби тоғли туманларнинг чолғу асбоблари етмаган чекка қишлоқларида қарсақ билан ҳам давраларни "гулллатишган". Бу ибтидоий ўйин авлодларга ўтиб, замонавий оҳангларга қўшилиб, ўзига хос кўриниш касб этмоқда.

Замонавий қарсақ оҳанглари моҳиятан икки кўринишда намоён бўлади. Шунга кўра қарсақ айтимларининг бири мустақил жанр сифатида келса, яна бошқа бир тури айтимларга жўрсоз ўрнида қўлланилади. Кўп ҳолларда қарсақ эркаклар томонидан шижоат билан жадал суръатларда ижро этилади. Бунда қарсақ уриш ҳолати айтимнинг банд-нақоратига қараб турлича

Шуни ҳам алоҳида таъкидлашимиз лозимки, кўшиқ-куйлов намуналарида қарсақ жанрининг қўлланиш моҳияти ва умуман, унинг тарихан ривожланиш босқичлари хусусида турлича фикрлар мавжуд. Жумладан, айрим манбаларда қарсақ жанри ибтидоий жамоа тузуми даврида шаклланганлиги хусусида айтилади, яъни аждодларимиз ов олдидан, овга тайёргарлик жараёнида ва овдан сўнг эришилган муваффақиятни нишонлаш учун турли давра ўйинларини қарсақ жўрлигида ташкил этишган. Айрим манбаларда эса "қарсоқ" сўзи бўри маъносида келиши ва "қарсақ ўйинлари"нинг кўп ташкил этилиши натижасида "қарсоқ" атамасининг оҳангдошлигидан қарсақ ибораси келиб чиққан, дейилади. Бундай ўйинларда

атчиликнинг байрам тадбирларида ижро этиладиган оддий қарсақ усулига айланиб қолган.

Жиззах халқ кўшиқчилигида деярли бутун республикамиз бўйлаб кенг ёйилган турли аъёнларнинг ўзига хос инъикосини кўришимиз мумкин. Бинобарин, халқ кўшиқчилиги услубида кўпроқ Самарқанд ва Фарғона-Тошкент, қисман Бухоро-Хоразм ва Қашқадарё-Сурхондарё маҳаллий услубларининг ўрни бор. Вилоятда бу услубларнинг фаол оқими сўнгги 60-70 йиллар ичида яққол кузатишган бўлиб, бунинг асосий сабаби суний "миграция" жараёнига бориб тақалади. Ўз вақтида "пахта яккаҳокимлиги" сиёсатининг юритилиши натижасида, бу ерларга аҳолиси зич жойлашган вилоятлардан турли маҳаллий гуруҳлар кўчириб келтирила бошланди ва табиийки, бу гуруҳлар орқали ҳар хил ва ўзига хос услубларнинг татбиқ этилишига шароит яралди. Эндиликда бу услубларнинг республика

миқёсидаги ўзаро таъсирланиш жараёнлари вилоят миқёсига ҳам “кўчгач”, бу таъсирланишлар янада жадаллашгани кузатилмоқда.

Аҳолимиграцияси жараёни билан боғлиқ ҳолда аввалдан мавжуд бўлган Жиззах, Галлаорол, Фориш, Зомин, Бахмал, Зарбдор, Янгиобод туманлари билан бир қаторда, яна янгитдан бешта — Пахтакор, Дўстлик, Арнасой, Зафаробод ва Мирзачўл туманлари ташкил этилди. Ўз-ўзидан аёнки, сунъий “миграция”га жалб қилинган аҳолининг аксарият қисмини ёшлар ташкил этади. Шу боис, кейинги йилларда ташкил этилган туманларнинг мусиқий маданиятида асосан “исталган вазият ва шароитда куйланувчи” ижод намуналари куйланишининг шоҳиди бўламиз. “Тагжой” туманларда эса халқ оғзаки мусиқа ижодиётининг қарсақ туридан ташқари, меҳнат ва мавсумий-маросим айтимларининг ҳам кенг тарқалганини кўришимиз мумкин.

Шуниси диққатга сазоворки, мавжуд туманларнинг аксарият қисмида фолклор-этнографик ансамбллар мунтазам равишда фаолият кўрсатишади. Жумладан, Жиззах туманининг “Зебомхон”, Зафаробод туманининг “Тўғизкўз”, Мирзачўл туманининг “Камажай”, Зомин туманининг “Зомин сайқали”, Зарбдор туманининг “Ойпар”, Галлаорол туманининг “Гаштак”, Фориш туманининг “Боғдон гуллари” фолклор-этнографик ансамбллари нафақат Жиззах вилоятида, балки республикамиз миқёсида ҳам яхши билишади. Албатта, улар дастурларини қарсақнинг бирон бир турига боғлиқ сахна чиқишлари безаб туради.

Нарзулла ТОШТЕМИРОВ,
доцент,
Раҳматулла САРИМСОҚОВ,
Жиззах вилоят халқ
ижодиёти ва маданий-
маърифий ишлар маркази
раҳбари

Зумрад — тўқ яшил, тиниқ рангли нодир тош бўлиб, у оналар ва денгиз саёҳатчилари тоши ҳисобланган. Ҳомиладор аёллар уни тумор сифатида тақиб юришган ва кўзи ёригач, уни чақалоқ беланчагига осиб қўйишган.

Зумрад — хурсандчилик, қувноқлик, сўзамоллик, руҳий мутаносиблик тимсоли. У ўз эгасига бағрикенглик, умид, ғалаба ва ҳатто омад келтиради. Одамлар уни сувли идишга солиб ёки ўртага қўйиб, башорат қилишга интилишган.

Зумрад севги тоши ҳисобланиб, юракда муҳаббат туғён урганда у янада жилоланади. Севги “дарз” кетган жойда у ҳам “хафа” кўринади. Муҳими, соҳибининг салбий ҳис-туйғуларини жиловлай олади ва доимо юқори кайфият бахш этади. Унинг яна бир жиҳати — хотирани мустаҳкамлайди. Ёстиқ остига қўйиб ухлаганда, хира ўй-хаёллардан ва ёмон тушлардан асрайди.

Зумрад инсон саломатлигига, хусусан, ички аъзоларга ижобий таъсир кўрсатади. Юрак, буйрак, ўпка, жигар ва асаб тизимига оид касалликларни бартараф қилади. Иш қобилиятини оширади. Айниқса, кўз касалликларида, кўзнинг толиқишида зумраддан фойдаланиш самарали. Бунинг учун оғриган ёки толиққан кўзни юмиб, 15 дақиқача қовоққа тош қўйилади. Ёки зумрад солинган сувда компресс қилинади. Ўша сувни ичиб юриш ҳам фойдали. Зумрадининг ижобий таъсирини ошириш учун бир муддат қизил винога солиб қўйиш тавсия этилади.

Зумрад ўзини руҳан тоза ёки мукамалликка интилувчи кишилардагина намоён қилади. Ёлгончи ва ёмон фикрли одамларга кулфат келтиради. Ойни, ёрувликни севувчи одамларни зумрад ҳам “яхши кўради”. Чунки унинг таъсири ой тўлин бўлганида, айниқса, юқори бўлади.

Табиблар яшил зумрад терини ҳимояловчи таъсирга эга, деб ҳисоблашган. Бунинг учун уни ёруғ, лекин қуёш нури тик тушмайдиган жойда тик турган ҳолда юз ва кўллар бўйлаб юргизилади. Бунда тери соғлом ва ташқи таъсирларга чидамли бўлади.

Зумрадни оддий сабаблар — туғилган кун, юбилей муносабати билан совға қилиб бўлмайди. Уни ўзаро муҳаббат рамзи, соғайиб кетиш учун ёки рағбатлантириш учун тақдим этиш мақсадга мувофиқ.

Хонимой тайёрлади

Ёш авлоднинг тарбияси учун барчамиз масъулмиз. Келажагимиз эгалари бўлиши ёшлар жамиятимиз бойлиги, ишончидир. Ҳар бир боланинг билим олиши, ҳунар ўрганиши учун гамҳурлик кундан-кунга кучайиб, равнақ топиб бормоқда. Бу борада матбуотнинг ўрни алоҳида эътиборга моликдир. Бугунги суҳбатдошимиз — Тонг юлдузи газетасининг бош муҳаррир ўринбосари, таниқли журналист Феруза Жалилова.

— Ферузахон, "Тонг юлдузи" газетасида фаолият кўрсатаётганингизга ҳам чорак аср бўлибди. Шу давр мобайнида минглаб болалар билан мулоқот қилдингиз. Айтинг-чи, бундан йигирма йил олдинги ёш қаламкашлар билан ҳозирги ёшлар орасида қандай фарқ бор?

— Саволингизга жавоб ўйлаётганимиздан 25 йил аввал мана шу таҳририятда иш бошлаган дамларим ўтпти. Биз ҳам ўшанда ёш қаламкашлар эдик. Тан олишим керак, биз анча журъатсиз бўлганмиз. Бирор мақола ёзишдан аввал "Бу мавзунини ёритсам, ҳеч

яқинда ташкил қилингани йўқ. Унга ажойиб устозларимиздан марҳум Сафар Барноев, Наримон Орифжонов, Ҳамза Эгамбердиевлар, шунингдек, Абдусайд Кўчимов, Султон Жаббор каби сеvimли шоир ва ёзувчиларимиз ҳам бошчилик қилишган. Мана, бир неча йилдирки,

бозори йўқ, харидори мўл хислатга қалблардаги ноёб дурга қиёслашади. У қанчалар мўл бўлса, ички ва ташқи оламимизни шунчалар кўп безайди. Меҳр-мурувват ҳиссини болалар қалбида кичик ёшданоқ уйғота бориш мақсадида газетамиз саҳифаларида "Меҳр қолур" номли руқн ташкил қилинган. Еяётган бир бурда нонини дўсти билан бирга баҳам кўриш ҳам мўъжазгина меҳр эканлигини болаларга тушунтиришга интиламиз. Бас, шундай экан, ногирон, меҳрга ташна инсонларга мурувват кўрсатишнинг савобига не етсин!

— "Тонг юлдузи", фикримча, болалар учун йўлчи юлдуздир.

Айтинг-чи, газета савиясини ошириш учун сизнингча, яна нималарга эътибор бериш керак?

— "Тонг юлдузи" нафақат болалар ва ўсмирларнинг, балки ота-оналар ва устозларимизнинг ҳам наشري деб ўйлайман. Чунки болаларнинг қувончу ташвишлари, ютуқ ва муаммолари

ПОРЛАЙВЕРСИН "ТОНГ ЮЛДУЗИ"

кимга оғир ботмасмикан?" — деган мушоҳадаларга борардик. Гоҳо нима ҳақида ёзишни билмай, бўлим мудириларимиздан топшириқ кутиб ўтирдик...

Ҳозирги қаламкашлар эса анча дадил, ўз мустақил фикрига эга ёшлар. Улар топшириқ ҳам кутиб ўтирмайдилар. Мавзунини ўзлари танлаб, атрофлича ёритишга ҳаракат қиладилар. Айниқса, муаммолар, ноҳақиқлар қаршида жим туролмайдилар. Уларни баён этибгина қолмай, ечимлари ҳақида ҳам мушоҳада юритадилар. Менимча, ёшлардаги бу сифатларни қўллаб-қувватлаш лозим.

— Муомала маданияти бола қалбига яқинлашувнинг энг қулай усули, менимча. Лекин болалар ичида ҳам қайсар, инжиқлари бор. Улар билан қандай усулда иш юритасиз?

— Ақллими, эрками, инжиқми, қайсарми — қандай бўлишдан қатъий назар, болаларга ўта мулойимлик, самимият билан керак бўлса, бироз эркалатиброқ муомала қилишга ҳаракат қиламан. Шу тариқа улар қалбига йўл топаман.

— "Ёш қаламкашлар", яъни "Истиқлол умидлари" тўғрисида қандай мақсадларда ташкил этилган?

— Шунини алоҳида таъкидлашим лозимки, таҳририятимиз қошидаги бу тўғарак

устозларимдан олган ўғитларим асосида уни мен бошқариб келялман. Тўғарак машғулотларини олиб боришдан асосий мақсадимиз фақат — эзгулик, ёш қаламкашларга йўналиш бериш, ижоддаги ютуқлари билан бирга камчиликларини ҳам кўрсатиш. Бир сўз билан айтганда, уларнинг мурғак қалбларида адабиётга, шеърятга ҳавас уйғотиш. Эеро, шеърятга ошно қалбларда ёмонликларга ёвузликларга ўрин бўлмайди. Шунингдек, ўзимизга ўринбосарлар тайёрлаш. Мен ҳар бир тўғарак аъзоси тимсолида "Тонг юлдузи"нинг келажагини кўраман...

— Ферузахон, ижодингиз намуналарини мунтазам кузатиб бораман. Улар самимий, болалар кўнглини кўтарадиган, мисолларингиз содда, тушунарли. Бу ҳақда ўзингиз нима дейсиз?

— Узоқ йиллардан буён болалар таҳририятида ишлаганим, улар даврасида кўп бўлганим учунми, болаликнинг беғубор олами менга жуда яқин. Уларга нималар ёқиши-ю, ёқмаслигини суҳбатларим чоғида "кашф этавераман". Шеър ва ҳикояларимнинг асосий қаҳрамонлари ҳам болаларнинг ўзлари.

— Болаларни кичик ёшдан меҳр-мурувватли қилиб тарбиялаш учун газетада қандай мақолалар бериб борилмоқда?

— Меҳрни чамандаги энг ифорили гулга,

уларники ҳамдир, шундай эмасми? Улар ҳам фаол муҳбирларимизга айланишса, ҳаёт тажрибалари билан ўртоқлашишса, фарзандларидан маслаҳатларини аяшмаса, ўқувчини фикрлашга баҳс ва мунозарга чорловчи мақолалари билан қатнашиб туришса, газетанинг савияси янада яхшиланарди, деб ўйлайман. Газетамизда ўз мақолалари билан иштирок этаётган азиз устоз-мураббийларимизга жамоамиз номидан миннатдорчилик билдираман.

— Ферузахон, оилангиз, фарзандларингиз ҳақида ҳам гапириб беринг.

— Икки ўғил, икки қизнинг онасиман. Турмуш ўртоғим ички ишларда хизмат қилади. Мени тушунадиган, қадрлайдиган, фикрларимни ҳурмат қиладиган ажойиб инсон, ишончли дўст. Ўғилларим ота касбини танлашган. Қизларим ҳали ёш. Фарзандларимни келажақда халқимиз корига ярайдиган инсонлар қилиб тарбиялаш учун астойдил ҳаракат қиламан.

— Яхши ниятларингиз ҳамини ҳамроҳингиз бўлсин. Мазмунли суҳбатингиз учун ташаккур!

Қумри АБДУЛЛАЕВА,
педагогика фанлари доктори,
профессор

Инсон ҳаётининг қувончи, ташвишлари, умуман, мазмуни фарзандлар билан боғлиқ. Уларнинг қувончи жон ипларига туташ. Ташвишлари ўзлари қадар ширин. Дунёдаги жамики одамзод ўзининг эртаси, келажакнинг давомчиси сифатида болаларни ардоқлайди.

Олам бола кўзи билан қаралганда гўзал. Дунё болалар туфайли мунаввар. Болаликни элаган одам ёруғ хотираларга берилади. Унинг мунавварлиги шунда. Беғуборлиги шунда.

Кўпинча «Биз — болажон халқмиз», — деб айтаемиз. Менимча, болажонлик ҳаммага хос хислат. Бироқ бугунги тезкор матбуот орқали дунёнинг турли бурчакларида болалардан ишчи кучи сифатида фойдаланаётганларини, кўчаларда, вокзал ва одам гавжум жойларда тиланчилик билан кун кечириб юрган болаларни кузатаемиз. Ҳатто аллақайси футбол клуби аъзолари болалар ясаган коптокда тўп ўйнамаймиз, деб норозилик билан чиқишганини кўрсатишган. Демак, болалар катталарнинг эътиборига, ҳимоясига муҳтож.

ЖУНАТЖУНАТЛАРНИ ОЛАМНИ ТУТТИЧНИ!

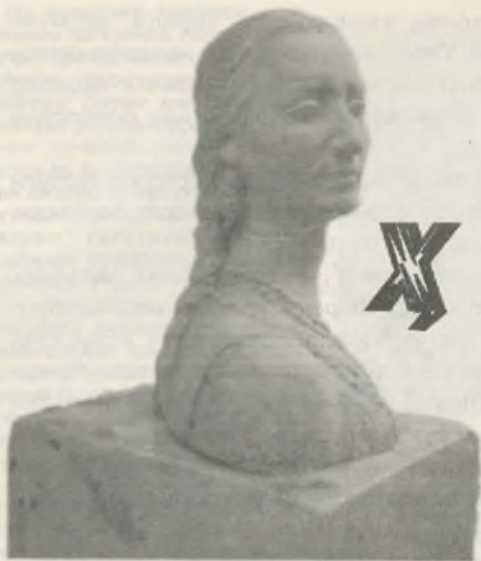
Бизда “Боланинг бегонаси йўқ”, деган гап бор. Қаерда бўлмасин, бир бола азоб чекар экан, ҳаловатимиз бекор, тинчимиз татимайди. Яна телевизорга қарайман. “Даврнинг боласи” бўлаяпти. Болалар катталардай кўрсатув олиб боришояпти. Бийрон-бийрон сўзлаб тенгдошларини аъло ўқишга, одобли бўлишга чорлашояпти. Кайфиятим кўтарилди. Яқинда бўлиб ўтган байрам тантаналарида болаларнинг чиқишларини кузатиб, юртимиз эртасининг муносиб эгаларини кўргандай бўлдим. Уларнинг кулгулари, ўйинлари, ўзларига хос чиқишлари ҳаммининг димоғини

чоғ қилди.

Сакраб, югуриб, қувнашларинг бор бўлсин! Доимо оламни кулгуларинг тутсин! Қувончларинг пойига жонимни тутай, болажон!

Манзура ШАМС

ҲАЙКАЛ

ЭҲТИРОМ РАМЗИ

У тоғлар, дов-дарахтларни Ернинг ҳайкаллари сифатида тасаввур қилади. Дарё, сой, ирмоқ ўзанларини эса замин сатҳига ўйилган барельефлар деб билади. «Куёш, шамол, сув, олов одамлар учун гўзаллик яратади. Тоғларнинг пурвиқор чўққилари, дов-дарахтларнинг ажабтовур шох-бутоқлари кўнгилда аллақандай ҳиссиётлар кўзгайди. Шамоллар шиддати, қуёшнинг нури, сувнинг зарра-зарра томчилари тоғ-тошларни оҳисталик билан ўйиб, ҳайратомуз манзаралар ҳосил қилади. Тоғларга узоқдан қараганда худди одамларга, от, қўйларга ўхшаб кетадиган шакллар кўринади. Қор, ёмғир сувлари ҳам тошларни ўйиб гаройиб «сурат»лар чизади», — дейди у. Болалигидан табиатнинг ана шундай гаройиб «ўйин»ларини мароқланиб кузатиш унда тоштарош усталар ишига қизиқиш уйғотди. Тоштарошларнинг ғадир-будур метин тошлардан ажойиб шакллар ясагини завқланиб томоша қилди. Тенгдошлари турли ўйинлар ўйнаганда, у тоштарошларнинг болгани тик-тиқ уриб, тошлар сиртида аста-секин «ўзгариш»лар яратишига боғланиб қолди. Ўша пайтларда унинг кўнглига ўйин-кулги кўп-да сиғмасди.

Отаси урушдан қайтмаганда, фаррош бўлиб ишлайдиган онаси рўзғор тебратишга қийналганида тез-тез кўзига ёш оларди. Айрим тенгқурлари сингари ўзини ўтга-чўққа уриб пул топишга эса унинг уқуви йўқ эди.

Тоштарош усталар ҳам бора-бора унга эътибор қила бошлашди. Улар кўзлари жавдираб турадиган бу камсуқум болада сантарошликка ички бир қизиқиш борлигини пайқашди. Унга тошлар билан «тиллашиш» сирларини аста-секин ўргата бошлашди. Урушдан кейинги оғир йилларда бир бурда нон топиш машаққат, азоб бўлган даврда тоштарошлар ёнида уймалашиб юрган бу бола Аҳмад Шоймуродов эди. Унга бу хунарни ўргатганлар

эса машҳур тоштарошлар уста Болта ва уста Жамол Жўраев эди. Ўз касбининг фидойиси бўлган бу тоштарошлар Навоий номидаги театрни безашда иштирок этишиб, бажарган ишлари учун ўша пайтда Давлат мукофоти билан тақдирланишди.

Самараси тезда кўринмайдиغان, оғир иш эканлигига қарамай, Аҳмаднинг тоштарошликка астойдил меҳр қўйгани устозларини ҳам ҳайратлантирди. Аҳмад тез фурсат ичида тошлардан ажойиб шакллар ясай бошлади. Метиндай қаттиқ тошларни бирор бир шаклга солиш, айниқса, ундан одамлар қиёфасини «чиқариш» унинг севимли машғулотиغا айланди. Юрганида ҳам, турганида ҳам шу хусусда ўйларди. Тушларида ҳам тошларга одам сувратини чизаётган бўларди. Ўша пайтда у тошларни худди юмшоқ лойдай ҳар хил шаклга солаётганини кўрар, аммо бу туш эди. Амалда эса харсанг тошларнинг заррадай ушогини ушатгунча бармоқларини болга билан неча бор сийларди-ю, оғриқлардан қанча азоб чекарди, буни фақат ўзи биларди. Лекин у тошларнинг ичига ўйиб киришдан роҳатланарди. У тошларнинг танасидаги бир-бирига ўхшамаган

гаройиб чизиқлардан иборат «хужайра»лар манзарасига қараганча соатлаб туриб қоларди. Болға зарбидан бармоқлари, тирноқлари тагида қон қотиб қорайгани, кафтларини тошларнинг қирралари тилганига у унчалик эътибор бермасди. Икки-уч кун уриниб тошни одамга ўхшашроқ бир шаклга келтирган чоғларида ўзини дунёдаги энг бахтиёр одам деб ҳис этарди. Ўзи ясаган «тош одам»нинг боши, юз-кўзи, елкасини авайлабгина силаганида юраги қувончдан ҳапқираб кетарди.

Аҳмаднинг лой, тош, гипсдан нималарнидир ясашга беҳад ишқибозлиги унинг яқинларини ҳам ажаблантирарди, ҳам хавотирга соларди. Тирикчилик тошдан қаттиқ бир пайтда унинг бу ҳунарга ишқибозлиги кўпчиликка тўғриси, унча ёқмасди. Лекин қариндошлари орасида «бу ҳам бир ҳунар-да, ўрганаверсин, нонини топар», дейдиганлари ҳам бор эди. Аҳмад учун эса тошлар билан «тиллашиш» болаларга хос ўткинчи ишқибозлик эмас, эҳтиёж эди. Шу ички хоҳиш-истак уни Москва бадиий билим юртига етаклаб келди. Бу жойда ҳам тақдир уни санъатни ҳаётининг мазмуни деб биладиган одамларга дуч қилди. Уларга шогирд тушди. Ихлос билан ўқиб-ўрганди. Устозлари эътиборини қозонди. Тош, мрамар йўнишга қўли анча келишиб қолган тиришқоқ йигитчанинг яратган ишлари аста-секин мутахассисларга ҳам маъқул кела бошлади. Аҳмаднинг айрим ишлари кўرғазмаларда ҳам намойиш этилди. 1959-йилда Москвада бўлиб ўтган ўзбек санъати ва адабиёти декадасида ҳам унинг тўрт асари кўрғазмага қўйилган эди. Бу ишларни кўрган машҳур рассом Ўрол Тансиқбоев Аҳмадни излаб топди. Ўша пайтда у Ўзбекистон Рассомлари уюмаси раиси эди. «Аҳмад, яратган ҳайкалларинг академик Томскийни ҳам қойил қолдирди. Сен бу йил билим юртини тугатгач, албатта, институтда ўқишни давом эттиришинг шарт. Биласан, бизда ҳайкалтарошлар йўқ. Ўзбекистонга сенга ўхшаган ҳайкалтарошлар керак», — деди. Аҳмад эса: «Бу ерда яна қоладиган бўлсам, қандай яшайман? Отам урушда ўлиб кетган. Онам — фаррош. Тезроқ уйга қайтиб, бирор ишнинг бошини тутиб, онамга

ёрдам беришим керак», — деди. Ўрол Тансиқбоев эса: «Кўрғазмадаги ишларингни сотиб оламиз. Яна кўмаклашамиз. Сен эса албатта ўқишинг керак», — деди қатъий. Унинг ёнида турган, кўкрагига «Олтин юлдуз» тақиб олган қаҳрамон рассом Самиг Абдуллаев ҳам эътироз билдириш мумкин бўлмаган мулоим овозда Аҳмадга институтга кириб ўқиши кераклиги ҳақида гапирди.

Аҳмад гарчи қийналаётган бўлса-да, бу икки катта санъаткорнинг маслаҳати билан яна Москвада қолди. Институтга кириш учун ой муттасил тайёрланди. У турли нарса-буюмларнинг ҳар хил ҳолатдаги шакли, кўриниши, нур, соя тушишини чизиш, гавдалантириш устида тинимсиз изланди... Институтга киришга талабгорлар жуда кўп эди. Ижодий имтиҳонлар чоғида улардан фақат икки юз киши саралаб олинди. Уч босқичдан иборат имтиҳон-синовдан эса шунча кишидан бор-йўғи саккиз киши ўтди. Талаба сифатида институтга қабул қилинганлар рўйхатининг охирида ўзининг ҳам исм-фамилиясини кўргач, Аҳмад эълон осилган тахтача ёнида йиқилиб, хушидан кетди. Ёнидаги ўртоқлари уни кўтариб, ётоқхонага келтиришади. Дўхтир чақришади. муолажа қилишади. Аҳмад буларни мутлақо сезмаган. Ўшанда кутилмаган қувонч таъсирида туғилган ҳаяжондан Аҳмаднинг таъсирчан қалби ғоят тўлқинланган эди. Ўша йили Суриков номидаги бадиий санъат институтига Ўрта Осиёдан фақат Аҳмад Шоймуродов ўқишга кирди. Бундай муваффиқиятга Аҳмад қобилияти, қолаверса, бадиий билим юртида иштиёқ билан таҳсил олганлиги сабабли эришди. Аҳмад институтда ҳам тоштарошлик сирларини ўрганишдан эринмади. Фадир-будир мрамар, тошлар «бағри»ни қум зарраларидай ушатиб очиш учун соатлаб, кунлаб тоқат қилиб ишлади. У ясаган турли ҳайкалчалар нуфузли кўрғазмалардан ўрин олди. Меҳнат қилишдан эринмайдиган, фикру хаёли доимо ижодий иш билан банд, камсуқум Аҳмадга турли буюртмалар бера бошлашди. Аммо Аҳмад пул топишга қизиқмади. У янада яхшироқ, чиройлироқ асар яратишни кўпроқ ўйларди. Аҳмаднинг ижодга бундай муноса-

бати устозларининг ҳам унга меҳрини оширди.

Аҳмад Матвей Генрихович Манизерни ўзининг устози деб билади. Зил-замбил тош, мрамар бўлақларини санъат асарига айлантириш сир-синоатларини Аҳмад ана шу машҳур ҳайкалтарошдан ўрганди. Ўз касбининг фидойиси бўлган Матвей Генрихович Аҳмадга қандай қилиб мўлжал олиш, бурчак ҳосил қилиш, материал танлаш, улардан фойдаланиш кабиларни эринмасдан бирма-бир кўрсатди. Унинг ишлашини кузатди, камчиликларини тузатишга кўмаклашди. Ижодий ишнинг қийинчиликларига кўниктириб, чиниқтирди. Санъатшунос мутахассислар билан яқиндан таништирди. Уларнинг даврасига олиб кирди.

Аҳмад ўзбекистонлик ижодкорларнинг дастлабки қалдирғочларидан бири бўлиб, Бадиий санъат институтини муваффиқиятли тамомлади. У билим юртида ўқиб юрган кезларидаёқ Навойнинг ҳайкалини ясашни ва бу ҳайкал Москванинг энг гавжум жойларидан бирида ўрнатилишини орзу қиларди. Бу ҳатто, унинг тушларига кириб чиқарди. Аммо шаҳар кўчаларини кезганида, Москва Давлат университетини атрофидан ўтиб кетаётган пайтларида бу ерларда Навой ҳайкали бўлишини ҳеч тасаввур қилолмасди. Айрим санъатшунослар уни салла ўраб, тўн кийган кишилар қиёфасини акс эттирган ҳайкаллар ясагани учун шундай деб танқид қилишарди: «Аҳмад Шоймуродов доим

шарқликларнинг ҳайкалини ясади. Баъзан уни Навоий, Улуғбек, Жомий, Ибн Сино, Беруний сингари аждодлари ҳайкалини иштиёқ билан ясади-ю, Лениннинг ҳайкалига унча ҳафсала қилмайди», деб камситишарди.

Аҳмад Шоймуродов йўқсуллар доҳийсининг ҳайкалини ясамади эмас, ясади. Ясаганда ҳам анча-мунчасини ясади. Чунки бу иш ўша пайтда барча ҳайкалтарошлар учун асосий мавзу, тирикчилик манбаи эди. Лекин «доҳий» нинг буюртма ҳайкаллари ҳажми, материали, шакли демаса, моҳияти жиҳатидан худди завод қолипидан чиққандай бир-бирига ўхшарди. Доҳийнинг ҳайкаллари буюртмалардан ҳайкалтарошларнинг қўли бўшамасди. Аҳмад ясаган доҳий ҳайкаллари ҳам кўпгина колхоз-совхозларнинг идораси рўпарасида қаққайиб турарди. Раислар, директорлар Аҳмад таътилга келганида фақат доҳий ҳайкалини ясашга буюртма беришарди. Аҳмад ул-бул ишлаб олиш учун кўнгли тусамаган бу юмушни тез фурсатда «юмалоқ ёстиқ» қилиб ташларди. Унинг ишни бир зумда битказиши раҳбарларга ҳам маъқул келарди. Улар даладаги иш-юмушлар сал санжоб бўлган қиш кезларида Москвага боришар, Аҳмадни излаб топичарди. Аҳмад ўша кезларда номи мамлакатга машҳур бўлган механизатор, чорвадор, пахтакор, раислардан қанчасининг ҳайкалини устахонасида, уларнинг ҳузурида икки-уч соатда қойилмақом қилиб ясаб қўярди.

Албатта моҳир мусаввирлар ҳам уч-тўрт дақиқа ичида қалам, туш билан қоғозда киши қиёфасини

айни ўзидай қилиб чизиб беришарди. Аҳмад эса бир зумда лойдан ҳар қандай кишининг юз-кўзини худди ўзига ўхшатиб ясаб кўрсатади. Бундай шитоблик билан ишлаш ҳамма ҳайкалтарошнинг ҳам қўлидан келавермайди. Хорижий мамлакатларда ҳам унинг бу тезкорлигидан ҳайратланишган эди. Америкага борганида у кўп кишиларнинг ҳайкалини ўзининг олдида ясаб берди. Бунинг учун пул ҳам сўрамади. Чунки Аҳмад акага лойдан бир пасда одам қиёфасини ясашнинг ўзи завқ бағишлайди.

Шунинг учун уйи, устахонаси ҳамиша гавжум бўлади. Москвада яшаган кезларида ҳам шундай эди. Шаҳар марказида ораста, шинам уй-жойи, кенгу мўл, ёруғ устахонаси бор эди. Чингиз Аҳмаров Москвага борди-да, Тошкент метроси бекатларидан бири Навоий асарлари асосида безатилиши мўлжаллангани ҳақида гапириб, бу ишни бажаришга уч-тўрт ой вақт кифоя эканлигини айтиб, Аҳмадни ўзи билан бирга ишлашга кўндирди. Чунки машҳур мусаввир унинг Навоийга ихлосмандлигини, бу улуғ шоирнинг турли ўлчамдаги кўплаб ҳайкаллари ясаганидан яхши хабардор эди. Аҳмад Шоймуродовнинг буюк шоир образи гавдалантирилган асарлари мусаввирга ёқарди. Шунинг учун у метро бекатини безатиш билан боғлиқ ижодий ишга айнан Аҳмадни жалб этишга ҳаракат қилган ва шу ниятда Москвага борган эди. «Чингиз ака санъатнинг чинакам фидойиси эди. У ҳар бир асарининг жуда кўплаб эскиз-нусхаларини яратарди. Метро бекатидаги тасвирларни яратиш учун қадимий қўлёзма китоблардаги миниатюраларни соатлаб кузатарди. Шаҳар кўчаларида, бозорларда юриб, асарлари учун қиёфа изларди. Раққосалар машқ ўтказётган залларга борарди. Навоий асарларида тасвирланган қаҳрамонлар сиймосини узоқ изланиш, кузатишлар асосида яратган эди. Устоз Чингиз Аҳмар билан ҳамкорликда ишлаган пайтларим ҳаётимнинг энг ажойиб даври бўлиб қолди. Ҳозир метро бекатини беба турсан нафис тасвирлар эскизини Чингиз ака қоғозга туширарди. Узоқ мулоҳазалардан сўнг кўп нусхалар орасида баъзиларини танлаб олардик. Мен уларни Кўкча даҳасидаги кулол-

чилик заводига элтиб, сополга кўчирадим. Бир-икки ойда битиши мўлжалланган иш оз эмас, кўп эмас, нақ уч йилдан кўпга чўзилди. Ишга берилиб кетганимдан шунча вақт ўтганини сезмай қолибмиз. Навоий асарларини мутолаа қилиш ва уларга сувратлар ишлаш чиндан-да мароқли эди. Улуғ шоир қаҳрамонлари қиёфасидаги мунг, меҳр ва беқиёс гўзаллик кўз ўнгимда тургандай эди. Ҳар куни ишни аллақандай соғинч, завқ билан бошлардик. Ярим тунгача ишласак-да, чарчоқ, толиқиш сезмасдик. Улуғ шоир шахсига, бебаҳо асарларига ихлос-мандлик ва унинг ўлмас руҳи олдида бурчли эканлигимиз бизга илҳом, куч-ғайрат берарди», — дейди ўша пайтларни ширин орзиқиш билан эслаб Аҳмад ака.

Навоий сиймосини, унинг қаҳрамонлари қиёфасини гавдалантириш иштиёқи уни доимо руҳлантириб келди. Улуғ шоир сиймосини акс эттиришга уриниб, авваллари ҳам анча-мунча ишлар қилган, улар кўргазмаларга қўйилган, кўпчилик эътиборини жалб этган эди. Чунончи у иккинчи курсда ўқиётган пайтида академик Воҳид Абдуллаевнинг тавсияси билан Навоий ҳайкалини ишлаган эди. Бу ҳайкал университет мажлислар залининг тўридан жой олди. Аммо Аҳмад Навоийнинг ўзи орзу қилгандай маҳобатли ҳайкалини яратишга ўттиз йил ўтгач, эришди. Навоий ҳамиша унга Самарқанднинг муҳташам обидаларига қараб, хаёлга ботганча тургандай кўринаверди. Аҳмад улуғ шоир шу кўча, хиёбонлардан ўтган бўлса керак, деб туғилиб ўсган шаҳрининг боғ, майдонларини кезишдан чарчамасди. Хаёлида Навоий устози Абулайс Самарқандий билан ёнма-ён кетаётгандай туюларди. Ана шу тасаввур асосида у Навоий ва унинг устози ҳайкалини яратди.

Аҳмад Шоймуродов машҳур мусаввир Камолитдин Беҳзоднинг истеъдодли шогирди Маҳмуд Музаҳҳиб чизиб қолдирган сурат асосида ҳам Навоий ҳайкалини ишлади. Беш аср аввал чизилган бу ноёб суратни унга Ҳамид Сулаймон кўрсатган ва ундан шоир ҳайкалини ясагини сўраган эди. Аҳмад ака Ҳамид Сулаймон сўраган ҳайкални ҳам яратди. Ҳайкал кўпчиликка маъқул бўлди. У ҳатто, Москвадаги

нуфузли кўргазмада кумуш медал билан тақдирланди. Аҳмад ака яратган Навоийнинг мазкур ҳайкали ҳозир музейга шуқуҳ бериб турибди. Навоий номидаги Адабиёт музейи деворларига шоир асарлари асосида ишланган сопол тасвирлар ҳам Аҳмад Шоймуродовнинг мўъжизакор қўли билан яратилган.

Навоий сиймоси, унинг асарлари кўпгина шоир-ёзувчилар, драматурглар, режиссёрлар, rassомлар, адабиётшунослар, ҳофизлар ҳаёт йўлини бамисоли қуёш бўлиб нурлантириб туради. «Навоий» романи адиб Ойбек ижодининг муҳташам чўққиси бўлиб кўринади. Уйғун, Иззат Султоннинг номи, Раззоқ Ҳамроев, Олим Хўжаев каби актёрларнинг довруғи «Алишер Навоий» драмаси туфайли тарихда қолди. Чингиз Аҳмаров ижодининг энг ёрқин саҳифалари ҳам унинг Навоий асарлари мавзуси асосида яратган сувратларидир. Машҳур мусаввир «Шарқнинг етти гўзали» асарини улуғ шоир дostonлари таъсирида яратган. Навоий ўзига ихлос билан интилган ижодкорни ҳамиша юксакликка кўтариши аини ҳақиқатки, ҳайкалтарош Аҳмад Шоймуродов ҳаёт йўли ҳам шундан далолат беради. Аҳмад Шоймуродовнинг ижодкор сифатидаги камолоти бевосита шу улуғ мутафаккир номи билан боғлиқ. Самарқанд шаҳридаги истироҳат боғи майдонида ўрнатилган Навоийнинг муҳташам ҳайкали ижодининг чўққиси бўлди. Маҳобатли бу ҳайкалнинг бўйи 6 метр. Ушбу ҳайкални бунёд этиш учун олти тонна бронза ишлатилган. Улуғвор ҳайкалда Навоийнинг мутафаккирларга хос салобатли сиймоси ёрқин гавдалантирилган. Буюк шоир қўлида китоб ушлаган ҳолда туради. Ҳайкалтарош шоир шахси ва асарларига хос улуғворликнинг рамзий кўринишини шу тарзда таъсирчан акс эттирган.

Аҳмад Шоймуродов Улуғбек, Жомий, Абулайс Самарқандий, С.Айний, Э.Жуманбулбул, Исломош шoir каби кўплаб тарихий шахсларнинг турли ҳажмдаги ҳайкалларини яратган. Ҳайкалтарош уларни китоб ушлаган ҳолатда гавдалантирган. Чунки у китобни илму маърифатга эришиш калити деб ҳис облайди. «Инсоният айнан китоблар туфайли тараққиётга эришган. Номи тарихда қолган

сиймолар ҳам шон-шуҳратга, аввало, китобларга меҳри ва китоблар яратгани туфайли эришган», — дейди у.

Ҳайкалтарош Аҳмад Шоймуродов яратган асарларни тарихий шахслар сиймоси, замондош ижодкорлар тасвири ва турли касбкор кишилари образи, деб шартли уч гуруҳга бўлиш мумкин. Албатта, Алишер Навоий унинг энг севимли қаҳрамони. У бу буюк мутафаккир сиймосини акс эттириб қанча асар яратгани ҳақида гапиришдан тортинди. «Бу қилган меҳнатни миннат қилиш бўлади. Мен Навоий сиймосини ҳеч қандай буюртма бўлмаган пайтларда ҳам ишлайверганман. Бу — менинг энг севимли машғулоти», — дейди.

Уни айрим ҳамкасблари «фақат ўзининг мусулмонларини тасвирлайди», деб миллатчиликда айблаган пайтлар ҳам бўлди. Чунки унинг устахонасида узун тўн кийган, салла ўраган, соқол қўйган, китоб ушлаган кишиларнинг ҳайкаллари саф тортиб турарди. Аҳмад Шоймуродов яратган Улуғбек, Жомий сингари кўплаб тарихий шахслар сиймоси гавдалантирилган ҳайкаллар шаҳар майдонлари, музей залларига кўрк бериб турибди. Самарқанд Давлат университетида у яратган тўрт ҳайкал бор. Уларда Навоий сиймоси тасвирланган. Самарқанд шаҳри ичида Аҳмад ака яратган йигирмата (!) ҳайкал мавжуд. Турли мавзудаги бу ҳайкаллар самарқандликларнинг маънавий мулкига айланган. Аҳмад аканинг жонажон шаҳрига фарзандлик меҳри сифатида бунёд этилган. Навоий ҳайкали, «Илҳом париси» асарини кўрганда ҳар қандай киши улар олдида узоқ туриб қолади. Москва Давлат университетида турган Навоий ҳайкали ҳам ватандошларимизда фахр ва гурур ҳиссини уйғотади. Бу ҳайкал муаллифи ҳам Аҳмад Шоймуродовдир.

Самарқанд Давлат музейи залида «Она» ҳайкали турибди. Мазкур ҳайкал — Аҳмад аканинг машаққатлар билан уни воёга етказиб улғайтирган онасига ҳурмат-эҳтироми рамзи. Бу ҳайкал оналарнинг мунис ва улуғворлиги, уларнинг меҳри беқиёслиги, дуолари ижобат бўлиши ҳақида таассурот уйғотади. Аҳмад Шоймуродов оналар сиймосини ҳамиша меҳр билан гавдалан-

тиради. Унинг бу мавзудаги асарлари ҳам кўплаб музейларда, шахсий коллекцияларда сақланади. Унинг айрим ишларини кўриб тўлқинланганлар, ҳатто «Худди Вишвакарманинг устахонасида ясалгандай», дейишади. Вишвакарма эса Будда динидаги ҳайкалтарошлик тангрисининг номи.

Хитой, Ҳиндистон каби Осиёнинг кўпгина давлатларида, АҚШ ва Европада ҳайкалтарошлик санъати гоъят равнақ топган. Бу албатта ўша мамлакатлардаги мавжуд диний ақидалар билан ҳам боғлиқ. Ҳайкаллар аслида одамларнинг ўз юрти, халқи учун фидойилик қилган қаҳрамонларга, арбобларга, мутафаккирларга эҳтироми, ҳурмати рамзини ифодалайди. Канадада топонимбур — ерноқка, Африканинг қайсидир мамлакатида эса картошкага ҳайкал ўрнатилган. Чунки очарчилик даврларида одамлар шу нарсаларни еб, жон сақлашган. Шунинг учун улар ерноқ, картошкани шу тарзда эъзозлашган. Ер юзининг аксарият шаҳарлари кўча ва майдонларида, сарой, қароргоҳларининг дарвозаси олдида қадимдан от, бургут, шер сингари жонзоғларнинг ҳайкаллари ўрнатилган. Бу шу халқнинг куч-қудрати, шижоати, ҳар қандай душманга зарба беришга қодирлигини билдирган. Металл, тош, мрамр каби турли хомашёлардан яратилган ҳайкаллар гарчи жонсиз бўлса-да, улар ўтмишда бўлгани каби ҳозир ҳам кишиларни шубҳасиз руҳлантиради. Одамларнинг қалбида шижоат уйғотади.

Аҳмад Шоймуродов дунёнинг жуда кўп мамлакатларида бўлди. У Чингиз Аҳмаров билан бирга Японияга ҳам борди. АҚШда, Афғонистонда, Европанинг турли мамлакатларида ҳам кун бўйи музейлар, галереяларни томоша қиларди. Кўча, майдон, боғлардан ўтаётганида ҳам унинг фикру хаёлини ҳайкаллар тортарди. Ибодатхоналарга ҳам у фақат ҳайкалларни кўриш учун кирарди. Чунки ҳайкаллар ҳамма жойда уни худди оҳанрабодай ўзига тортади. Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби Аҳмад Шоймуродов яратган ҳайкалларда ҳам аини хусусият ярқ этиб туради.

Абдулла УЛУҒОВ

социологияси” кафедрасига мудир, университетнинг Халқаро алоқалар бўйича ректор муовини вазифаларида ишлаган.

1995 йилдан ҳозиргача “Меҳнат иқтисоди ва социологияси” кафедраси-нинг мудир вазифасида ишлаб кел-моқда. Айни вақтда ТДИУ қошидаги Г.В.Плеханов номли Россия иқтисодиёт Академиясининг Ўқув Илмий Маркази директори, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат ва Жамият қурилиши академияси “Менежмент ва маркетинг” кафедрасининг профессори ва шу академияда Илмий Кенгаш аъзоси сифатида ҳам фаолият кўрсатмоқда.

Қаландар Абдурахмоновга 1992 йил 8 январда

ИЛМГА ОШУФТА ДИЛ

Инсон онги, тафаккури, ундаги хаяжонли қалб ва теран рух фан ва ижод дунёсида оламшумул мўъжизалар яратишга қодир. Ўз ҳаётини зиё йўлига бағишлаган иқтисод фанлари доктори, профессор, Россия Федерацияси гуманитар фанлар академияси академиги Қаландар Абдурахмоновни ҳам ана шундай улғу инсонлар қаторида тилга олиш мумкин.

Қашқадарё вилоятининг Чирокчи туманидаги Тўлақўл қишлоғида, қосиб оиласида дунёга келган олимнинг ҳаёти, илмий ва ижодий фаолияти атрофдагилар, айниқса, ёшларга ибрат бўлишга арзийди. Умрининг энг гуллаган даврини таълим соҳасига бахшида этган Қаландар ака кўплаб ёш иқтидор эгаларини қўллаб-қувватлаб, уларнинг катта ютуқларни қўлга киритишларига устозлик қилди.

1963 йили Тошкент Халқ хўжалиги институти (ҳозирги Тошкент Давлат Иқтисодиёт университети)га ўқишга кириши-данок машаққатли ва изланишларга тўла илмий фаолияти бошланган эди. Ўқув юртини битиргач, Г.В.Плеханов номидаги Москва Халқ хўжалиги институтида ўқишни давом эттириб, 1968 йилда уни имтиёзли диплом билан тамомлади ва меҳнат фаолиятини Тошкент Халқ хўжалиги институтининг “Меҳнатни илмий ташкил этиш ва бошқариш” кафедрасида ассистентликдан бошлади. Икки йил ишлаганидан сўнг Москва шаҳридаги Г.В.Плеханов номли Академияга “мақсадли” аспирантурага таклиф қилинди ва 1973 йилда номзодлик диссертациясини ёқлади. 1974 йилнинг январ ойидан бошлаб 1989 йилгача Тошкент Давлат иқтисодиёт университетида катта ўқитувчи, доцент, декан ўринбосари, кафедра мудир вазифаларида ишлади. 1989-1990 йилларда ишдан ажралмаган ҳолда Г.В.Плеханов номли Россия иқтисодиёт Академияси докторантурасида ўқиб, “Минтақаларда меҳнат потенциални бошқариш муаммолари” мавзусида иқтисод фанлари доктори илмий даражасини олиш учун диссертация ёқлади.

1991 йилдан 1994 йилгача Тошкент Давлат иқтисодиёт университетининг “Меҳнат иқтисоди ва

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони билан “Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган халқ таълими ходими” фахрий унвони берилди.

Олим бугунги кунга қадар йигирмадан зиёд фан номзоди, ўнга яқин фан доктори тайёрлади. Айни вақтда унинг раҳбарлигида ўндан ортиқ аспирантлар ва илмий ходимлар иқтисодиётнинг долзарб масалалари бўйича илмий изланишлар олиб боришмоқда. Унинг илмий ишлари 300 босма табоқдан ортиқ бўлиб, 200 номда Тошкент, Москва, Санкт-Петербург, Женева, Хельсинки, Нью-Йорк ва бошқа илмий марказларда чоп этилган. Шу жумладан, у 20дан зиёд ўқув қўлланмалар, дарсликлар ва монографиялар муаллифи ҳамдир.

Қаландар Абдурахмонов Халқаро “ЮНЕСКО” жамиятининг Ўзбекистон Республикаси бўйича миллий координациялаш қўмитасининг аъзоси сифатида ижтимоий фаолият кўрсат-моқда. 1997 йилда Россия Федерация-си гуманитар фанлар академиясининг ҳақиқий аъзолигига, 1998 йилдан Олий мактаб фанлари Халқаро академиясининг ҳақиқий аъзолигига, 1999 йилдан бошлаб Минтақалараро меҳнат ва аҳоли бандлиги академияси ҳақиқий аъзолигига сайланган.

Ўтган йиллар Қаландар Абдурахмонов учун тинимсиз изланишлар, тадқиқотлар ва узлуксиз меҳнат даври бўлди. Қаландар Абдурахмонов олим ва педагог сифатида умр бўйи “Меҳнат иқтисодиёти” фани билан шуғулланиб, шу соҳада малакали ходимлар тайёрлаб келмоқда. Айнан меҳнат иқтисодиёти ва бу жабҳадаги ижтимоий муносабатлар билан боғлиқ бўлган масала ва муаммоларни ҳал қилиш — мамлакатимиз аҳолиси турмуш фаровонлигини ошириш муҳим аҳамиятга эга эканлигини яхши англаган олим бу йўналишни тадқиқотларининг асосий мавзуси сифатида танлаган. Аслида аввал ҳеч ким томонидан ўрганилмаган бу йўналишдаги изла-нишлари натижалари эса Қ.Абдурахмоновга ўз концепциясини яратиш ва уни ўқув жараёнида синовдан ўтказиш имконини берди.

сознания и инстинктов

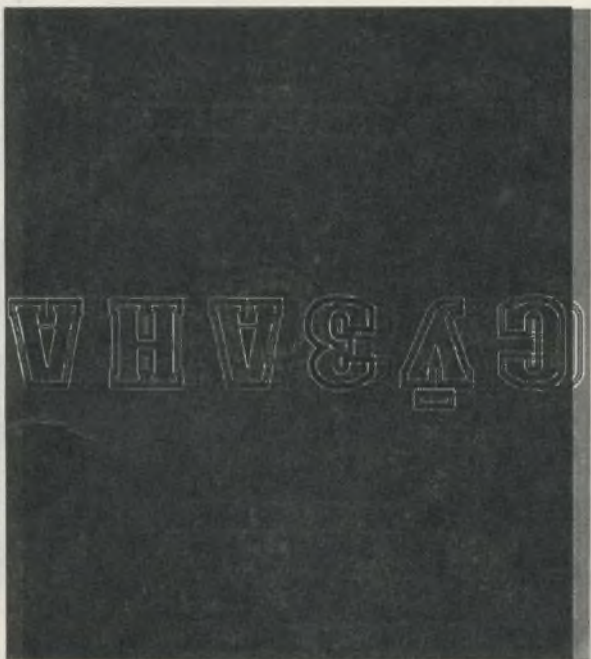
Минутка ДОЛГОБА

Взрослым и детям понравится читать эту книгу. Она рассказывает о жизни и творчестве великого русского поэта Александра Пушкина. В ней много интересных фактов и цитат, которые помогут вам лучше узнать этого замечательного человека. Книга написана простым и понятным языком, поэтому ее можно читать как взрослым, так и детям. Она станет отличным подарком для всех любителей поэзии и русской культуры.

Эта книга посвящена жизни и творчеству великого русского поэта Александра Пушкина. В ней рассказывается о его детстве, учебе в Царском Селе, службе в армии и на дипломатическом посту. Также описаны его творческие поиски, любовь к французскому языку и литературе, а также его роль в развитии русской поэзии и прозы. Книга содержит много интересных фактов и цитат, которые помогут вам лучше узнать этого замечательного человека.

Александр Пушкин — великий русский поэт, писатель и драматург. Его творчество оказало огромное влияние на русскую культуру и литературу. В этой книге вы узнаете о его жизни и творчестве, а также о его роли в развитии русской поэзии и прозы. Книга написана простым и понятным языком, поэтому ее можно читать как взрослым, так и детям. Она станет отличным подарком для всех любителей поэзии и русской культуры.

Александр Пушкин — великий русский поэт, писатель и драматург. Его творчество оказало огромное влияние на русскую культуру и литературу. В этой книге вы узнаете о его жизни и творчестве, а также о его роли в развитии русской поэзии и прозы. Книга написана простым и понятным языком, поэтому ее можно читать как взрослым, так и детям. Она станет отличным подарком для всех любителей поэзии и русской культуры.

Сочинения ПУШКИНА

Эта книга содержит сочинения Александра Пушкина, которые помогут вам лучше узнать его творчество. В ней много интересных фактов и цитат, которые помогут вам лучше узнать этого замечательного человека. Книга написана простым и понятным языком, поэтому ее можно читать как взрослым, так и детям. Она станет отличным подарком для всех любителей поэзии и русской культуры.

Эта книга посвящена жизни и творчеству великого русского поэта Александра Пушкина. В ней рассказывается о его детстве, учебе в Царском Селе, службе в армии и на дипломатическом посту. Также описаны его творческие поиски, любовь к французскому языку и литературе, а также его роль в развитии русской поэзии и прозы.

Александр Пушкин — великий русский поэт, писатель и драматург. Его творчество оказало огромное влияние на русскую культуру и литературу. В этой книге вы узнаете о его жизни и творчестве, а также о его роли в развитии русской поэзии и прозы. Книга написана простым и понятным языком, поэтому ее можно читать как взрослым, так и детям.

Эта книга посвящена жизни и творчеству великого русского поэта Александра Пушкина. В ней рассказывается о его детстве, учебе в Царском Селе, службе в армии и на дипломатическом посту. Также описаны его творческие поиски, любовь к французскому языку и литературе, а также его роль в развитии русской поэзии и прозы.

Александр Пушкин — великий русский поэт, писатель и драматург. Его творчество оказало огромное влияние на русскую культуру и литературу. В этой книге вы узнаете о его жизни и творчестве, а также о его роли в развитии русской поэзии и прозы. Книга написана простым и понятным языком, поэтому ее можно читать как взрослым, так и детям.

Эта книга посвящена жизни и творчеству великого русского поэта Александра Пушкина. В ней рассказывается о его детстве, учебе в Царском Селе, службе в армии и на дипломатическом посту. Также описаны его творческие поиски, любовь к французскому языку и литературе, а также его роль в развитии русской поэзии и прозы.

Александр Пушкин — великий русский поэт, писатель и драматург. Его творчество оказало огромное влияние на русскую культуру и литературу. В этой книге вы узнаете о его жизни и творчестве, а также о его роли в развитии русской поэзии и прозы. Книга написана простым и понятным языком, поэтому ее можно читать как взрослым, так и детям.

Эта книга посвящена жизни и творчеству великого русского поэта Александра Пушкина. В ней рассказывается о его детстве, учебе в Царском Селе, службе в армии и на дипломатическом посту. Также описаны его творческие поиски, любовь к французскому языку и литературе, а также его роль в развитии русской поэзии и прозы.

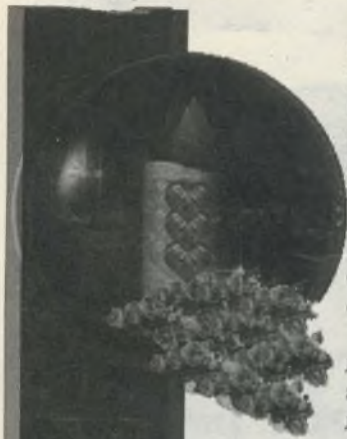

ГУЛНОРА ОРИПОВА БО
ЎЗБЕКИСТОН ЁША

ЧИЛИГИДАГИ КАМОНДАН ОТИШ
Р ТЕРМА КОМАНДАСИ

ШНарқнинг улуғ аялмалар б бахр
б бошанини хайи нинг қайи та
у йғониши а қийе қ қладишар ММальум-
кки Туркистон улкас қ қадиман б бахр
ўсемлик дуйесит а б ой булган. ШНарқ
о олимларининг б бизта а ел й б қелтин
маълумоттарид а ж қамни қ та бив та а то
э втган ўсемликларнинг х хусу сиялари
б ай втиган Умарда қ қолган м еро қ қам
б бууяги қ қудда д дуй б ни х хай й ра т та
с елмоқда.

Б Беморни даволети шифо қор ф а қат
д дори дармолар билан эмас б бан қ та биат
а а то э втган ўсемликлар б биан х хам
д давол й ди. У ўрик шар бати, қ қашнин,
р райхон қ қуқийе э эисте м о л қ қити б о р ган
о олимларининг « зува кас и ш и ш и қ » б булган.
Б Биз а жо м а л а р и м и з қ қажид а « су о ю р и н а р
э э қ а м и з, у у л а р қ қолдирган т та б б бат
х хажид и ги б бити қ а р қ х а м у з т а ч а ў ў қ қадар-
қ қимматини й й қотманани а а м и л б у л м и з.
Қ Қо с ф и й ў ў з и н и н г « И й а ж а а л а й р о з »
(« К а с а л л и қ л а р д а в о с и ») р р и с о л а с и д б б о ш
о о с р и г и н и н г б б и р и н ч а л д а в о л а р и қ қажид а
м м а с о л а х а т а р б е р и д и:

Э Э о ф о л с е р и с а г а н с е н ў ч а а л а м,
Х Х а р а қ и н қ қ а л а м и ш о з а л а с а л а х а р с у л а м.
Г Г т у л х а с а р б, С с и н с о р а б, Д д а в о й б, Н н а л а м и н.
Қ Қ а ш н и н и с, Б б у б а с а с е қ с о б Ш ш а р с у л а м.

Б Б о ш н и с с а с о р б б и л а н с е р и с а н ў ч а л а,
К К а ш н и ч с у б и ч а с х а р а с о л а с а л а,
Н Н о р а й н и ш а р б и ш а г а н ч а с а н ў ў б а ш т.
Л Л я р а с у б и ш о с т у з а р а х а р а л а х а л.

Э Э о с е н ш и н қ а з а л с е н ў ч а с о б,
Д Д а в о й н а с о с и г а л к у р а н а м а қ с о б,
З З а б с о р о н с е р и с а с а л а с и л а л т у у,
Г Г т у б о з а г а ж а м и р қ қ а л с х а р а с о л а с а л а с и р и ш о б

ММальумки, л о л а б бахорнинг энг хузал
ини боми. Хоббуки биз унинг жисми ми зга
м ма до р б у и н и ш а н б б а б а р м и з Д Д а в о й и
н н и н г Ф Ф а в о й и д а л и н с о н (« И й с о н л а р г а
ў ў з и т а р ») қ қил б и д а қ қелтирилган « Д Д о л а »
ш ш а р и д а б у у з у н и н б б и р и н ч а қ қил қ қас а л
л и к қ а л д а в о э э қ қил и г и н и х х а м а н т я б
с с а м м и з.

Г Г т у з а р ч и р а с а а а с о қ и р и ш о р о р.
Б Б у қ а л а г а з у ш и н а с и ш и н с е с а Ш ш о р:
К К у с а л а р а с о б с е р а с к у с а с а р и қ л а р а
У ў ч а г т у з а т т а о л ч а с о r o r d i r s e r a
Б Б а з а г а т о р л а р к к у р у қ и ш о а s a r.
Э Э р и л а с с и т и л а с с e f o s a g e k a l t a r a r.
Қ Қ у р и н а с к ў ў б о ш н а с к ў ў ш а г и к ў ў б о ш т.
Х Х а л а н у р и к к u r a n a r k k u r a n a g u z a h a s t.
У ў z a h a s s e f e k i s e r a n a g e k i n o n.
У ў р р а ч и с а s a r g i k k a s a g a n i n q o n.

С С о б у з а г а с е қ к у д а с е р т л а р с e r i s a.
Т Т у з а т а р қ қ а ш н и н и с к u z a g a s u b a s a.

Н Н а в м а т а қ қ а қ и л а ш а р в а м а г а н ш о й р
ж ж у д а ж а м У ў с т о б О б е к н и н г « Н а в м а т а қ »
ш ш а р и н и қ қ и м а н а н у л и д а я з а в о л м а г а н
қ қ и ш и й ў ў қ с о в а қ х а т б қ и л м а г а н б у л м и з.

Н Н а в м а т а қ н и н г и т ў ў б и е т н а г и с а з и ф а -
с с и н и қ қ е ч н а р с а б и o n a n / u l a b b u l m a d i.
Э Э м д и м а в л о й о Д Д а в о й и н и н г « Н а в м а т а қ »
ш ш а р и г а с а й т б о р б e r i n g:

Э Э с у м а н а с у м а н р и ш а t t a n c h i n i.
Э Э s a n g a q a l s u y a g a s o r g o r u m i n i n i.
Т Т u r o i b d u a s a t n a y a s e s a g i s a r s u l a m.
Б Б a r r a m i b d u a s r u n g u c e r a m.
Ф Ф o s o l i d u a s a l k a m i n i k u z a g u m a d a n.
К К u r u s c h a n a r k u r u n i d u a s a s a n a n u n.
Л Л a k a s q i b o b d u a s r e r i s a t o l o b k.
Э Э s u a s a g a n o r n i k k u b o s h i c e r o b k.
Ш Ш a n a l a s a s k u z o b k s e r i s a n i n i.
К К u r o i b d u a s y o r a k k a n a r b u r u n i b i s h i.

Р Райхон шарқималом хазинарида қенг
т тарқалган ўсемлик ҳе обнанаид. Алотом а
Д Д а в о й р с а л м а н а ш у х у л б ў й ў с е м л и қ -
н н и н г б е қ й е с о ф а з и о л т и қ қажид а ш у л а й й
с с а м и:

К К у р у н ч о с о й ў ў а л а р ч и н а с и л а s o v i.
К К o r a n u n u n z a v s o r a m a r s o v i.
Д Д a v o s e s a r g i s a n i n i n a r b i c o r.
С S e s e i n d a r g a n r u n u n s a r a r i d i g e r.

Б Буяданг тамақари Д Д а в о й и ш и ш и в и т,
а а р н а я л л и з, с с е д а н а, н н и й ў ў ф а р, т тоғ
с с у б и ў ў й қ қажид а с и н и қ м и е р л а р б и тган.
М М а в л о й о Д Д а в о й и п и с т а н и н г и н с о н
с с а л о м а т и н и у у н у н н а қ а з а р ф о й и д а и
э э қ қил и г и н и й й б қ С и н с а р а ж а с и ш а а й т и б
б б е р а о л т а н:

П П и с т а г а н з a s a g a n a l a r c h i n i.
Э Э s e s o s r a k k a l a g e b o l a s a l a b u r u n i.
Х Х a k a o r a n a s a r i n i s e s a g a s a r o f o k.
М M a s a g a u n u n i n i a b a n a r f a r o b k.
Х Х u m a n c h a r a g e s e l a s a s a r o n.
O O b a n e s a s a s e k k u z a n n a r i y e n.
Қ Қ u r u n u c h e n i n i s c h a n o b k k a s a d a r.
С S e s e i n o s u n e s u b i n a n c h a s a s a r

Х Х у л а с, б бахрда х хам р о х б ў и й б
қ қелдишанга табиатини буюк чеъма тлари
и ин о л ж а б о л а й й е р у н и қ б и л и з т г а й ў ў т с а,
я я н а б б и р г о м о н и у н и н к ў ў з и г а н н у р,
ю ю р а г и а с e f o f i n k, б б е й и т а қ қув в а т а қ қам
б б а р и ш т а р а н.

С С и м м а н Ф Ф а й ж а л,
Н Н а в о й д а в л а т л а р д о с т и қ
и и н о т а г у т и ў ў қ и т у м и с и

САЛОМАТЛИК ХАЖИДА

ТАҚДИР

“Алп Жамол ким, у қандай ёзувчи эди?” деган саволларга жавоб топиш, унинг асарлари намоёишини экранда кўриш насиб этмаган бугунги авлодга ёзувчи шахсини ёрқинроқ тасаввур этиш учун куйидаги далилларни эслаш кифоя деб ўйлайман. Меҳнат фаолиятини ўқитувчиликдан бошлаган бўлажак адибни 1930-40 йилларда Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ҳайъат қарорига биноан Фозил Йўлдошга котибликка юборишади. У машҳур бахшнинг кўплаб асарларини ёзиб олиб, халқимизнинг ўлмас мулкига айланишига катта ҳисса қўшди. Ижодий сафардан бир дунё бойлик — оғиздан қоғозга кўчган дostonлар билан қайтган Жамолдинни Адабиёт институтининг фольклор шўъбасига ишга олиб қолишади. Мумтоз адабиётни, форс тилини жиддий ўрганиши, араб ёзувини яхши билиши ноёб қўлёзмаларни ўқишдек машаққатли ишларда қўл келди. Ўзини буткул адабиётга, илмга бағишлашга, бу йўлда неки машаққат, қийинчиликлар бор — барини енгиб ўтишга аҳд қилган, болалигиданоқ адолатсизлик таъмини тотиб улғайган Жамолдинга ҳаётнинг кутилгану кутилмаган тўсиқлари бегона эмасди.

1949 йили институтда “Навоийнинг диний қарашлари” мавзусида илмий баҳс бўлиб

ўтади. Ҳукмрон партия таъсири ва таъйиқи остидаги адабиётшунос олимлар Навоийни динсиз, даҳрий шоирга чиқариб, газалларидан мисол “топиб”, унинг маънавияти, эътиқодига ўз тамгаларини босишга зўр беришади. Шундай қалтис амал — шоир дунёқараши, ижоди сохталаштирилиб, ёт мафкура мезонига солинганига чидаб туролмаган ёш илмий ходим сўзга чиқади. Ва шоир газаллари, тарихчи Хондамирдан асосли далиллар келтириб, Навоийнинг тасаввуф тариқатига ихлоси баландлиги, ўзи мансуб бўлган ислом дини аҳкомларига содиқ, моҳиятини чуқур англагани ва умр бўйи амал қилгани ҳақида жўшиб гапирди. Ёш, журъатли ходимнинг Навоийни бу қадар чуқур англашини бошқаларга ўрناк бўларли даъват, кенг тарғибот маъносида қабул қилган ва бу баҳсдан кўзланган натижанинг чилпарчин бўлишдан қўрққан ижрочилар шу кунгек Алп Жамолни ишдан бўшатишади...

Устоз Саид Аҳмад Алп Жамол билан боғлиқ аччиқ ҳақиқатларни эслаб, шундай ҳикоя қилади: “Шўрога ҳақсиз” деган ибора-айбловни бугун ҳамма ҳам билавермаса керак. Йигирманчи йилларнинг бошида Алп Жамолнинг отаси Асомиддин Миразимбой ўғлига шундай айб эълон қилишади. Бу шўро идораларига

сайлаш ва сайланиш ҳуқуқидан маҳрум қилинган, дегани эди. Жамолдинни шўрога ҳақсизнинг боласи, деб ўқишдан ҳайдадилар...”

Мактабдан қувилган, тенгдошларидан ажралган боланинг ҳолини тасаввур қилинг. Бу муддат бир кун, икки кун эмас, бойлар ўз замини, Ватанида барча мол-мулки, сўнгги имконидан айрилгунча давом этиши шарт эди. Шўро ҳуқумати “Ота учун бола жавобгар эмас”, деган қоғоздаги ваъдасига амал қилмади. Жамолдин қайси мактабга бормасин, унга маориф шўъбасининг мактабларга тарқатган ҳақсизлар рўйхатини пеш қилиб, кўкрагидан итардилар. Шунда отаси: “Болам, хафа бўлма, сени ўзим ўқитаман”, — деб юпатди ва ўғлига сабоқ бера бошлади. Ўша кунларни Жамолдин шундай хотирлаган: “Отам қўлимдан етаклаб Эски Жўвадаги “Турон” кутубхонасига туташ саҳхофлар дўконига олиб борди. Саҳхоф — йиртилган, муқоваси кўчган эски китобларни таъмирловчи уста дегани. Уларда кўп ноёб китоблар бўлар, машҳур ёзувчиларимиз Абдулла Қодирий, Чўлпон, Фитратлар шу саҳхофлар дўконига тез-тез келишар, улардан тарих, мумтоз адабиётга оид китоблар харид қилишарди. Отам Мискин, Хислат, Таваллолар билан шу ерда танишган эканлар.

Ўша кунни отам икковимиз жўгрофия, хандаса, табиёт, риёзиёт, тарих, она тили китобларини харид қилиб, адабиёт, кимё, физика дарсликларини топиб қўйишни саҳхофга қайта-қайта тайинлаб уйга қайтдик. Шу кундан бошлаб отамнинг меҳмонхонаси менинг дарсхонамга айланди. Отам эрталаб нонуштадан сўнг то пешин намозигача битта фандан, эртасига яна бошқа бир фандан сабоқ берарди...”

Алп Жамолнинг таржимаи ҳоли билан яқиндан танишган киши унинг бутун умри инсон бардошининг синов майдонига айланганига гувоҳ бўлади. Ёзувчининг ўғли, иқтисодчи олим Абдурахмон Исомиддиновнинг ота-боболари ҳақида ёзган хотираларида ўзбекнинг ўзлиги, феъл-атвори, эътиқодига тегишли шундай бир ибратга дуч келдим. “Асомиддин бобомнинг оталари Миразимбой ҳожи Шодмонбой ўғли ҳақида адамлардан эшитганман: Миразимбой 1830 йилнинг бошларида дунёга келган. У баланд бўйли, қадди-қомати келишган, савлатли одам бўлган. Ғайратли, дину исломга эътиқодли Миразимбой иккинчи марта Ҳажга отланганида ўғиллари Асомиддинбой сарф-харажатлар учун уч минг тилло танга беради. Ўғил дуо олиб, ота дуо бериб, бир-бирлари билан хайрлашадилар. Ҳаж амаллари адо этилгач, Миразимбой тошкентлик биродарлари иштирокида қурбонликка қўй сўйдиради. Шўрва тайёр бўлгач, барча иштирокчиларга тарқатилади. Катта бобом Миразимбой шўрвадан бир хўплаб, шу жойда оламдан ўтадилар. У кишининг жасади Макка атрофидаги қабристонларнинг бирига қўйилади. Миразимбой ҳожи вафот этганларида у кишининг хуржунида икки минг тилло танга борлиги биродарларига маълум бўлади. Ҳамроҳ ҳожилар ана шу тангаларни Маккадан Тошкентга келтириб, Асомиддин бобомга топширадилар...”

Назаримда, ибрат бўларли софлик, ҳалоллик каби тушунчалар ҳар кимнинг ўзида, қонида бўлмаса, вужудида яшамаса, кишининг уларга амал қилиши мушкул. Ҳалолдан унган ризқ-рўзнинг нималарга қодирлигини Алп Жамол ҳаётида, юрт озодлиги туфайли унинг қайта қад ростлаган катта хонадони мисолида кўриш, Каъбадан дуо бўлиб, баракага йўғрилиб қайтган ўша икки минг танга эътиқод тимсоли, оила рамзига айланиб яшаб келаётгани ибрат эмасми?

1995 йили Алп Жамол номидаги адабий мукофот таъсис этилгани адиб босиб ўтган машаққатли йўл, унинг ижодига эҳтиром, мамлакатимиз ижодкорларига иззат-ҳурмат, ёзувчи фарзандларининг ташаббуси, отасига бўлган муҳаббати, содиқлиги рамзи эди.

Сўз айтилмаса, ёзув қоғозда акс этмаса, маъно-мақсад мавҳумлигича қолгани каби, агар ёзувчининг асарлари чоп этилмаса, у ҳақидаги маълумотлар йиғилмаса, ижодкор шахсини, истеъдодини англаш, баҳолаш қийин кечади. Алп Жамолнинг маълум

бўлмаган қатор асарлари китоб ҳолида ўқувчиларга етиб борди. Тўрт томли танланган асарлари “Фан” нашриётида, “Ёзувчи” да эса пьесалари чоп этилди.

Баъзида ярқ этган биргина ҳикоя, қисса, дoston ёки пьеса муаллифнинг ижодий имкониятлари ҳақида тасаввур уйғотади. Алп Жамол китобларини ўқиб-ўрганиш жараёнида ёзувчи ижоди ва ҳаётига оид турли маълумотларга дуч келдим. Ва шунда адабиётдек улкан майдонда ҳар кимнинг ўз ўрни, овози, хизмати борлигини унутмаслик, бу йўлда сарфланган барча саъй-ҳаракатлар, заҳматларни қадрлаш керак деган хулосага келдим. Йиллар қатида кўмилиб, узоқ вақт қоғозларда, муаллиф қалбида асраб-авайланган асарларнинг номи, рўйхатиёқ Алп Жамол интилишларининг жиддийлигидан дарак беради. Ҳофиз, Бедил, Навоий, Юсуф Сарёмий, Фузулийни ўқиб, халқ дostonларини ўрганиб адабиётга қадам босганининг ўзиёқ унинг бу даргоҳга бўлган маънавий ҳуқуқини белгилаб турибди. “Алпомиш” дostonини драмалаштириш, Жалолиддин Мангуберди ҳақида дoston ёзиш... Лекин гап бунда эмас. Мақсуд Шайхзодадек шоир дostonни ўқиб, “Шарқ юлдузи”га тавсия этса-ю, журналнинг “сиёсий хушёр” ходимлари “Паттачи”нинг асарини босолмаймиз”, деган баҳона билан муаллифни инкор этса! Алп Жамол ўтмишига назар солсак, унга нисбатан қўлланган ва барча маҳрумликларга сабаб бўлган чеклашларнинг адоғи йўқ. Мактабда ўқимаган, институт кўрмаган, отаси бой ўтган, ўзи бозорчи бўла туриб, пьесалар ёзади, дипломи йўқ...

1974 йилда Алп Жамол устидан имзосиз хат тушади. Хатда юқоридаги “айб”лар бирма-бир саналиб, унинг бировларга пьесалар ёзиб бериб пул топаётгани қўшимча қилинганди. Бу пайтда у “Телевизион миниатюралар театри”нинг Бош директори эди. “Хатда келтирилган далилларни текшириш учун Марказкомдан комиссия келди, — дея эслайди адибнинг ўғли Абдурахмон ака. — Далилларнинг баъзилари жонли бўлиб, Алп Жамолни ишдан олишга етарли эди. Комиссия аъзоларидан бири “Бозорда ўн йил ишлаганингиз ростми?”, — деб сўраганида, адам: — Ҳа, ишлаганман, лекин мен Америка бозорида эмас, Совет бозорида ишладим. Шунинг ҳам айтиб қўяйки, мен жиққа пулнинг ичидан жиққа қоғознинг ичига келиб ўтирибман. Менга раҳмат айтиш ўрнига ишдан бўшатмоқчи бўласизлар. Марҳамат, мени ишдан олишларинг мумкин, лекин қўлимдаги қаламни ҳеч ким тортиб ололмайди... — деб жавоб берган эканлар.

Ёзувчининг башорати рост бўлиб чиқди. У қаерда ишламасин, асарларининг нашр этилишини умид билан кутиб, ижод қилишдан тўхтамади. Қоғозу қаламдан кечмади, ҳеч ким Алп Жамолни ёзиш имконидан, эътиқодидан маҳрум этолмади.

Ражаббой РАУПОВ

ИБРАТЛИ ЯШАШ — САНЪАТ

Академик Матёкуб Қўшжонов, расман, саксон етти йилдан-да мўлроқ умр кўрди. Инсоният тарихида юз йилдан кейин ҳам анчагина умр кўрганлар сон миңга. Лекин XX асрда — сиёсий, мафкуравий, илмий-техникавий, экологик инжилоблар; хар хил қирғинбарот урушлар юз йиллигида узок умр кўриш амри маҳол эди. Тошховуз яқинидаги Халланг қишлоғидаги имонли-инсофли оилада туғилган Матёкубнинг боши тошдан экан, не-не воқеа-ходисаларни бошидан кечирмади?! Шўро ҳукумати даврида Матёкубнинг қарашлари шаклланди, оқ-қорани таниди, чин зиёли бўлиш йўлидан оғишмай илгарилади. XX асрнинг 30-йилларида «Ворошиловчи мерган» деган фахрли ном бўларди. Ворошиловчи мерганлар сафига ўн олти ёшга тўлган, табиийки, ёйдан, милтиқдан бехато отадиганлар қабул қилинарди. Матёкуб акада овчи бўлиш учун иштиёқ кучли эди. Ўзининг хикоя қилишича, у қушпа-қуядуз қушлари, хаво очик маҳалларда юлдузларни бемалол кўрган. Қолаверса, суяги қотар-қотмас милтиқдан отишни машқ қилган. Хуллас, ворошиловчи мерган деган номни олиш учун у ёшви сал каттароқ қилиб ёздириб олган...

Иккинчи Жаҳон урушигача Матёкуб Қўшжонов ўқитувчилик касбини бошлаган, Чоржўй педтехникумида ўқиган, Тошховуз ва Самарқанд ўқитувчилар институтида таҳсил олган эди. Хуллас, у 30-йиллар ҳаётининг баланс-пастликларини, мураккабликларини кўриб улғайди. 1942 йилдан бошлаб у

немис-фашистлари билан бўлган ҳаёт-мамот жанглирида қатнашди.

Уч йил мобайнида у неча бор ўлим билан юзма-юз келмади, дейсиз? Матёкуб снайпер-мерган бўлди. Бошқача айтганда, у пихини ёрган рақиб мерганини ёки муҳим бир зобитни нишонга олиши лозим эди. Мерганлар жанги алоҳида кечади: хар икки мерган бир-бирини снгишга, гоҳ шохда, гоҳ баргда юришга интилади. Шундай ҳам бўладик, мерган тўрт-беш кун окопда миқ этмай ўтиришга, ўзини билдириб қўймасликка интилади. Матёкуб ака хикоя қилади:

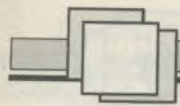
— Қишдами, ёздами, қордами, каттик аёздами, окопда бир неча кун ўтириб қолишга тўғри келади. Шундай пайтларда маҳсус бир жангчи чоҳ бўйлаб эҳтиёткорлик билан судралиб ўтар: гоҳ у ерга, гоҳ бу ерга буханка нон, «Правда» газетасини улоқтирарди. Бир куни «Правда»ни кўздан кечираётиб, ғалати бир эълонга дуч кедим. Фанлар академияси қошидаги Ижтимоий фанлар бўлими аспирантурага қабул эълон қилипти. Ғалати бўлиб кетдим, қаердалигимни, қийналаётганимни унутдим:

— Худо хоҳласа, ўша академия аспирантурасида ўқийман, — деб ният қилдим. Фаришталар омин деган эканми, орадан ўн йил ўтгач, Академиянинг ижтимоий фанлар бўлими аспиранти бўлдим...

Урушдан саломат қайтгач, Матёкуб Қўшжонов 1946 йилда САГУ (ҳозирги ЎЗМУ)нинг филология факултетига

ўқишга кирди. Курсдошлари орасида Бердиали Имомов сингари уч-тўртта собиқ жангчини демаганда, ёш-яланг, қизлар кўп эди. Беш йиллик ўқишни М.Қўшжонов тўрт йилда имтиёзли диплом билан тамомлади. Уни Ўзбекистон компартияси МКга йўриқчи сифатида ишга олишди. Матёкуб ака факултет, адабиётшунослик билан алоқасини узмади: университетда дарс бериб борди. 1954 йилда М.Қўшжоновнинг ўша, окопда қилган нияти — Москвадаги Ижтимоий фанлар академияси аспиранти бўлиш ордуси ушалди. Харақтери шаклланган, иродаси метиндай мустаҳкам Матёкуб ака илм дунёсига, адабиётшунос-ликнинг бой тарихига тамоман берилиб кетди. Унда тажриба, ирода кучли эди, рус тилини она тилидай мукамал биларди. Уч йил ичида у кунни кун, тунни тун демай ўқиди, изланди, адабиётшуносликка ўз йўлини топиб олди. Унинг илк мақола-лариёқ пишшқ-пухта, дидли, бетакрор услубга эга адабиётшунос пайдо бўлгани-дан далолат берарди. Мақолаларини Хибзиддин Мухаммадхонов, Шариф Юсупов сингари донишманд мутахас-сислар ўзбекчага таржима қилиб республика газета-журналларида чоп эттирдилар.

Матёкуб Қўшжонов ниҳоятда зийрак, ақлли, замон зайлини нозик хис этадиган инсон эди. Эллигинчи йилларнинг ўрталарида шўро давлатининг ижтимоий сиёсий, маънавий-руҳий ҳаётида жиддий ўзгаришлар рўй бераётганини англаб етди. У мана шу пайтда САГУга ишга келди. Бу 1957 йилнинг кузи, пахта йиғим-терим мавсуми эди. Мен, гарчи 4-курс талабаси бўлсам-да, биринчи курс талабасига етакчи эдим. М.Қўшжонов шу курсга рахбар бўлиб келди. Домла билан танишганимга бир кам эллик йил бўлибди. Ўша пайтда домла ўрта ёшлардаги, миқти, тус қора сочлари жингалакликка мойил, оқ юзли, бошига ўша пайтларда урф бўлган кепка қийган, эғнидаги фуфайкасимон камзули, оёғидаги этиги ўзига ниҳоятда ярашган одам эди. Ҳафта ўтар-ўтмас янги домланинг овга қизикиши, милтигини ҳамшиша олиб юриши маълум бўлди. М. Қўшжонов шохмасдан, паст овозда лўнда-лўнда, топиб-топиб гапирарди. «А»ни «о» (Абдулла эмас, Обдулла), «и»ни «ў»ни, «ю»ни «у»ни (Лазиниз), «-ку» кўшимчасини «-ку», тарзида ифодалаш (бор-ку) ўзига хўп ярашарди. Матёкуб аканинг характери ажиб табассумида нақд кўринарди. Домла қувонганида ҳам, жамли чикқанида ҳам табассумини тарк этмас эди. Лекин жамли чикқанида устознинг лаблари юпқаланиб кетар, ранги билинар-билинимас оқарар, кўзларида истеҳзо учқунлари пайдо бўларди. Домла университетга ишга келганида қирк ёшга эди. У ниҳоятда

одамохун, ёшларга меҳрибон экан. Бир-икки йил орасида М.Қўшжонов университетдаги мавқени белгилаб олди. Бутун умрга кадрдон, ҳамфикр бўлган Абдулла Орипов, Эркин Воҳидов, Ўткир Ҳошимов, Шукур Холмирзаев, Норбой Худойберганов, Беғали Қосимов, Михли Сафаров, Махмуд Саъдий, Ўрол Ўтаевдай шогирдлар орттирди. Ўша пайтларда Гулом Каримов бошқарадиган биттагина адабиётшунослик кафедраси бўларди. Унда Субутой Долимов, Гани Жаҳонгиров, Зикриё Мирҳожиев, «меҳмон»га келадиган Хомил Ёкубов, Натан Маллаев домлалар ишлар эди. Озод Шарафиддинов, Лазиз Қаюмов, Матёқуб Қўшжоновнинг кафедрага келиши муҳим ходиса бўлди. Ёш ўқитувчилар янгиликларни талабаларга етказар, эндигина ниш ураётган муаммоларини адабиётшуносликка олиб кираётган эдилар. Мен масалан, Ф. Каримовни ҳам, Субутой домлани ҳам, Жаҳонгирову Маллаевни ҳам ниҳоятда хурмат қилардим. Аммо менинг руҳимга О. Шарафиддинов, Матёқуб Қўшжонов, Лазиз Қаюмов яқинроқ эди. Булар талабалар билан очилиб-сочилиб суҳбатлашар, пахта мавсумидаку талабалар билан бир жон, бир тан бўлиб кетардилар. Ярим аср давомида Озод ака, Матёқуб ака, Лазиз ака билан ёнма-ён, устоз-шогирд бўлиб яшадим. Диплом ишимга М.Қўшжонов илмий раҳбар, О.Шарафиддинов оппонент бўлди. Номзодлик диссертациясини ёзишда Озод ака раҳбар, Лазиз ака илмий тақризчи бўлди.

2002 йилда докторлик диссертациясини ёқлаганимда химоя залига Матёқуб Қўшжонов, Лазиз Қаюмов Илмий кенгаш аъзоси сифатида, О.Шарафиддинов холис кузатувчи сифатида кириб келишди. Матёқуб устоз бутун руҳлари, хайрихоликлари билан менга далда бериб турдилар. Озод ака ўша пайтда анча бетоб эдилар. Химоя куни, вақти, жойини аниқ билиб олдилар: «Албатта, бораман», — дедилар. Диссертацияни Матёқуб домла, Озод устоз мен билан баб-баравар химоя қилишди, чоғим. Қўшжонов домла сўзламадилар, лекин ким нима дейётганини синчиклаб кузатиб бордилар. Шарафиддинов домла гапиришлари лозимлигини ангадилар. Қисқа, лўнда, илмий, асосли сўз айтдилар. Л.Қаюмов сал бетоброқ эдилар, гапирмадилар, индамай ўтирдилар, овоз бердилару кетиб қолдилар. Хуллас, устозларим менинг учун синовли кунда ёнимда бўлдилар, керакли йўл-йўриқни кўрсатдилар. Ҳаётнинг ўзгармас қонуни бору биз уларга хамиша ҳам эътибор беравермаймиз. Университетда олдинма-кейин иш бошлаган домлаларим XXI асрнинг тўртинчи, бешинчи йилида,

20 ой давомида ҳаётдан кетдилар. Матёқуб Қўшжонов вафотидан эллик кун ўтгач, Озод Шарафиддинов фоний дунёни тарк этдилар. Домлаларим вафоти қаттиқ таъсир қилди: канотларим қайрилиб қолгандай бўлди. Матёқуб Қўшжонов университетда узоқ ишламади. Лекин университетда ўтказган йилларини: маърузаларини, адабий тўгарак фаолиятини, шогирдларини умр бўйи эслаб юрди. «Маъруза жараёнида фикр бир нуктага жамланади. Муҳими, онгингизда яшириниб ётган тансиқ фикр лоп этиб юзага чиқади», — дерди М.Қўшжонов. Устознинг талабаларга, ўз шогирдларига меҳрибонлиги самарасини шундан ҳам билиш мумкинки, А.Орипов, Ш.Холмирзаев, Ў.Ўтаев, М.Саъдий, Н.Худойбергановлар М.Қўшжонов ҳақида бадий, илмий асарлар ёздилар.

XX асрнинг 50 йиллари охири, 60-70 йилларидаги талабалар ниҳоятда фаол, янгича қарашларга ўч, мавжуд адабий-мафкуравий сиёсатга ишончсизлик билан қарардилар. Бунинг сабаблари кўп, сергармоқ эди. Илғор фикрли ўқитувчи-профессорлар ҳам талабани мудроқликдан асрардилар. Ўша пайтларда жадвалга ёзилган расмий дарслардан ташқари, аудитория ён-веридаги коридор, вестибюл сабоқлари маълум, машҳур эди. Аудитория атрофидаги сабоқлар мавзуси қандай эди? Маълумки, узоқ давом этган, қонли тарихга бой шахсга сириниш сиёсати фош этилгач, А.Солженицин, Б.Пастернак, А.Рибаков, А.Блок сингариларнинг асарлари чоп этилди. Ёш авлод бу асарларни ўқиш, мулоҳаза юритиш имконига эга бўлди. Фикрлайдиган ёшлар социалистик реализм методи сароб, фандаги Лисенкочиликнинг айнан ўзгинаси эканлигини айта бошладилар. Василий Аксёнов, Андрей Вознесенский, Белла Ахмадулина, Евгений Евтушенко, Фозил Искандар каби янгилик тарафдори бўлган шoirлар асарлари ёшлар қалбини забт этди.

Аудиториядан ташқаридаги сабоқлар мавзуси, табиийки, қамалган, отилган, асарларини ўқиш маъни қилинган ўзбек ёзувчилари эди. Айниқса, Чўлпон руҳи ҳамма ёқни чулғаб олганига қарамай, расмий маҳкама кучлари бу руҳни йўқотишга беқорга уринишлари ёшлар ғазабини орттирди. Инсон табияти қизик: зўр бериб яширинган сирни билишга, ман қилинган неъматни татиб кўришга интилади. Чўлпон шеърлари, асарлари қанчалик яширилмасин, асарият талабалар бу шoir шеърларини алақачон ёд билардилар.

60-йилларнинг бошларида Абдулла Қаҳҳор атрофида истеъдодли, янгиликка ўч адибу олимлар уюшдилар. Ажабки, Абулла Қаҳҳор гуруҳининг аъзолари

Тошкент Давлат университетининг Озод Шарафиддинов, Матёқуб Қўшжонов, Умарали Норматовдай ўқитувчилари, Абдулла Орипов, Шукур Холмирзаев, Ўткир Ҳошимовдай талабалари, университетни тугатган П.Қодиров, О.Ёкубов, Ў.Умарбеков, Э.Воҳидов, Н.Худойбергановлар эди. Абдулла Қаҳҳорчилар янги ўзбек адабиётига замонавий руҳ, кайфият олиб кирдилар. Бошқача айтганда, ТошДУда аудитория ташқарисидаги сабоқлар бевосита дарсхонага кириб кела бошлади.

Талабаларга янги замон руҳини, бадий маҳорат сирларини сингирган устозлардан бири Матёқуб Қўшжонов эди. XX асрнинг 60 йилларидаги янгиликни тамойили, қарашлардаги илғорлик, бадий адабиётнинг - инсон маънавиятини тарбиялашдаги аҳамиятини теран англаш нафақат талабаларга, балки характери 40-50 йилларда шаклланган домлаларга ҳам таъсир ўтказди. М.Қўшжонов устоз миллийлик муаммосига, характер моҳиятини белгиловчи ўзлик, бетакрорликка жиддий эътибор бера бошлади. У Абдулла Қодирий, Ойбек, Абдулла Қаҳҳор асарларини қайта-қайта ўқиркан, улардаги янги маъно қатламларини кашф эта борди. Олим XX асрнинг 60 йилларидан то XXI аср бошларигача А.Қодирий, А.Қаҳҳор асарларини қайта-қайта тўрт бор қайта-қайта талқин қилди. 60 йилларда «Ўткан кунлар», «Меҳробдан чаён», «Сароб», «Синчалак» бир киррасинигина олимга намозан этган бўлса, кейинчалик бу асарлардаги янги-янги қатламлар кашф этила борилди. М.Қўшжонов «Ўзбекининг ўзлиги»да, «Адашганлар фожеаси» тадқиқотида уч машҳур роман ҳақидаги бош ҳақиқатларни ёритиб бера олди.

Матёқуб Қўшжонов танқидчилик соҳасига илмий муаммони олиб кирган олим-ижодкордир. Шу пайтгача, баъзи мақола, тадқиқотларни ҳисобга олмаганда, адабий асар ҳақида умумий гаплар айтилар, мавҳум хулосалар чиқариларди. М.Қўшжонов ижодининг илк палласиданок характер муаммосини баланд кўтарди. Бу муаммо нафақат образ, образлиқни, ҳаётини ва тўқима қаҳрамонлар масаласини, балки сюжет, композиция, бадий тил сингари жиддий йўналишларни ёритиш имконини берди. Муаммони кўтарган олим ёхуд илмий изланишлар йўлини танлаган мунаққид ўз билиминини, назарий қарашларини узлуксиз такомиллаштириб боради. М.Қўшжонов ўзбек адабиёти асарларини талқин, таҳлил қилди, рус олимлари, файласуфлари, нафосатшунослари, назарийчилари, мунаққидлари асарларини кунт билан ўқиди, ўрганди. Домла танқидчиликдаги мураккаб, захматталаб йўлни танлади. Айрим мунаққидлар давлат, фирқа

сиёсатини ўзлаштирдилар, уни ўз ижодларининг қудрати сифатида маҳкам тутдилар. Тўғри, фирма йўриғини қаттиқ ушлаганлар амалдор бўлдилар, юртларни кездилар, халқаро анжуманларда комфирка мафкурасини изчил химоя қилдилар. М.Қўшжонов бадий асарларни тинимсиз ўқиди, илмий адабиётларни ўзлаштиришни олимлик тамойилига айлантирди. Теран илмга суянган мунаққид бора-бора назариячига, эстетик категориялар ҳақида ўз қарашини билдирадиган тадқиқотчига айланди. Олимнинг «Ижод сабоқлари», «Ижод масъулияти», 2-жилд «Сайланма»-сида «Назарий лавҳалар», «Назария соҳилларида», «Бадийят қонуниятлари» сингари бўлимлар борки, мен уларни М.Қўшжонов ижодининг мояси, нектери дегим келади.

Илм кишининг яна бир завқи, хузурли бор. Изланган, муаммо ичра муаммо яратган олим шундай хулосаларга келадики, ўз меҳнатидан қониқиш, ҳеч қандай бойликка алмаштириб бўлмайдиган таскин топади. Матёқуб Қўшжонов ўтган асрнинг 70-йилларида тўлиб-тошиб ижод қилди, тадқиқотлар яратди. Қарангки, XX асрнинг 70-йилларида Фарбий Европа, Англо-Америка адабиётшунослигида рецептив эстетика, герменевтика, аксиология, структурализм ҳақида янгидан-янги назариялар пайдо бўлди. М.Қўшжонов чет эллардаги энг янги адабиётшунослик ютуқларидан таниш бўлмай туриб маъно ва мезон, қалб ва қиёфа ҳақида шундай қарашларни айтадики, улар структурализм, экзистенциализм сингари қарашлар билан уйғунашиб кетади. Олимнинг бундай янгилиги нафақат унинг ўзига, балки у мансуб бўлган адабиёт, адабиётшунослик, танқидчиликка катта наф келтиради. Матёқуб Қўшжонов ўз кучи, имконини яхши биларди. У «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасининг 2002 йилдаги сонларидан бирда босилган «Елкам ер кўрмади» мақоласида илмий изланиш, теранлик ҳаминша йўлдоши бўлганини, тилини бурро, қаламини ўткир қилганини ёзди.

Матёқуб Қўшжонов услубан таркибшунос мунаққид эди. Ўзининг эътирофича, «матн таҳлили» биринчидан, сўзининг ўрни, вазифаси, маъно юқини аниқлаш имконини беради. Иккинчидан, матн моҳиятини англаш — ёзувчи кечинмаларини қайта ҳис қилиш. Учинчидан, матндаги сўз, оҳанг, пафосни англаш — асар ютуғи, камчиликларини аниқ-тиник кўриш. Матёқуб Қўшжонов А.Қодирий, Ойбек, А.Қаҳҳор санъатини ёритмоқчи экан, матнга, сўзлар маъносига диққатни қаратади. Мунаққид қайси асарни ёқтириб қолса, уни кечиндошлик нуқтан назаридан баҳолайди. М.Қўшжонов «Қутлур қон», «Синчалак»ни шундай таҳлил қиладики,

китобхонда: «Мунаққид асарни тўлалигича ёдлаб олган, шекилли», — деган фикр пайдо бўлади. «Қутлур қон» таҳлилидаги тадқиқотда асардан олинган етмишдан ортиқ, «Синчалак» тадқиқот-тақризида эллик еттита иктибосни санаб ёқа ушлаганман. Наҳотки, мунаққид шунчалар синчков бўлса?! Дарвоқе, айрим туркий тилларда мунаққидни «синчи» деб бехудуга айтмаган эканлар.

«Жаҳон адабиёти» журналининг 2001 йил 1-сонида М.Қўшжоновнинг «XX аср менинг тақдиримда» деган ихчамгина мақоласи — анкета сўровномаларига жавоби босилди. Унда устоз Москвада, аспиран-турада ўқиб юганида кўп ва хўб ўқишга одатланганини ёзди. Чиндан, М.Қўшжонов ҳам илмий, ҳам бадий асарларни куну тун ўқиди. Тинимсиз ўқиш, фикрлаш туфайли у бош оғриғи дардига чалинди. Аммо ўқимаслик, тинимсиз илм захирасини бойитмаслик мумкин эмас. У уйда, ишхонада, ҳатто маҳалла чойхонасининг бир бурчагига ўтириб олиб ўқиди. Бора-бора кўз ҳам чарчади. Энди устоз китобларни шогирдларига ўқитиб, тасмага ёзиб олиб эшитарди. Ҳамон у бош қондасига риоя қиларди: асарни теран ўзлаштирмагунча, китобхонга маъқул фикрни топмагунча, қўлига қалам олмас эди. Ана энди хом чўт қилиб кўринг: элликка яқин китоб ёзмок учун домла неча-неча юз бадий, илмий асарларни мутолаа қилмаган!?

Олим ҳаёстининг сўнгги ўн тўрт йили Мустақил Ўзбекистонда кечди. Озодлик халқ орзуси, Мустақиллик доимий интилиш эди. Аммо ҳар қандай янгилик одамни шошириб қўяди. Ўзбекистон Мустақиллиги эълон қилиниши арафасида М.Қўшжонов Ялтада, ёзувчиларнинг ижод уйида эди. Тасодифий қарангки, Ижод уйига олган йўлланмам домла йўлланмаси билан бир вақтта тўғри келибди. Мен Матёқуб ака билан мириқиб-мириқиб суҳбатлашдим, Ялтани, денгиз бўйини сайр қилдим. 1991 йилнинг 19 августида рўй берган сиёсий воқеаларни биз Ялтада эшитдик. М.Горбачев «қамалиб» қолган Фарос бизга яқин, кўриниб турарди. Матёқуб Қўшжонов қаттиқ ҳаяжонланди. «Кетаман», «Тез жўнашим лозим»га тушиб қолди. У қилдим, бу қилдим, домлага битта чипта топдим, самолётга чиқариб юбордим. Ўзим, оилам, икки набирам билан 1 сентябрда Тошкентга учиб келдим.

Мустақилликдан кейин М.Қўшжонов «Ўзбекининг ўзлти», Президент ҳақидаги «Элим деб, юртим деб...», «Алам», «Армон» биографик асарларини, «А.Қодирий — эркисизлик қурбони» тадқиқотини яратди.

Ёш бир жойга бориб қолгач, имонли-инсофли одам юмушларини яқунлашга,

босиб ўтган йўлига хулоса ясашга киришади. М.Қўшжонов 1997 йилда «Дийдорнома» китобини чоп эттирди. Асардаги очерк, портретлар адабий жамоатчиликка маъқул бўлди: тақризу мақолалар ёзилди. Энди М.Қўшжонов «Дийдорнома»ни бойитишга, тўлдиришга киришди. Ниҳоят, 2004 йилда «Шарқ» нашриёти салобатли «Дийдор» китобини чоп этди. Бу китоб М.Қўшжонов домланинг юрагига яқин, узок, мураккаб ҳаёт йўлида ҳамроҳ, ҳамнафас бўлганлар ҳақидаги эссе, портретлардан иборат. Китоб қахрамонларининг ҳар бири М.Қўшжонов ҳаёти, ижодида из қолдирган. Донишманд М.Қўшжонов «Дийдор» воситасида фалсафий бир фикрни бадий-образли ифодалайди. Одам ҳар қанча серғайрат, укувли, истеъдодли бўлмасин, битта ўзи ҳеч нарса қила олмайди. Ижодий ютуқ, ҳар бир янгилик кўннинг кўмаги, рағбати билан амалга оширилади. Бошқача айтганда, М.Қўшжонов табиатига ёлғизлик, худбинлик, «ўзинг учун ўл етим»лик ёт эди.

Мен «Дийдор» китобида М.Қўшжоновнинг умр йўлдоши, малакали врач, олима, икки фарзанд, бир неча невараларни оқ ювиб, оқ тараган Раҳима опа Раҳмонова ҳақида махсус мақола бўлишини истардим. М.Қўшжонов домлани таниган, билган одам борки, файзли, очик кўнгил, тиниб-тинчимайдиган, оқила Раҳима опани хурмат билан тилга олади. Опа домлани умр бўйи парвариш қилдилар, ижодий шароит яратиб бердилар. Чиндан ҳам, М.Қўшжонов умрларининг охиригача отдай юрдилар, шаҳар, дала ховлидаги юмушларни бажардилар. Матёқуб домла бойликка ружу қилмадилар. Мустақилликдан кейин ўзини уққа-чўққа урган олимлар топилиди. Домла зинҳор қаноатни унутмадилар. Албатта, бундай йўл тутишларида Раҳима опанинг ҳиссалари борлигига ишонаман.

PS: М. Қўшжонов баракали ижоди, фаолияти билан юрт ҳурматини қозонди: Ўзбекистоннинг улуг нишони билан тақдирланди. Матёқуб Қўшжоновнинг иккинчи умри асарларида, кўплаб шогирдлари изланишларида давом этишига шубҳа йўқ.

Абдуғафур РАСУЛОВ,
филология фаилари доктори

Одамлар орасидаги умумийлик шундан иборатки, уларнинг барчаси умрларининг учдан бир қисмини уйқуда ўтказадилар ва улар онгининг “қоронғу” қисмида кўплаб очилмаган сирлар мавжуд. Бу сирларни қандай “очиш” мумкин?

Ҳар бир киши ўзи билган ёки билмаган ҳолда уйқусида бир кечада 5-6 та ҳар хил мавзудаги “филм”лар миқдорида туш кўрадилар. Фақат кўпчилик кишилар кўрган тушларини унутиб қўядилар.

Уйқу бир-бири билан алмашиниб

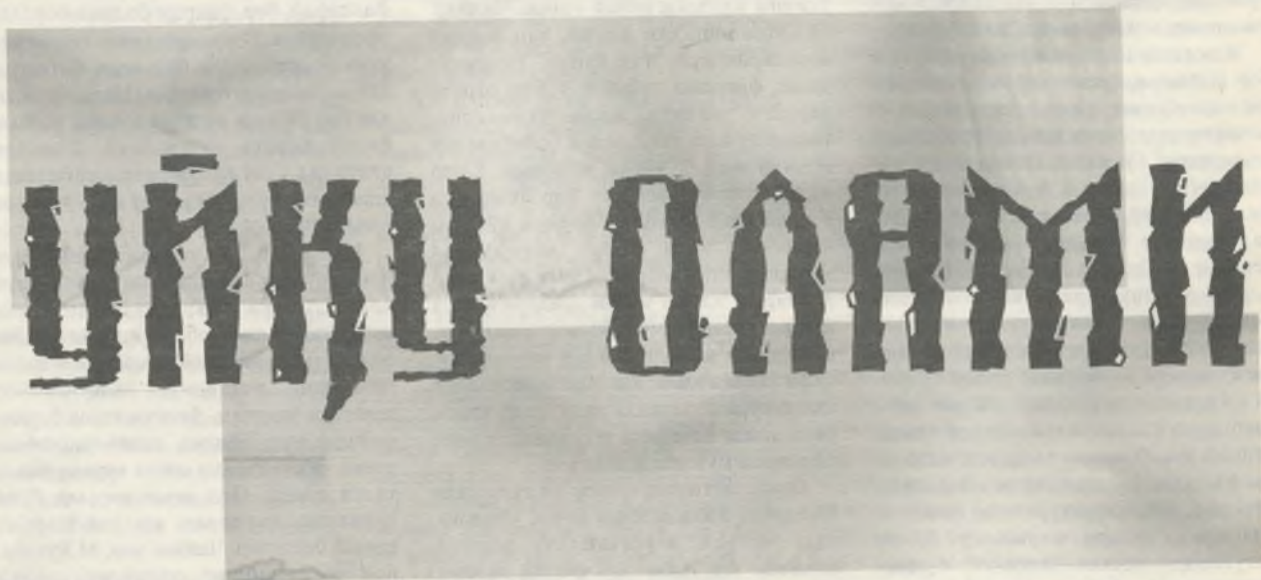
неча кун ўтгач тажриба ўтказилаётган кишининг фикрлари бузилиб, гапиришдаги равонлик йўқолади. Кейинчалик эса унинг аҳволи янада оғирлашади! Алқисса, биз, албатта, етарли даражада ухлашимиз ва етарли даражада туш кўришимиз лозим.

Агарда сиз бирор кун ухлай олмасдан шундай ҳолатга тушиб турувчи ер юзи аҳолисининг 40 фоизи қаторига қўшилиб қолсангиз, табиийки, ишларингиз ўнгидан келмаётгани ва бирор кишини

орқали сўриб ичганингиз маъқул, чунки ҳарқалай сўриш жараёнининг ўзиёқ чақалоқларда бўлгани каби асабларни тинчлантириш хусусиятига эга.

Бордию ишхонада 12 соат ишлаб ҳам мўлжалдаги юмушни битира олмаган, бунинг устига эртага бўладиган учрашувга қўлингизда етарли маълумотлар йўқлиги сабабли миянгиз ҳали ишлаётган ва толиққан бўлса-чи?

Бундай ҳолатларда олимлар томонидан ўйлаб топилган бир

турадиган “тез” ва “секин” даврларга бўлиниб, унинг “тез” даврида киши тушлар оламига тушиб қолади. Бу пайтда кўпинча кўз соққалари худди бир нарсани қидираётгандек, тез ўтиб кетаётган поезд вагонларига қараб улгуришга ҳаракат қилаётгандек тез-тез ҳаракат қила бошлайди.

Олимларнинг ҳисоб-китобига кўра биз умримизнинг 30 фоизини уйқуда ўтказамиз. Шундан 25 фоизи эса туш кўриш билан ўтади. Туш кўришга шунча вақт “ажратилган” экан, демак, унинг қадр-қиммати фақатгина кўрилган манзара билан чекланмайди. Бунинг тагига етиш учун олимлар шундай тажриба ўтказишган. Улар ухлаётган кишининг бошига махсус жиҳоз ўрнатиб, уйқунинг туш кўриш — “тез” даври бошланган заҳоти уни уйғотиб олаверишади. Тажриба бошлангандан сўнг бир

“чақиб” олиш ҳоҳиши пайдо бўлганини кўрасиз. Бундай ҳолатларда асабларнинг таранглашиши оқибатида автохалокатлар содир этилиши, хафақон, инфаркт, инсульт каби касалликлар келиб чиқиши ҳақида гапирмаса ҳам бўлади.

Уйқусизликни нималар келтириб чиқариши мумкин ва унга қарши қандай курашиш лозим?

Агарда сизни ишхонада ярим йиллик ҳисобот кечикаётганлиги, фарзандингизнинг дарсларни яхши ўзлаштира олмаётганлиги ва квартира ҳақини қандай узиш ҳақидаги муаммолар қийнаётган бўлса “ушбу муаммоларни ечиш муаммоси” ҳақида бош қотиришингиз барибир бефойда. Бунинг ўрнига бошингизга муздек бирор нарса қўйиб компресс қилганингиз, агарда асабларингиз таранг тортилган бўлса, бўлиб ўтган гапларни унутиб, бир стакан сутни найча

қизиқарли усулни қўллашингиз мумкин. Олимлар томонидан тажриба тариқасида одам мияси электроэнцефалограмма қилиниб (мия электр потенциали ёзилиб) у ўрганилган ва мия фаолиятига мос таъсир кўрсата оладиган мусиқа яратилган. Ушбу мусиқани эшитган одам кўп ўтмай ухлаб қолган. Мутахассислар фикрича, ҳар бир киши ўз мия фаолиятига мос тушадиган мусиқани ўзи ёқтирган осуда мусиқалар ичидан танлаб олиши мумкин. Шунга кўра, сиз ҳам ўз миянгиз учун мусиқа танлаб олишингиз ва ундан самарали фойдалана билишингиз лозим.

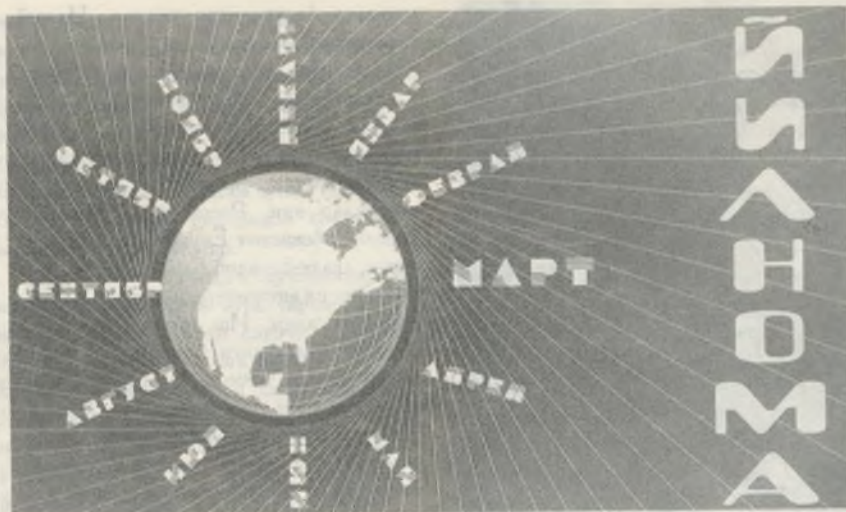
Сиз иш юзасидан ёки тақдир тақозоси билан ҳаётингиздаги кутилмаган бурилиш туфайли қаторасига бир неча бор бошқалар уйқудан турадиган пайтда ётишингизга тўғри келди. Ва ниҳоят, сиз уйқуга тўйиб олиш учун

эртароқ ётдингиз. Бундай пайтларда сизнинг барча ҳаракатларингиз зое кетиб, эрталабгача ухлай олмай чиқишингиз мумкин. Чунки бу вақт ичида асаблар зўриқиши натижасида уйқусизлик эшик қоқиб, салом беришга улгурган бўлади. Бечора вужудингиз эса кун билан туннинг фарқига бора олмай кечаси ҳам асаблар фаоллашувига олиб келувчи гармонларни ишлаб чиқара бошлайди. Бунинг натижасида биологик меъёрнинг бузилиши келиб чиқади. Биологик соатларингизни ўз меъёрига келтиришнинг чораси — бўйин олд қисмидаги, кейин эса бўйиндаги асосий қон томири бўйлаб жойлашган 4 та нуқтани баланддан пастга қараб навбатма-навбат босишдир.

Маълумки, кўпчилик хуррак отиб ухлайди. Бундай ҳолат эркаклар орасида ҳар 4 тадан 1 кишида, аёллар орасида ҳар 10 кишидан 1 кишида учрайди. Хуррак отувчилар “ўз миялари фаолияти учун мусиқа ўйлаб топганлик” ёки чарчашдан шикоят қилмайдилар. Шунга қарамасдан баъзи бир мутахассислар уйқуда танглайнинг осилиб туриши фақат хурракни келтириб чиқармасдан, балки нафас йўллариининг маълум муддатга беркилиб қолиши натижасида кислород етишмаслик ҳолати содир бўлади ва ҳатто мия хужайраларидан баъзилари нобуд бўлишга улғуради, деб ҳисоблашади. Бунинг чорасини қилиш учун эса ушбу мутахассислар бир неча маслаҳатлар берадилар: биринчидан, ич кийимингизнинг елка қисмига чўнтак тикиб унга соққа солиб ётишни тавсия этишади. Чунки ухлаганда чалқанча ётмасликнинг бошқа чораси йўқ. Ён томон билан ётганда ҳам хуррак отаверадиганлар учун бурунга найдан ҳаво юбориб турадиган махсус баллонли мосламадан фойдаланишни ёки танглайнинг бир қисмини операция ёрдамида “қисқартиришни” тавсия этишади.

Умримизнинг маълум қисмини ташкил этадиган уйқунинг ҳам ўз меъёри, қондаси, қолаверса, сирлари ҳам мавжуд. Шундай экан, уйқуни ҳам тўғри ташкил қилиш самарали ишлашга кўмак беради. Айтадилар-ку, «яхши дам меҳнатта ҳамдам».

МАНЗУРА тайёрлади

ЯНВАР - Маъбуд Янус шарафига «januarius» деб аталган. Римликларнинг эътиқодига, икки юзли Янус ҳар бир нарсанинг боши ва охириининг хомийси бўлган эмиш.

ФЕВРАЛ - латинча «februarius» сўзи тозаланиш, покланиш маъносини билдиради.

МАРТ - бу ой дехконлар ва чорвадорлар хомийси Марс шарафига аталган «martius» сўзидан олинган.

АПРЕЛ - «Aprifire» сўзидан келиб чиққан бўлиб, ўз инъомларини намоён қилувчи, деган маънони билдиради.

МАЙ - Маъбуда Маюя «Mayus» исмидан олинган гўзаллик, шог-хуррамлик оёни ҳисобланади.

ИЮН - Юпитеринг хотини - маъбуда Юнона шарафига қўйилган. Афсоналарга кўра, Юнона аёллар хомийси, эр-хотинлар кўша қариши, убали-жубали бўлишининг тарафдори.

ИЮЛ - Рим давлат арбоби ва лашкарбошиси Юлий Сезар шарафига шундай аталган.

АВГУСТ - Рим императори Oktavian Avgust шарафига қўйилган.

СЕНТЯБР - Қадимда римликларнинг ун оёлик таквимида етти ой бўлиб, латинча «september» сўзидан олинган.

ОКТЯБР - Қадим римликлар таквимида саккизинчи ой латинча «oktober» деган маънони беради.

НОЯБР - латинча «november» сўзидан олинган, қадимги римликлар таквимида тўнқизинчи оёни англатган.

ДЕКАБР - латинча «detsember» сўзидан келиб чиққан бўлиб, ун деган маънони билдиради.

ДИЛШОДБЕК тайёрлади

муддати белгиланган кезлар. Илмий тадқиқотлар ҳимояси билан боғлиқ тартиб-қоидага кўра диссертация автореферати улкан шўролар иттифоқининг юзга яқин етакчи олий ўқув юртлари, илмий масканлари ва кутубхоналарига, атоқли академикларга, профессор олимларга юборилар эди. Реестердаги рўйхатга биноан збекистон Ёзувчилар уюшмаси раиси, академик адиб Комиля Яшинга ҳам диссертация авторефератини почта орқали жўнатган эдим. Иш шеърӣй жараёнга дахлдор бўлганлиги боисиданми уюшманинг поэзия бўлими раиси Мирмуҳсин акага танишиш учун беришибди. У киши “Шарқ юлдузи” журналининг бош муҳаррири бўлиши билан баробар Ёзувчилар уюшмаси шеърӣят бўлимининг раиси ҳам эди.

Мирмуҳсин аканинг солиҳа қизи, адабиётшунос олима Хулкар Алимова

шеърӣй мажмуаларини ўқиган эдим.

Айтилган вақтда “Шарқ юлдузи” журнали таҳририятга кириб бордим. Мирмуҳсин ака иссиқ чехра билан ниҳоятда самимий эътибор кўрсатди. Узоқ суҳбатлашдик. Гап мавзуси, асосан, XX аср ўзбек поэмачилиги, туркий улуснинг олис мозийда кечган ҳаёти, буюк аждодларимиз тақдири саҳифалари хусусида бўлди.

— Илмий ишингизда замонавий воқеликка бағишланган асарлар билан кифояланиб қолибсиз, — деди Мирмуҳсин ака авторефератни варақлар экан. — Бу етарли эмас. Халқимиз тарихига оид озмунча дostonлар борми? Буларсиз эпик жанр тараққиётини ҳам, бадий-эстетик тафаккур камолини ҳам тасаввур қиломаймиз.

Мирмуҳсин ака шу ўринда, назаримда, Ҳамид Олимжоннинг “Муқанна”,

ЖУНТУЛ

Мирмуҳсин ака умидли ёш қаламкашларнинг изланишларига меҳр билан хайрихоҳлик кўрсатиб келган устоз адиб эди. Биргина “Шарқ юлдузи”, “Гулистон” журналларидаги фаолиятида танилган ёш шоир, ёзувчи, публицистлар истеъодининг шаклланиши, асарларининг эл-юрт назарига тушиши редакцияда юзага келтирилган ижодий муҳит самараларидир, албатта.

Замонавий воқелик баробарида халқимизнинг олис ўтмишини буюк аждодларимиз ҳаёти ва тақдирини бадий тадқиқ этиш Мирмуҳсин ака ижодининг ёруғ саҳифаларидан ҳисобланади. “Широқ”, “Авесто” дostonлари, “Меъмор”, “Темур Малик” романлари мозийни бадий-эстетик идрок ва ифода этиш маданияти равнақиға қўшган муносиб улуши эди. Туркий халқлар тарихидан сўз очилгудек бўлса, Мирмуҳсин ака тўлиб-тошиб, тўқинланиб фикрлашга тутинарди. Халқимиз ўтмишидан, ниҳоятда бой маданий меросидан, маънавий-интеллектуал қадриятларидан адоқсиз гурур туядиган, кўнгили маърифати юксак, бағрикенг шахс эди.

XX асрнинг 60-йиллари ўзбек поэмачилигининг тараққиёт тенденцияларига бағишланган “Лирик поэма” мавзусидаги номзодик диссертациямни якунлаган, май ойи охирига ҳимоя

Тил ва адабиёт институтининг илмий ходими эди. збекистон Республикаси Фанлар Академияси президиуми, Тил ва адабиёт институти, “Фан” нашриёти ўша пайтдаги Гогол (ҳозирги академик Яҳё Гуломов) кўчасидаги 70-уй биносида жойлашган эди. Хулкар Алимова билан бирин-бирин илм кўчасига кириб келаётган кезларимиз. Хулкар болалар адабиёти бўлимида профессор Ҳафиз Абдусаматов раҳбарлигида илмий изланишлар олиб борарди. Болалар адабиёти бўлими атоқли адабиётшунос, профессор Ҳомил Ёқубов етакчилигидаги бизнинг бўлим билан ёнма-ён хонага жойлашган эди. Тез-тез кўришиб турардик.

Эрталаб ҳамма ходимлар жой-жойига ўтириб, ўз юмушларига киришган пайт. Хулкар Алимова хонага кириб келди. Сўрашдик. Кейин: “Адам йўқлаптилар, авторефератингизни ўқиб чиққан эканлар. Сиз билан суҳбатлашмоқчилар”, — деб қолди. Кўнглим ҳаприқиб кетди. Кичик бир изланишим Мирмуҳсин акадек халқимизнинг суюкли адиби эътиборини тортганлигидан, вақт ажратиб авторефератни ўқиб чиққанлигидан севинчим ичимга сиғмасди.

Мирмуҳсин ака шеърӣяти билан ошно тутиниб, “Уста Ғиёс”, “Қадрдонлар”, “Қамар”, “Невара”, “Широқ”, “Авесто” поэмаларини, “Қалб ва фалсафа”, “Тонгни кутлаб” “Танланган асарлар” сингари

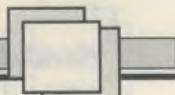
Мақсуд Шайхзоданинг “Жалолиддин Мангуберди”, “Мирзо Улуғбек”, “Тошкентнома”, Султон Жўранинг “Бруно” асарларини назарда тутган эди.

— Устоз Ғафур Гуломнинг “збекнома” қасидасида туркий халқлар тарихига доир саҳифаларини ўқигансиз-а? — деди Мирмуҳсин ака бироз тин олғач. — Миллий гурур, ифтихор туйғулари билан йўғрилган.

Шу лаҳзалар дoston сатрлари хаёлан кўз ўнгида жонланди шекилли, Мирмуҳсин аканинг кўзалари чарақлаб кетди.

— “Авесто” да ҳам, “Широқ” да ҳам шу тахлит гурур туйғуларини ёритишга интилган эдим. Бу ҳам устоз Ғафур Гуломнинг таъсири самаралари. Биласизми, — деди Мирмуҳсин ака ўйга толиб, — тарихий асарлар одамга ўзини ўзи танишига қўмак беради. Ота-боболари ким бўлган? Биз улардан қандай хислат-фазилатларни мерос қилиб олишимиз лозим?

— зимдан кўнглим тўлмайди, — деди Мирмуҳсин ака поэмачиликдаги тарихни бадий-эстетик ўзлаштиришга оид изланишларига тўхталар экан. — “Широқ” ҳам, “Авесто” ҳам тўла-тўқис кўнгили ифодаси деб бўлмайди. Аввало, тарихнинг ўзи нима? Англаб, мағзини уқиб олишимиз лозим. У фанми, тақдирларми, сабоқларми? Нимадир ўзи? Ёлғиз хотиралардан иборат эмас-ку? Халқ

тарихи, миллат тарихи, Ватан тарихи деймиз. Тарих нимага ва кимлар учун яратилади? Миллат тарихи нима мақсадларда ўрганилади? Булар айтишга осон. Аслида эса ҳазилакам иш эмас. Ахир Ватан тарихи, миллат тарихи халқимизнинг бугунига, эртанги кунига ярайдиган ёруғликни бағрида асраб келади. Шу боисдан ҳам ҳаммиша ана шу нурга интиламиз, талпиниб яшаймиз. Одам ўзининг кимлигини билмаса, аждодларини танимаса, қандай умргузаронлик қилганликларидан беҳабар бўлса, балчиққа беланиб ётган чувалчангдан фарқи қолмайди.

Мирмуҳсин ака тўлиқиб кетган эди. У жўшиб-тошиб келган фикр-ўйларини, чамаси, анчадан бери юрагида тутиб юрган мушоҳадаларини бўлишгаётгандек ҳис этдим. Назаримда, ушбу муҳокама-ўйлари Мирмуҳсин аканинг эпик жанрда роман ёзиш ниятида кўраётган ҳозирликлари

китоб ўқиганлиги боис ўтмиш воқелиги хусусида муайян билим таъсирида мулоҳаза юритиши ҳам мумкин. Ва лекин бу нарса миллат тарихига оид малакали мушоҳада-муҳокама юритиш учун асос бўлмайди. Бу нарса, умри бино бўлиб бир мартагина — яшанба кунни Парижда бўлган кишининг бечораҳол ҳолатини эслатади, дейди Волтер.

Дарҳақиқат, француз мутафаккирининг нуқтаи-назарига кўра тарих билан шугулланмоқчи бўлган ёзувчи тарихий тафаккур тажрибасига эга бўлмоғи лозим. Бу — тарихчи бўлиши шарт, дегани. Маъзур омил тарихчи-адиб учун энг муҳим асос ҳисобланади. Бу — бир. Иккинчидан, ҳар бир тарихий тараққиёт босқичида миллат ва жамият манфаатларидан келиб чиқиб, мозийдан ҳақиқат изланади. Ижтимоий адолат туйғуси гўзаллик, эзгулик принципларига таянган

ахлоқ, инсонийлик, гўзаллик, эзгулик, адолат туйғулари унинг таркибий қисмларидир. Мухтасар айтганда, кўнгил маърифати билан тафаккур маданияти маънавий-интеллектуал камолотнинг устувор белгисидир.

Негаки, кўнгил билан онг-шуур ҳаммиша бойиб борадиган олам. Зеро, ҳамма замонларда ҳам моддий-маънавий бойликларни руҳан-фикран комил шахслар яратади. Бу — юксак ахлоқли шахс эркининг самарасидир. Қачонки, шахс эрки топалган жойда ахлоқ бўлмайди. Ахлоқсизлик юзтубан кетган, маънавият таназулга юз тутган, инсон шаъни билан баробар қадр-қиммати ҳам оёқости бўлган бир шароитда мозийдан мадад олиш, қўмак сўраш кучаяр экан. Ойбек, Ғафур Ғуллом, Ҳамид Олимжон, Мақсуд Шайхзода, Уйғун, Иззат Султон, Миртемир, Миркарим Осим, Одил

М Ў Ў Ў Ў Ў Ў Ў Ў Ў Ў Ў Ў Ў Ў Ў Ў

бўлса керак, дея англашди менга.

Мирмуҳсин ака олис мозийга даҳлдор ўй-мушоҳадалари билан илмий тилда айтганда, адабий қарашлари билан бўлишгаётгандек эди.

Узоқ йиллардан бери халқимизнинг тарихий кечмиши билан шугулланаётганлигидан, тарихий асарларни синчиқлаб ўқиб-ўрганиб, фикри-зиқрини чархлаб келаётганлигидан далолат берарди. Зеро, маънавий-интеллектуал жамғарма ижодкор учун битмас-туганмас хазина. Бусиз тарихий асар ёзиш тугул ўтмиш хусусида гапириш, фикрлаш ҳам ноқош. Бу тарих туйғусини чархлаш, тарбиялаш ва такомиллаштириш жараёнида ҳосил бўладиган билим-тафаккур маданиятидир. Шу хусусда француз мутафаккири Волтернинг ибратли бир гапини эсладим. Хусусан, тарих ҳам теология (дин илми) ва табиий фанлар сингари алоҳида фикрлаш малакасини, тафаккур маданиятини тақозо қилади, дейди у. Яъни мозийга даҳлдор асар ёзмоқчи бўлган ижодкор тарихчи бўлмаса ҳам, тарихий тафаккур тажрибасини ўз шахсида шакллантирмоғи лозим. Мазкур хусусиятсиз ёзувчи қўша-қўша кўзойнак тақса ҳам, мозий масаласида бурнидан нарини кўролмайди. Тўғри, зиёли одам борки, тарих тўғрисида бир қадар тасаввурга эга бўлади. Камида беш-ўнта

башарий қадриятлардан янгича маъно излашга ва топишга асос беради. Бу, ёзувчи одамдан тарихчиликдан ташқари яна файласуфлик ҳам тақозо этади, демакдир. Хусусан, адибнинг мозий воқелиги ва аждодлар тақдирига доир мушоҳадалари тарих туйғуси билан йўғрилмоғи шарт. Яъни шахсий тажриба билан тарихий тафаккур маданияти яхлит бирликда туташмоғи лозим. Шундагина гўзал ва бетакрор тарихий асар вужудга келадики, унинг ёғдуси асрлар оша кўнгилларни маърифат шуъласи билан чарогон этгусидир.

— Халқимизнинг ўтмиши, буюк фарзандларининг ҳаёти ва тақдирини нима учун бизда адоқсиз ғурур туйғуларини уйғотади? — Мирмуҳсин ака саволомуз қаради. — Тарихга бағишланган дostonларимда ана шу туйғунинг табиатини кўрсатишга ҳаракат қилганман. Бизда ҳар томонлама гармоник ривожланган киши камолоти ҳақида кўп гапирилади. Аслида эса, бу кеча ёки бугун пайдо бўлган масала эмас. Шахс туйғу-тафаккур маданиятининг нечоғли юксаклиги маънавий-интеллектуал камолотининг бош белгиси ҳисобланади. Шу маънода, маънавий камолот ҳам башарий қадриятдир. Адабиётимизнинг минг-минг йиллик такомил тарихида шахс камолоти масаласи ўзак ғоя бўлиб келаётди. Билим, маданият,

Ёқубов, Пиримқул Қодиров, Ёвдат Илёсов ва бошқа адибларимиз мозийдан юксак ахлоқ, эътиқод, эрк ғояларини излашди; аждодларимизнинг бадиий тимсолларини гавдалантиришди. Буларнинг ҳаммаси халқимиз учун катта маънавий озуқа. Уни илмий жиҳатдан ўрганиш, назарий умумлаштириш олимлар олдидаги катта бурч, вазифа. Сиз ҳали ёшсиз. Эндигина илм остонасига қадам қўяёпсиз. Ёшлардан умидимиз катта, — деди Мирмуҳсин ака суҳбатимизга якун ясагандек. — Ота-боболаримиз руҳи қўласин. Чўғланган кўнгил кўзларини кул босмасин, кўз тегмасин.

Кейин Мирмуҳсин ака стол тортмасидан китобини олиб, дастхат ёза бошлади. Бу уч жилдик танланган асарларининг 1971 йили чоп этилган дostonлардан таркиб топган иккинчи томи эди.

Кўз — кўнгил кўзгуси, деб бежиз айтишмаган. Фикр ҳам шунақа салоҳиятга эга. Тафаккур маданияти, фикрнинг маъно салмоғи ва қудрати кўнгил маърифатининг бош белгиси экан. Мирмуҳсин аканинг олис мозийга бағишланган поэмалари билан романлари миллатсевар адиб кўнгил кўзининг ёғдуларидир.

Нўмон РАҲИМЖОНОВ,
профессор

ТУНДА ТАЪТИРЛАНГАН БЕКАТ

Уста Мирсобит ўзига бир хил ўлчамда аизирма тўрт тахтачани таътирлашни буюрди. Таътирлаб бўлгач, кўлига пул тутиб, бозорга жўнатди.

— Энг сифатли яшил рангли бўёк ва бекаат устига ёпиш учун шу рангли материалдан топиб кел.

Ўсил бозордан кечқурун қайтди. Ҳаммаси тахт бўлганини кўриб, отанинг кўнгли жойига тушди. Бироздан сўнг телефонда юк машинасида буюртма бериб, ўзига:

— Бироз дамнингни ол, иш қилларингни таътирлаб ёт. Кечаси уяғотаман. Ёрдამга ўқангни ҳам олиб кетамиз. Кечаси билан ишлаймиз...

Уста ёнбошлаб олиб бу ишларга ундаган маъруза ҳақида ўйлаб кетди. Нега бу ишларни аввалроқ бошламаганига пушаймон ҳам бўлиб кўйди.

Ушанда ҳалол аёл билан топилган мол-мулк, хайр-эҳсон ҳақидаги маърузани тинглар экан, ўзининг қилган ишларидан арзугулик саховат излаб тополмади. (Аслида-ку, устанинг савобли ишларининг бош-охури аўқлигини халқ яхши билади. Мирсобит ака ўнг кўли билан қилган савобни чап кўлига сөзгирмасликка ҳаракат қилади).

Устанинг кўз олдида ишхонаси ёнидаги "Лолазор" бекати келди. Бу жойдаги ўтиригичлар кўчиб кетган, бекаат даярли аўқлигидан одамлар иссиқда ҳам совуқда ҳам тик туриб автобуc кўтишади. Уста:

"Шу бекатни таъмирлаб кўйсак", — деб кўп бор кўнглидан ўтказган. Кўндалик ташвишлар боис бу иш орқага сурилаётгани.

Мана, бугун уста мавриди келганини ҳис этди. Тун бўйи ишлаб, тонгда маҳалладошларига ажойиб тўхфа таътирлаб кўйишни ўйлаб, хотиржам уяқуга кетди. Увонганида соат тўнги иккинчи кўрсатиб турарди. Шоша-пиша ўзлини уяғотди. Бу пайт буюртма берилган юк машинаси ҳам келгани. Тахта, бўёк, асбоб-ускуналарни машинага ортишиб "Лолазор"га ётиб келишди. Не кўз билан кўришсинки, бекаат таъмирланган. Иккинчи бекатга аёл олишди. Бу бекаат ҳам ян-янги. Учинчи, тўртинчи бекаатлар ҳам таъмирланган. Сўнги, маҳалладан чиқишдаги бекаат эски ҳолича турган экан. Уста ва ўғиллари шошилиб иш бошлашди. Ниҳоят, бекаат чиройли бўлиб қолди. Шундан сўнги уста эркин нафас олди.

Уста Мирсобит ёшлигидан кичик бир чарх билан тирикчилик қилиб юрарди. Хўнарлиларга кенг аёл очилганидан бери тажрибали тадбиркорга айланди. Энди унинг замонавий дастгоҳлар билан таъминланган устaxonаси, бир неча шойирдлари бор. Ховлисигаги "Нексия" ҳам хўнарининг ортидан келган даромад. Маҳалладаги тўй-маъракаларга устани ҳурмат билан тақлиф қилишди. Мирсобит устанинг яна олти биродари бор. Бозордаги қатор жойлашган дўконлардан етти уста масжидга бирга катнашади. Олдинги олти бекаат аянан шу биродарларининг иши эканини уста тўшунди, дили ёришди.

Бу пайт олислардан бомдоғ намозига чорловчи азон овози эшитиларди...

Рауф РАҲИМ

Кўнгироқ қиламан қайта ва қайта,
Юрагим антикиб қўймайди.
Бир жонон рашкимни келтириб айтар:
«Рақамга боғланиб бўлмайди».

Гўе жон узилар танамдан,
Гўе тўхтаб қолар соатлар.
Боғланиб бўлмайди рақамга,
Тугайди сабрлар, тоқатлар.

Наҳотки бир оғиз хайрга,
Етмаса қимматли вақтингиз.
Сизни чорламайман сайрга,
Эгасиз қолмагай тахтингиз.

Чунки мен ҳар қандай баҳона,
Ҳар қандай сабабдан улканман.
Рақамингиз қолсин ордона,
Мен сизга боғланиб бўлганман.

Кўнгироқ қиламан минг марта,
Юрагим антикиб қўймайди,
Биз сизга боғланиб бўлсак-да,
Рақамга боғланиб бўлмайди.

Менсиз тонг отмасин дунёларингда,
Сенсиз кундузимни соғинчлар ютсин.
Оқмасман ишқ бўлиб дарёларингдан,
Уволим тутсин-ай, уволинг тутсин.

Менсиз боғларингга келмасин баҳор,
Сенсиз боғларимда елмасин баҳор,
Тангридан тиладим ҳар кеч, ҳар наҳор,
Тангридан тилагин ҳар кеч, ҳар наҳор,
Уволинг тутсин-ай, уволим тутсин.

Вафо санамлари шарҳ этсин мани,
Қоши қаламларинг тарк этсин сани,
Худо ғам-ғуссага ғарқ этсин мани,
Худо ғам-ғуссага ғарқ этсин сани,
Уволим тутсин-ай, уволинг тутсин.

Кимсасиз омадга қўмилиб яша,
Афсус, надоматга қўмилиб яшай,
Гуноҳинг обида чўмилиб яша,
Гуноҳим обида чўмилиб яшай,
Уволинг тутсин-ай, уволим тутсин.
Менсиз тонг отмасин дунёларингда...

...Тарих саҳифаларидан бўлмиш аён,
Боболар ўтмиши равшандур баён.
Қиличлар қинлардан суғурилган бироқ –
Битилмиш тошларга мангулик армон!..

тўлқинлар қирғоқларга зарб билан уриларди. Ҳар бир урилганда сачраган сувлардан ҳамма ёққа бадбўй ҳид тараларди. Орол денгизига қуйилаётган сув эмас, балки Сирдарё, Амударёдан оқиб келаётган қон эди.

Абдулла Совут

ШИРОҚ АҲСОНАСИ

Тарихий
Афсона

Милоддан аввалги 336-йиллар. Ёз фаслининг бошлари. Кечалари Ҳиндиқуш тоғ тизмалари атрофидан ғарбий-шимолга қараб эсган совуқ оқим Ўрта Осиёнинг поёнсиз заминидagi барча набототларга таҳдид соларди. Аммо кундузлари бунинг акси эди. Қорақум саҳроларидан тез-тез кўтарилиб турган шамол поёнсиз Турон текисликларига қараб ҳарорат уфура, кун қайнаганидан қайнар, адирликлар оша олис сарҳадларгача чидаб бўлмас гармсел пайдо қиларди. Осмон билан бўйлашган юксак тоғ чўққиларидаги қор-музлар эриб, жилғалар бўйлаб шарқираб оқишда давом этар, олисларга ястанган тоғ этакларида бир-бирларига қўшилиб оққан зилол сувлар Сирдарё, Амударёда шиддатли тошқинлар ҳосил қиларди. Яшилликка бурканган экинзорлар, кун нурида товланган жимжима ёлқинларда ҳали чечак чиқармаган ўт-ўланларни еб семираётган чорвалар она табиатнинг саховатпешалигини, ҳаётнинг нақадар гўзаллигини намоён этарди.

Шундай тинч, осойишта ўтаётган кунларнинг бирида, Ҳазар денгизининг ғарбий-жанубий тарафидан тўсатдан даҳшатли довул кўтарилди-да, оч бўридек увиллаб, тўнғиздек чинқириб Турон томонга қараб сурилишга бошлади. Довул янада қутуриб, ҳаш-паш дегунча Турон заминининг катта бир қисмини ямламай ютиб кетди. Боғлар, ўрмонлар, адоғсиз экинзорлар довулнинг шафқатсиз зарбаси — зўравонларнинг ифлос қадамлари, жанговор отларнинг темир тақали туёқлари остида бутунлай вайрон қилинди. Ҳамма ер чорвачилар, зироатчи деҳқонлар, савдогарлар, гўдак болаларнинг чириган, сасиган жасадлари билан тўлганди. Бу ачинарли қисматларга шоҳид туронзамин ҳисобсиз қарға-қузғунлар ва бошқа кўплаб ўлаксахўр ҳайвонларни уюм-уюм жасадлар зиёфатига чорларди. Орол денгизи ўз тарихида даҳшатли қирғиндан бир неча бор қайнаб-тошган, ҳозир ҳам шундай қирғин ичида эди. Ана шу тошқин туфайли ваҳимали айқирган

Яраланган, қочиб қутулиб, сарсон-саргардонликда юрган, асирга тушиб, тутқун қилинган туронлик-ларнинг оҳ-зорлари, дод-фарёдлари фалакка ўрламоқда эди...

Бу қирғинлар Каёнийлар сулоласидан бўлмиш босқинчи Доро I томонидан содир этилган эди. Олдинда саф тортган туғдор лашкарлар, ундан кейин ғарбий юриш тартиби бўйича ҳужумкор қўшин, тахт билан ўрда боргоҳ чодирини кўтарган қонхўр лашкарлар келарди. Лашкарларнинг марказий қисмида олтин жабдуқлар билан безатилган шоҳона арғумоқда мағрур ўтирган шоҳ Доро I, энг охирида от, туя, филларга қурол-яроғ, озиқ-овқат заҳиралари ва бошқа нарсалар ортилиб гўё чумолилардек саф тортган таъминот қўшини келарди. Уларнинг қадами етган жойларда қонли излар қолиб борарди. Доро I лашкарлари барча қаршиликларни раҳм-шафқатсиз бостириб, шиддатли суръатда илгариларди. Шоҳнинг кўзлаган манзили Турон диёрининг сувлари сероб чексиз яйловлар, ҳосилдор тупроқли экинзорлар, боғ-бўстонли қишлоқлар, янгидан гуллаётган шаҳарлардан иборат эди. Шоҳ Доро I бунга ҳам қаноат қилмасди. У бу ерларни қўлга киритиб олгандан кейин ҳам ғарбий юришни давом эттириши керак, яна узоқ, шиддатли ғарбий юришларда ҳориган отларини Торим дарёси ва Лобнор кўлида суғориб, Қайқубоддан то ўзигача мерос қолган қонли туғни Онмочин тоғлари билан Сарик тепаликка қадашни мақсад қиларди...

* * *

**Турон жасадга тўлмиш!
Орол денгизига қон!
Доро келмоқда кўлида арқон!
Ёғийлар, ёғийлар келмиш!**

Бу шумхабар Ҳиндиқуш, Муз тоғ, Хонтангри, Тангри тоғ оралиғидаги чўлу биёбонлар, боғу бўстонлардан ошиб ўтди. Буғдо чўққиси наъра

тортиб, Қурбон Танғут чўли билан Турфон пасттекислигини ларзага солди. Кирилун шахридан чиққан фидойилар Доро олиб келаётган бало-ю офат тўғрисидаги шумхабарни барча ўлкаларга етказди. Барча қабилалар нохуш хабардан саросимага тушдилар. Ҳамма душманни қандай қилиб енгиш ҳақида бош қотирарди. Оқсоқоллар кенгаши чақирилиб, чора-гадбирлар кўрилди.

Уруш тайёргарлиги бошланди. Ўн дарё ва тўққиз дарё водийларидаги ички-ташқи ўғизларнинг қўлида қурол кўтаришга қодир бўлган барча эркаклари лашкарликка олиниб, қуроллантирилдилар. Ўғизларнинг бир тармоғи Помир этакларида яшайдиган қабилла — шаклар ҳаммадан олдин кенгаш ўтказдилар. Шаклар тушкун кайфият, қовоқлари солинган ҳолда боргоҳнинг атрофига тўпландилар. Улар йигирма беш-ўттиз чоғли кишилар эди. Кўп мунозаралар бўлди, аммо масала ўз ечимини топмай турарди. Шунда ўнг тарафдагиларнинг ўртасидан оппоқ соқолли, нуроний бир қария ўрнидан туриб, жиддий қиёфа ва оҳангда деди:

— Ҳой, қариндошлар! Юртимиз осмонига қора булут чанг солиб келаётган бир вақтда тезда чоралар кўрмоқ ўрнига ҳадеб нокерак гаплар билан бош қотирмоқлик ақлдан эмас. Барчамиз бир ёқадан бош чиқариб бирлашмоғимиз ва қуролланмоғимиз керак. Зудлик билан амалий ишга киришмоқ лозим. Йўқса, биз ўзимизга ўзимиз душманлик қилган бўламиз. Ёғийнинг келишини кутиб ўтирмай, уларга қарши отланиб чиқмоғимиз керак! Шундай қилсак, ишончим комилки, ғалаба кўктангрининг мадади ила ўз юзин биз томонга ўгиргай!

Бу гапдан кейин боргоҳ ичини оғир хўрсиниш, тин олишлар қоплади, кекса шакнинг алангали сўзи боргоҳдагиларга ўз таъсирини кўрсатганди.

— Маъқул, — деди соқол-мўйлари қоп-қора, кўзлари ёниб турадиган бир шак ўнг қўлини асабий тарзда бир ёнга силтаб. — Энди ортиқча кутиш ўлим билан баробар! Ёғийнинг йўлини тўсмоқ керак! Олинаётган хабарларга қараганда, Селенга дарёси, Хингай ва Боёнқора тоғларигача бўлган бепоён замин эли қўзғалган. Улар Дунхуонгга тўпланиб, Торимдан ўтиб биз томонга келмоқдалар. Биз олдинги сафдамиз, шу боис дарҳол қуролланиб, отланишимиз керак.

— У ҳолда ҳаммамиз ўз қабилаларимиздан лашкар тўплашга киришгаймиз.

— Жуда тўғри! Қўрқоқлик қилиб авлодларнинг лаънатларига қолгандан кўра она-Ватан ҳимоясига отланиб, жанг майдонида мардларча ўлим топган минг карра афзал!

Шундай фикрлар бўлаётган қизгин бир паллада тўсатдан боргоҳ сиртида икки эр кишининг гап талашаётган овози эшитилди. Посбон кириб келди ва оқсоқолларга ҳурмат-эҳтиром билан таъзим қилгандан кейин:

— Бир нотаниш подачи оқсоқолларда зарур юмушим бор, деб қаттиқ қисталанг қилаётир, — деди.

Бу гапни эшитган кенгаш қатнашчилари посбонга тезда бирор гап айтолмадилар. Чунки анъанавий одат бўйича кенгаш бўлаётган пайтда оқсоқоллардан бошқа ҳар қандай кишининг боргоҳга кириши қатъиян маън этиларди.

— У одам, эҳтимол, бирор муҳим хабар олиб келгандир, майли, кирсин, — деди кекса бир шак.

Боргоҳ посбони бир кишини бошлаб кирди. Нотаниш киши оқсоқолларга таъзим бажо келтирди, посбон чиқиб кетди. Озгиндан келган, паст бўйли бу нотаниш подачи титилиб кетган пўстин кийиб олган эди.

— Аввал ўзингни таништир! Кимсан, қаердансан, не юмушлар бирлан шуғулланасан? — деб кетма-кет савол ёғдирди кекса шак оқсоқолларидан бири.

— Мен Широқ подачиман. Юртим Муз тоғининг шарқий яйловларида.

Широқнинг ҳеч бир эсанкирамай, аниқ ва дадил жавоб қилиши оқсоқолларни ҳайрон қолдирди. Унинг гап-сўзлари, овози очиқ, жарангли бўлибгина қолмасдан, ўзини вазмин, эркин ҳамда тетик тутиши, қарашларидаги бир хил қатъийлик ва тўлиб-тошган ишонч ифодаси ҳаммани лол қолдирганди.

— Қани, гапир, нима муддао билан келдинг?!

Широқ янада журъатланиб, баланд овозда муддаосини баён қилди:

— Барчамизга маълумки, қаттол ёғийлар остонамизга келай деб қолган, борлиқ ўғизлар ва шакларимиз урушга тайёрланмоқдалар. Мабодо уруш бошланиб қолса, биз ёғийни, ёв бизни қиргусидир. Ёв қирилса, аини муддао, лекин элимиз қирилса-чи?!

Широқ бироз сукутдан сўнг сўзини дона-дона этиб давом эттирди:

— Айтмоқчиманки, мен шаклар ичидаги энг камбағалиман, оч-яланғоч ҳаёт кечираётган аёлим, бола-чақаларим бор. Агар сизлар оиламнинг иқтисодий томонлари, уй-рўзғор, кийим-кечакларидан давомли хабар олиб туришга ваъда берсангизлар, мен ўз ҳаётим эвазига Доро лашкарларини батамом гумдон қиламан. Барча қабилладошларимизни, муқаддас, улуғ заминимизни муқаррар бало-қазодан халос этаман!

Широқнинг чин қалбдан айтган бу мардона сўзларини эшитган оқсоқоллар гурр этиб ўринларидан туриб, уни ўртага олишди. Мазах қилиш, ишонмаслик ифодаланган совуқ қарашлар Широқнинг жўшқин қалбини ларзага келтирса-да, ўзини вазмин тутди. Унинг кўзларида яқинда юз беражак улуғ воқеага қатъий ишонч порлаб турарди. Оқсоқоллар унга дедилар:

— Доро лашкарини қандай йўқотмоқчисан?

— Сен бир, ёв туман, буни биласанми?

— Ё сеҳргармисан?

— Йўқ, бу тентак бўлса керак.

Бу саволлар олдида Широқ қилча ҳам тебранмади. Унинг ўйлаган режаси бор эди. Лекин айтгиси келмади, вазиятга қараб иш кўрмоқчи эди. Бу ишда ножўя босилган биргина қадам фалокат келтириши ҳеч гап эмас, ишнинг ўртасида ҳам ишқал чиқмайди, деб бўлмасди. Ҳатто ишнинг охирида ҳам ҳамма нарса барбод бўлиши мумкин. Шунинг учун у оқсоқоллар олдида аниқ бир режани ўртага ташламади. Унинг қалбидаги эл-юртга бўлган қайноқ муҳаббат, ёвдан қасос олиш истаги шунчалар дадил, ўйлаган ниятидан қайтмайдиган ҳолга келтирганди. Ҳозир у кўнглига тугиб қўйган режаларини ўйлайди, таваккал қилиб кўради. Широқнинг қалбида ноумидликдан кўра, умид устунроқ, шубҳадан қатъийлик кучлироқ эди. Мағлубият — у ўйлаётган натижа эмас, ғолиб келиш — бирдан бир мақсади эди.

Широқ оқсоқолларнинг ўзига шубҳа-гумон билан қараб ишонолмай турганлигини сезиб, яна сўзида давом этди:

— Менинг ёлғизлигим, ёвнинг кўплиги қил сизгамайди ҳамма ҳақиқат. Лекин мен ёв билан олишаман, қандай олишишим кераклигини ҳозир сизларга айтиб беролмайман. Бироқ, муҳорабага тайёрланган барча шаклар, қариндош қабилалар ўз ишларини хотиржам давом эттираверсинлар! Ёвни бу ёқларга келтирмайман. Аммо сизлар мен айтган талабни бажаришингиз лозим бўлади.

Оқсоқоллар бир-бирларига қарашди, ҳамманинг кўзида Широқнинг қайсарона ҳаракатига ва букилмас иродасига бўлган ризолик ҳисси жилваланарди.

— Хотин-болаларингдан хавотир олма! Уларни оч-яланғоч қолдирмагаймиз! — дейишди оқсоқоллар бир овоздан.

Широқ боргоҳни ўраб турган шаклар тўпини ёриб ўтиб, нарироқдаги ўтлоқда икки ўғлини бағрига босиб ўтирган озгин, сўлгин, ёш жувонни олдида илдамлади. Булар Широқнинг йўқсиллик ҳаётидаги узоқ йиллик вафодор ҳамроҳи ва ёқимтой фарзандлари эди. Хотинига хайирлашув сўзларини айтди ва сафар тайёргарлигига киришди. Бу орада оқсоқоллар шаклар тўпига Широқнинг бир ўзи ёв устига боришини, қолганларнинг ҳозирча саф тортмай туришларини кенгашнинг қарори сифатида эълон қилдилар. Широқ қатъий қадам билан юриб, оқсоқоллар билан шаклар тўпининг ўртасидаги майдонга кириб келганда, уни қутлаш учун шаклар тўпи ўзларини унга отишди, улар Широқни бошларига кўтармоқчи, олқишламоқчи бўлдилар. Аммо Широқ ҳеч кимни ўзига яқин йўлатмади. У сувни кўрмай этик ечадиган ишни ҳаргиз хушламасди.

Широқ устидаги эскириб кетиб жулдури чиққан ва ҳануз устидан тушмай келаётган тери чопонини ечиб ташлади. Тери дўпписини ҳам шаклар тўпи устидан иргитиб ташлади.

— Чориғингни менга ташлаб кет! — деди Широқ ёнидаги ёш шакка қараб илтимос оҳангида. — Эвазига сенга осойишта, тинч кун, бахтли турмуш ҳада этишим мумкин.

Ёш шак бироз иккиланиб турди-да, сўнг оёғидаги яп-янги чориқни ечиб берди. Широқ чориқни кийиб, уни ингичка пайин билан маҳкам тортиб боғлаб, ўрнидан турди. Бир шак оқсоқол унинг олдида келиб, қўйнинг ошланган юпқа, силлиқ терисига битилган васиқа хатини топшириб:

— Ўша Таскайдаги катта яйлов ва унинг қўтанларидаги йилқи, моллар, қўй-қўзилари билан сенинг болаларингга мансуб қилинди. Яна кам-кўстлари бўлса, хотиржам бўл, — деди.

Широқ бу гапларни эшитаркан, қавмдошларига миннатдор ва мағрур боқди:

— Раҳмат, муҳтарам оқсоқоллар! Қариндошлар! — Широқнинг мўйлари билинар-билинемас титраб кетди, лаблари чўччайди, яна нималарнидир демоқчи эди-ю, аммо айта олмади. Боргоҳ қўриқчиларидан икки посбон Широқнинг хотини, икки фарзандини соябонли сариқ нортуйга ўтқизиб тўп орасидан ўтди. Широқ қўлидаги териға битилган васиқа ўрамни хотинига берди, эр-хотин бир-бирига гап-сўзсиз қарашди. Хотинининг кўзларидан ёшлар думалар, умр йўлдошидан нигоҳини узолмасди. Посбонлар туяни етаклаб кекса шак оқсоқоли кўрсатган яйловга қараб йўл олишди. Широқнинг хотини ортда қолиб кетаётган меҳрибон умр йўлдошидан ҳамон нигоҳини узмас, юзларини ювиб тушаётган кўз ёшларини рўмолининг четига дам-бадам артарди. Унинг норасида икки фарзанди ҳам оталарини сўнгги бор кўраётганини сезгандай:

— Ота, отажон, бизни ташлаб кетманг, — деб бўзлашарди. Улар олислаб кетдилар...

— Хайр, қариндошларим! Алвидо, она замин!!!

Бу дардли, мунгли овоз бутун шакларнинг юрагини титратиб юборди. Широқ буғу шохидан дасталанган ўткир ханжарини олди-да, барчанинг кўз ўнгида бурнини, икки қулоғини шартта кесиб ташлади. Шаклар бу ҳаракатдан чўчиб, бақриб юборишди, ачиниб нола-ю зор қилишди. Широқ гўё ҳеч нарса бўлмагандек, ханжарини яна филофига солди. Широқнинг юзи, бутун уст-боши қонга бўялди. Унинг биринчи марта киндик қони шу заминга тўкилган бўлса, бугун у шу заминга ўз қўли билан ўз қонини тўкишига тўғри келган эди.

Унинг хотин-болалари бу ердан анча узоқлашган эди. У озиқ-овқатлар солинган халтани таёқнинг учига осиб, елкасига ташлаганча, шаклар тўпини ҳайрон қолдириб, йўлга равона бўлди...

Давоми кейинги сонда

Уйғур тилидан
Ҳабибулла ЗАЙНИДДИН таржимаси

Бугун ўзбек нимани орзу қилади? Сиёсатшунос Фарҳод Ҳамроевнинг "Тафаккур" журналида бошлаб берган ажойиб мавзуи мени ҳам мушоҳадага чорлади. Юрак-юракдан нимадир дегим келди. Айниқса, «Дарё оқишдан тўхтаса, ҳалок бўлади. Инсон орзудан маҳрум бўлса, инсонлигини йўқотади. Ҳар бир дарёнинг ўз манбаи, оқим йўналиши ва етажак манзили бўлгани сингари, ҳар бир миллатнинг ҳам тарихи, тақдири ва орзуси мавжуд.

Банки дарёнинг айрим томчилари йўлдан адашар, айрим зарралари соҳилга сачраб чиқиб кетар. Лекин бу билан у

Кейинги даврларда биз ота-оналар болаларимизга эртақ ва ривоятлар айтиб бермай қўйдик. Бир ривоятни биламан. Ундан ибрат олишга ҳаракат қиламан. Қадимда бир подшоҳнинг сарой донишманди бўлиб, у доимо: «Тан сихатлигу хотиржамлик берсин», — деб дуо қилар экан. Кунлардан бир кун подшоҳ ўзга бир мамлакатга қўшин тортадиган бўлиб, донишмандга:

— Қани, бир дуо қилинг! — дебди.

Донишмад ҳар галгидек дуо қилибди. Бундан ғазабланган шоҳ:

НАЖОТ БУРЧЛИКДА

дарёлигини йўқотмайди, оқишдан тўхтаб қолмайди. Ер юзидаги исталган халқнинг ўтмиши билан қиёслашга муносиб тарихга эга бўлган халқимиз ўз орзуси томон интилиб яшамокда» сингари мулоҳазалари мени кўп ўйлантирди.

Келинг, бир мушоҳада қилиб кўрайлик, ҳаммамиз ҳам ана шу буюк орзуларга чин дилдан интилиб яшаймизми? Мана, мустақиллигимизга ҳам 15 йил тўлиш арафасида. Ана шу айрилган орзулар бирин-кетин, навбатма-навбат амалга ошиб бормокда. Ҳазрат Навоийда шундай байт бор:

*Мо хирсч ҳавас давлати барбод қилмас.
Эл шод қилмас, мамлакатни обод қилмас.*

Ҳа, биз ўз манфаатимиздан халқ, давлат манфаатини юқори қўймас эканмиз, орзуларимиз амалга ошмоғи қийинлашади, холос.

Орзу — ҳаёлотнинг меваси. Ушбу мевадан баҳраманд бўлиш учун бугуннинг ҳаёли билан яшамаслик керак, менимча. Биз барчамиз ўзимиз учун ҳам, келажак авлод учун ҳам келажак буюк давлат барпо бўлишига ҳисса қўшишга бурчлимиз.

Ҳозир кўпчилик орасида ёшлар китоб ўқимай қўйди, замонавий технологияларга ёпишиб олди, деган нолишлар кўпайиб кетди. Бунинг олдини олиш учун оила, ота-она масъул эмасми? Халқимизда «Қуш уясида кўрганини қилади», деган мақол бор. Демак, фарзандларимизга эртароқ ўқиш-ўрганиш, илм олиш, илм орқали билимли бўлиш, одоб-ахлоқ, каттага ҳурмат, кичикка иззат, ҳалол ва ҳаром, поклик, маданиятли ва маънавиятли бўлмоқни, қадим удум-қадриятларимизни сингдириб бориш лозим.

Иқтисодий таъминлаш ҳам меъёр талаб қилади. Фарзандларимизга қимматбаҳо кийимлар, қўл телефони, машина олиб берганимиз билан улар келажак буюк давлатимизга етук кадр бўлиб етиша олишига қим қаролат беради?!

Фарзанд ҳам ниҳол мисоли. Ниҳолнинг ўсиб улғайиши, келажакда мева бериб, элга нафи тегиши сиз билан бизнинг ана шу эртароқ бошлаган таълим-тарбиямизга боғлиқ. Яна, бизда ҳам яхши, ҳам ёмон одат борки, болаларимизни катталар суҳбатига яқинлаштирмаймиз. Кўпни кўрган, кексапарнинг суҳбати жон озиғи, табиий тарбия воситаси экани эсимиздан чиқади. Буюкларнинг болалик хотираларида асосан оилавий мажлислардан баҳраманд бўлиб, вояга етгани тилга олинади. Демак, етук шахснинг шаклланишида муҳитнинг ҳам ўрни беқиёс экан.

— Қандай эси паст одамсан? Менга зафар, ғалаба тилаш ўрнига доимий дуони қайтарсан! — дебди.

Шунда донишманд:

— Шоҳим! Бир қошиқ қонимдан ўтинг! Агар юришни бир кунга кечиктирсангиз мен сизга нега бундай деганимнинг сабабини айтаман, — дебди. Шоҳ рози бўлибди. Эртасига донишманд шоҳга рўбарў бўлиб:

— Шоҳим, жавобни сарой ҳовлисига чиқсангиз кўрасиз, — дебди.

Ҳовлига чиқишса, бир қўрада бўри ва қўй. Қўйнинг охурида ҳар хил ўт-ўлан, ем, лекин қўй ем-хашакка, бўри қўйга қарамас эмиш. Буни кўрган шоҳ ҳайрон бўлибди. Донишманд:

— Эй шоҳим, бўрининг оёғини атайлаб синдирганман, унинг тани сихат эмас, қўй бўри билан тургани учун, хотиржам эмас, — деб жавоб берган экан.

Қиссадан ҳисса шуки, биз фарзандларимизга миллий гурур ва ватанпарварликни сингдиришда, ана шундай, оқилона фикр юритишга ундайдиган халқимизнинг бой мероси, йўл-йўриқлари ва аъналаридан унумли фойдалансак, мақсадга мувофиқ бўлар эди. Бунинг учун, аввало, ота-она, маҳалла, ўқув даргоҳлари ва барчамиз ўртак кўрсатмоғимиз, айтган гапимизга қилаётган ишимиз тўғри келмоғи шарт!

Гёте немис халқининг ҳар томонлама ривожланишига улкан ҳисса қўшди. Лекин немис халқи биргина одамга қараб турмади. Ўзига хос ҳисоб-китоби билан ҳаракат қилди ва ривожланган мамлакатлар қаторидан муносиб ўрин олди.

Биз ҳам Юртбошимиз дастуриламаллари атрофида бирлашсак, давлатимизнинг буюк келажак учун ҳисса қўшсак. Қурилаётган осмонўпар иншоотлар, темир йўллар, коллежлар ва лицейлар, янгиланаётган мактаблар қурилишини, режасини ортиғи билан бажарётган фермерлар ишларини нега қувонч билан қарши олмаймиз?! Бу ютуқлар аслида барчамизники эмасми? Ватанимнинг ютуғи — менинг ютуғим, Ўзбекистонимнинг гуллаб яшнаши менинг келажаким, болаларимнинг бахти, деб ифтихор этсак. Зеро, тинчлик ва хотиржамликда яшаётганимизнинг ўзи бир неъмат.

**Ўринбой НУРАЛИЕВ,
Ўзбекистон халқ артисти**

Археологик қазилмалар чоғида юртимиз худудидан топилган сопол парчалари, иморат пештоқларида тасвирланган чизмаларда учрайдиган мусиқа асбобларининг суратлари орасида уд алоҳида эътиборни тортадиган асбоб саналади.

Манбаларда таъкидланишича, уд чолғуси IX-X асрларда мукамаллик касб эта бошлаган. Олимлар удни ўз тадқиқотларига асос қилиб олишгани бежиз эмас. Негаки, мусиқа санъати илми тадқиқи учун куйни нуқсонсиз тараннум этувчи чолғу жоиз эди. Мусиқашуносларнинг айнан шу асбобни танлагани товушлар софлигини аниқлашда қўл келганини тахмин қилмоқ мумкин.

Шарқнинг машхур мусиқашунос олими Сафиуддин Урмавий “Рисолатул аш-шарафия”да уд чолғуси ҳақида ёзиб: “Билгинки, чолғуларнинг энг машхури ва мукаммали уддир. Унинг бешта тори бор. Энг пастки тори бам, кейингиси маслас, ундан сўнг масна, юқоригилари эса зир ва хаддир”, — дейди.

Манбаларда уд чолғуси Шарқ ва

чолғусини фан сифатида ўқитиш йўлга қўйилди ва мутахассис ўқитувчи сифатида Мурат-Бели Артур Акопович ишга таклиф қилинди.

Шундан сўнг консерваторияда уд чолғусини қайта тиклаш ва удчилар ансамблини тузиш ишлари амалга оширилди. Ўқув лабораториясида 12 та уд ясалади ва консерваториянинг халқ чолғулари факултети талабаларидан удчилар ансамбли тузилди. Ансамблга С.Тахалов раҳбар этиб тайинланди.

Халқимизга бу чолғунини қайта тақдим қилиш учун саъй-ҳаракатлар бошланган даврларда Мухтор Ашрафий номидаги Тошкент Давлат консерваторияси талабаси Рифатилла Қосимов томонидан бу чолғу янгитдан ўрганилиб, тарғиб этила бошланди.

Ҳозирда уд чолғусини муносиб тарғибот қилиш, узлуксиз таълим тизими асосида уд чолғу ижрочилиги сабоғини йўлга қўйиш, ҳар бир тизимга хос дастурлар тайёрлаш, ўқув қўлланмалар яратиш, дарсликлар тузиб тақдим қилиш борасида кўзга

Ушунга иккинчи умри

Ғарбда бирдек машхур бўлганлиги, унинг таъсирида бир қатор халқларнинг миллий чолғулари бунёдга келганлиги тўғрисида қимматли фикр-мулоҳазалар зикр этилган. Чунончи, Оврупода машхур “Лютня”, Хитой миллий чолғуси “Пипа”, японларнинг “Бива”ларини бунга мисол қилиш мумкин. Булар ўша халқларнинг энг илғор чолғулари сифатида ҳозир ҳам ўз мавқеини сақлаб қолган.

Уд чолғуси коса, даста, бош қисмидан ташкил топган. Косаси бир-бирига ёпиштирилган бир неча қовурғасимон тахтачалардан иборат. Устига ёғочдан тайёрланган қопқоқ зич қилиб бириктирилади. Қопқоқда учта резонатор — овоз тебратиб чиқадиған тешик бўлиб, устига торлар таянадиған харрак зич қилиб туташтирилади. Даста косага маҳкам бириктирилиб, парда боғланмайди. У вижжак дастасига ўхшаб соф, текис бўлади.

Уд ҳақида гап борганда, бу чолғунинг мохир ижрочиси Мурат-Бели Артур Акопович ҳақида эслаш жоиз. Асли Туркиянинг Ангор вилоятида туғилган Артур Акопович 1939 йилда Тошкент шаҳрига кўчиб келиб, Тамарахоним билан биргаликда, кейинчалик эса Т.Жалилов бошчилик қилган ансамблда, Ҳамза театрида иш фаолиятини олиб боради. Замондошларининг хотирлашича, Умар Хайём, Алишер Навоий яшаган даврлардан бери сақланиб келаётган мусиқаларни уйда маҳорат билан ижро этган.

1968 йилдан Тошкент Давлат консерваториясида уд

қўринарли ишлар амалга оширилмоқда. Жумладан, Ўзбекистон Давлат консерваторияси “Анъанавий ижрочилик кафедраси” мудири, профессор Рифатилла Қосимовнинг бу соҳада амалга оширган ва ҳозирда давом эттираётган ишларини алоҳида аҳамиятли эканлигини таъкидлаб ўтиш лозим. Рифатилла Қосимов “Уд дарслиги” рисоласининг муаллифи ҳамдир.

Уд чолғусини академик лицей, коллежлар ва олий ўқув юртлари тизимида ўргатиш йўлга қўйилган. Айни пайтда ўзбек бастакорлари уд чолғусига мўлжалланган бир қатор асарлар яратишга муваффақ бўдилар. Хусусан, таниқли бастакор Мустафо Бафоев “Бухорча мавриги”, “Поэма” номли асарларида уд чолғусининг ижро имкониятларидан унумли фойдаланган.

Уд чолғуси ижрочилиги соҳасида етуқ ижрочилар қаторида Рустам Каримов, Одил Орзиев, Умарали Бултуров, Суръат Жўраев, Фатхилла Шоюнусов, Хусниддин Атоев сингари бир қатор ёш иқтидорли созандалар эл назарига тушиб келмоқдалар. Улар мумтоз, академик ижро услубида ўзига хос талқинга эришган ва бир қатор асарларни тингловчиларга тақдим этишга муваффақ бўлган созандалардир. Устоз созандаларнинг удга мослаштирган бир қатор куйлари Ўзбекистон телерадиокомпанияси олтин фондидан жой олган.

Зулхорбек ТУРОПОВ

ИТ (САҚ)

Аввал бошда у бир уламнинг ўғли бўлиб, отасининг қулоққа қичқиртириб қўйган исми Сақ экан. Унинг онаси жуда эрта вафот этган бўлиб, отаси дуохонликни касб қилиб олган ёш аёлга уйланади. Ўғай она Сақни ўтира ёпоқ, турса сўпоқ деб, сира ёқтирмас экан. Иложи борича болани уйга киритмай, унга огир-огир ишларни буюриб, эл-юрт кўзига ёмон кўрсатишга уринар экан. Ўғай онаси буюрган ишлар ҳар қанча қийин бўлса ҳам, Сақ бечора дардини ичига ютиб, ишни бажаришга унаб кетаверар экан.

Ўғай она эса Саққа энди туни билан қўтонни қоровуллаб чиқишни буюриб, уни ухлатмай азоб бериш йўлини ўйлаб топибди. Қўзилагиш даврида энасидан энди ажралган қўзиларни қўриқлаш учун ҳам Сақни пойлоқчи қилиб қўйибди. Қуядуз кулгудан, тунда уйқудан қолиб чарчаган Сақ гоҳи пайтлари ухлаб қолиб, бир-икки қўзини йўқотиб ҳам қўйибди. Шу сабабдан Сақ бечора чексиз азоб-уқубатда қолибди. Хотинининг гапига кириб, отаси ўғлига қирқ қамчи уришни буюрибди. У ўғлини шу тариқа жазолаб, қолганини хотинига ҳавола қилибди. Бола бечоранинг шунча жафо чекканидан қаноатланмаган ўғай она Сақнинг юзига уч марта кул сочиб, унинг номаълум бир маҳлуққа айланиб қолишини тилаб, сеҳрлаб ташлабди. Ўғлининг энди қайта одам қиёфасига кира олмаслигини тушуниб қолган ота ўйламай қилинган бу машъум хатодан ўқиниб, “ҳай-ҳай, ҳий-йт” лаганича қолаверибди. Отанинг хатосини эшитган одамлар янги пайдо бўлган жониворни «ИТ» деб номлаган эмиш. Юз-қўздан заҳар томчилаб турган ўғай она эса итга бор озорини кўрсатибди. «Итдай азобланди», «Ит азобини берди» каби иборалар ҳам ўша пайтда яралган эмиш. Ўша замон одамларнинг қўйдан бошқа ёввойи ҳайвонларни энди-энди қўлга ўргатиб, тўрт турлик молга эгаллик қила бошлаган даври экан.

Хотини эрига, бу янги маҳлуқни тўқайзорнинг нақ ўртасига олиб бориб ташлашни буюрибди. «Ит — вафо, хотин — жафо», деган сўз ўша пайтдан бошлаб айтилади, дейишади машойихлар.

Ит ўзи ағнаб-қувнаб ўсган қадрдон овулидан овлоққа чиқиб кетгач, овулдаги мол-қолга тез-тез ўтри оралайдиган, йиртқич ҳайвонлар келиб элнинг тинчини оладиган бўлиб қолибди. Ит эса ўрмондаги бошқа ҳайвонлар билан дўстлашибди. Қуяларнинг бирида ўрмондаги бор-йўқ ҳайвонлар тўпланишиб, ўзаро кенгаш ўтказадиган бўлибди. Мақсадлари — ҳайвонлар ичида энг кучли, энг ақлли, ҳар бир ишнинг қўзини биладиган ҳайвонни аниқлаш экан. Йиғилишда ҳайвонлар султони Арслоннинг маслаҳаттўйи Барс шундай дебди:

— Қани, ўзларинг бирма-бир сўзга чиқиб айтинлар-чи,

бу дунёда энг ақлли, одил ҳамда энг эпчил, деб қайси ҳайвонни тан оласизлар?

Шунда хушомадгўй, лаганбардор ҳайвонлар Арслонга яхши кўриниш учун қулай пайт келганини билиб, бирин-кетин сўзга чиқиб, уни мақтай бошлабдилар. Ўрмон-тўқай ичида, ҳайвонлар орасида айёрлиги, лаганбардорлиги билан ном чиқарган Тулки думини ўйнатиб, шундай дебди:

— О, олампаҳимиз бўлмиш Арслон! Сиз барчамизнинг ҳукмдоримизсиз, улугимизсиз! Бу оламда сиздай доно, етук, довишманд, кучли ҳайвон, меҳрибон мураббий ва мустаҳкам тахт эгаси бўлган эмас. Сизни аввалданоқ ҳайвонлар ҳукмдорлигига муносиб қўриб, сайлаганимиз. Сиз ҳамиша одиллигиниз, довирақлигиниз билан ўрнак бўлиб, бизга паҳоқ бўлиб келгансиз, шундай бўлиб қоласиз!

Тулкининг тўлиб-тошиб гапирган сўзларини эшитган бошқа ҳайвонлар ҳам бири олиб-бири қўйиб Арслонни мақташга тушибди. Фақат Итгина бир чеккада бошини елкаси ичига олиб, қунишиб, унсиз тураверибди. Унинг жим турганидан аччиғи келган Арслон:

— Ҳой, сен нега гапирмайсан, ёки буларнинг фикрига қўшилмайсанми? — деб ҳайқирибди.

— Ҳа, мен бу ҳайвонларнинг айтганига асло қўшилмайман! Сабаби, дунёдаги барча яралмишлар орасида энг ақлли, энг кучли, ҳамма нарсани ақл-фаросат ила бошқара оладиган жонзот, деб одам боласининггина тан оламан! — дебди Ит.

Итнинг бу сўзлари ҳайвонлар султониға ёқмабди ва уни ўрмондан ҳайдаб юборишни буюрибди. Ҳайвонлар орасига сифига олмаган Ит яна овулга қайтиб келибди ва инсон боласига бағир босиб, улар билан яшаб қолибди. Даврлар ўтиши билан, Яратганининг ҳукмига қўра, ит билан Қумаёғушга никоҳ тушади. Ер юзидаги турли хил ИТ зотлари, елдан учқур, туйғундан илғир, асл насл бўлган Қумаёғушлар ҳам ителги, италағиз каби қушлар ҳам шу икковидан тарқалган эмиш. Итнинг туғилиб ўсган жойидаги қавмларни Итэли, халқини эса Сақлар юрти дейишаркан.

Итэли қавмининг ҳукмдори бир кунни ўз ўлкасидаги елкаси ер искамаган етти нафар полвонни айбдор деб топиб, зулм кўрсатади ва уларни ватанларидан қувиб юборади. Бир-биридан ботир, мерган бўлган бу азаматларга йўл бўйи бир қўйчиловнинг ити ҳам қўшилиб, қувғиндилар бир тоққа бориб, ўша ёқлардаги унгулардан бошпана топадилар. Уларга ҳамроҳ бўлган ит уч юз йиллар мобайнида етти паҳлавонга қуён ушлаб, қуш тутиб бериб юради. Бу ботирлар ҳам итнинг содиқлигини, вафодорлигини, ақлли ва ғамхўрлигини мангу ёдда сақлаш учун ўзларининг авлодларига, фарзандларига «Ит — инсоннинг дўсти», деган эзгу ҳикмати васият қилиб қолдирган, дейишади. Итнинг мучал саноғидаги ҳайвонлар қаторига киритилиши ҳам юқоридаги хиелатлари туфайли, деб айтишади боболар. Ит жуда сезгир, ҳид билгич жонивор бўлганлиги боис ҳам, чўпоқлар уни қадрлаб, ўзларининг идишидан сув ичирар эмиш. Итнинг улишини, нола чекишини хавф-хатар, фалокатнинг олдида берилган хабар, деб талқин қилувчилар ҳам бор. Агарда ит кимни қопиб олса, ўша одам кўнглисиз ҳодисага учрайди, деб ирим қилади баъзилар.

Хуллас, ит барча ҳайвонлар ичида одамга энг яқин, энг содиқларидан ҳисобланади. Шу хил хиелатларга эга бўлгани учун ҳам итга охират кунда инсон териси ҳади қилиниб у қайтадан одамга айланар эмиш. Қўпинча қўйчиловларнинг ити ўлганда, уни кафанлаб кўмишларининг сабаби ҳам шу эмиш.

**Айтувчи — Навоий вилояти Томди тумани
Ўтамурод қишлоғида яшовчи Серикбой Қаллибек ўғли.**

Қадим-қадим замонда жуда зиқна, ичи тор сир сартак (савдогар, судхўр) бўлган экан. У жуда бадавлат бўлишига қарамай, дунё устига дунё йиғиш, бойлик тўплашни севаркан. У ўзгалар ҳақидан ҳам қўрқмас экан. Одамлар сартакнинг қўли эгрилигини, ҳатто тарози тошини ҳам енгиллатиб фойда кўришини биларканлар. Харидорлар унинг жазосини бериш учун бир куни қозига арз қилибдилар. Қози ўз қўзи билан кўриб, ишонч ҳосил қилиш мақсадида бечораҳол кийиниб, сартакнинг ёнига келибди-да у-бу нарсаларни савдолашибди. Қози зеҳн солса, савдогар тошларни алмаштириб, харидор ҳақидан уриш пайида эмиш. Буни кўрган қози ғазабланиб:

— Хей, бақабош! Мижжа қоқмай харидимни хато ҳисобладинг. Киши кўзига бақрайгунча, олдиндаги тошингни тўғриламайсанми? Элу юртнинг насибасини қирққунча, бақадай вақиллаб, мана шу икки тошнинг орасида қолганинг яхши! — деб қарғабди.

Кутилмаганда, кўпчиликнинг кўзи олдида ҳайратланарли воқеа рўй берибди — савдогар осмонга учдими, ерга кирдими, йўқ бўлиб қолибди-да, ўрнида тарвақайлаган тошбақа пайдо бўлибди! Бозорга келган харидорлар эса ана шу гаройиб воқеадан ҳайратланганча тарқалишибди. Шундан бери бояги зиқна савдогар тошбақа шаклига эниб, мангуликка маҳлуққа айланиб қолган экан. Айтишларича, шундаям тошбақа зиқналигини ташламай, одамзотнинг униб-ўганини кўролмай, бетобларнинг дардига даво бўлувчи, меҳригёи чўпини тилининг тагида сақлармиш.

Одамлар меҳригёини тошбақа оғзидан олишнинг осон йўлини топишибди: тошбақанинг ини оғзига саксовулни қалаштириб тахлаш керак, токи тошбақа тахланган шох-шаббалардан ошиб ўтолмасин. Тошбақа ундан ошиб ўтишга зўр берганида томоғига куч тушиб, тилини чиқаради ва тили остидаги меҳригёи саксовул бутуқларига иланиб қолади. Шунинг учун ҳам одамлар саксовулни тошбақа инига гов қилиб қўядилар. Шундай қилиб одамлар тошбақадан ҳақини олар эмиш.

Айтувчи — Навоий вилояти Тонди элати Оққовоқ овулида яшовчи Ийгилик Алибек ўғли.

БУЛБУЛ

(Сандувоч)

Бундан сон минг йиллар бурун Булдуруқ қассоб элида икки эгизак яшаган экан. Улардан бирининг исми Мулла Қалпоқ Тўрғай бўлиб, у диндор киши экан. Иккинчиси — ой деса оғзи, кун деса кўзи бор, эркатой ва чиройли йиғит бўлиб, одамлар уни Сандувоч дейишаркан. Мулла Қалпоқ Тўрғай кўп китоб ўқиганлигидан ошириб гапирадиган, куфрлик қиладиган одат чиқарибди. Унинг эгизи Сандувоч эса «энг чиройли одам ўзимман», деб, ҳеч кимни назар-писанд қилмайдиган бўлибди.

Иккала эгизнинг бу хил осийлик қилишлари Яратганга ёқмабди. Оға-инилар ҳатто бир-бирини ҳам меҳсимасликларини кўрган Тангри уларни қушга айлантириб қўйибди.

Шундай қилиб, эгизлар қушга айланибди. Аммо улар қушга айланганларидан кейин ҳам ақли кирмай, бир-бири билан ўрин таллашиб, жанжаллашаверибдилар. Шундан кейин Тангри уларга шундай шарт қўйибди:

— Иккалангиз кимўзарга сайрайсиз! Қайси бирингиз узоқ вақт, чиройли сайрасангиз, ўша қуш шу маконда — одамлар орасида яшаб қолади.

Аввал Мулла Тўрғай (халқ орасида уни пашшатўрғай, қалпоқтўрғай, бўзтўрғай деб ҳам аташади) сайрайдиган бўлибди. У баланд бир шохга чиқиб олиб, билван мақомига йўрғалаб, турли-турли созларга тушиб, бўзлаб-бўзлаб сайрай бошлабди.

Навбат Сандувочга келибди. У ҳам бир дарахт шохига чиқиб олиб, япроқлар орасида яшириниб, гулларга қараб-қараб, чунон сайрабдики, унинг ёқимли, маст қилувчи хуш овозини эшитган одамлар нақ ҳушдан кетиб қолай дебдилар.

Мусобақа шу тахлитда давом этиб, бири кўйганда, бири авжига чиқиб сайрайверишибди. Мулла Тўрғай минг нағма сайрабди, Сандувоч эса минг битта нағма сайраб, ўткир нафаси билан ҳаммани ҳайратда қолдирибди. Ажойиб мусобақанинг гувоҳи бўлган барча тирик жонивор, ҳайвоноту башарият йиғилиб:

— Бул минг бир нағмани билди! Бул билди! — дейишиб, Сандувочни сарой ва боғларда қолдиришга Тангридан сўрашибди. Кўпчиликнинг «Бул билди! Бул билди!» деб чуғурлашган овози ҳамма томонга таралиб, бора-бора «булбул»га айланиб кетибди.

Шу-шу бўлибди-ю, булбул одамларга яқиқлашиб, соя-салқин боғларда сайр этиб, ишқ-муҳаббат нағмаларини, ҳижрон куйларини янграйиб сайраб, ошиқлар дил изҳорини ифода қилса, ичи ҳасадга тўлиб, шишиб кетган муллатўрғай эса чўл-биёбонга, чексиз дала-қирларга чиқиб кетиб, узлуксиз чириллаб, саҳролар кўйинидан макон тутадиган бўлибди. Булбул аталган Сандувоч турфа хил нағмалар ичида фақат одам боласи чаладиган мусиқа асбоблари янграгандагина, куйларга тан бериб, бош эгиб, тор, гижжак, рубоб, най ёки дуторнинг қулоғига бориб қўнар эмиш. Халқ тилидаги «дуторнинг қулоғига булбул келиб қўнган созанда», деган ибора шунга ишора, деб айтишади.

Бўзтўрғай эса «Менинг нисбам Қалпоқ Тўрғай, менга теккан хароб бўлғай», деб сандироқлашни одат қилган, дейишади. Бу икки эгиз қушнинг қисматидан хабардор бўлган бахши-жировлар бундай қўшиқ айтган эканлар:

Булбул — қушнинг боласи,
Бийиқда бўлар уяси.
Бийикни тошқин сув олса,
Бемаза бўлар онаси.
Бўзтўрғайнинг боласи,
Бўз ерда бўлар уяси.
Бўз ерни бўйлаб сув олса,
Бўзлайди экан онаси...

Айтувчи — Навоий вилояти Учқудуқ туманидаги Қулқудуқ овулидан Ойтўти Башар қизи.

Ўзби олувчи — Табиққан Қанаатов.

Қорақалпоқчадан Музаффар Аҳмад таржимаси

Севарабону (Сунали КУМАР) 1983 йилда Қашқадарё вилоятининг Китоб шаҳрида туғилди. Унинг отаси Кумар соҳиб ҳинд, онаси Муяссар эса тожик эдилар. Ота-онаси Тошкентда бирга таҳсил олишган. Иккаласи севишиб, турмуш қуришган.

Институтни тугатгач, ҳамма талабалар йўлланма бўйича ўз юртларига юборилган. Шу орада Муяссар Қашқадарёга кетади. Кумар соҳиб Ҳиндистонга кетишга мажбур бўлади. Ой-кунлар ўтиб

филмида “Котиба” ролини, “Лампочка”, “Солифон” ҳангомаларида «врач ёрдамчиси», «ҳамшира» ролларини ва телеминиатюраларда кичик-кичик ролларни ижро этиб келмоқда. Устози Шерқўзи Ғозиев билан бир неча бор ҳинд қўшиқларини ижро этиб, мухлислар қалбидан жой олди. “Шерхон” студияси яқинда Ҳиндистон кино ижодкорлари билан тасвирга туширган “Шерхон тракторчи” кинокомедиясида режиссёр ассистенти вазифасини бажарди

ИЖЖИ ЮРТ ИЖИ

Муяссар кизлик бўлади ва исмини Севарабону деб қўяди. Бундан Кумар соҳибнинг хабари бўлмаган. “Агар қизим борлигини билганимда, албатта етиб келар эдим”, — дейди у. Муяссар қизини чақалоқлар уйига топшириб юборади. Улғайгач эса, меҳрибонлик уйига ўтказилади. Шундай қилиб, Севарабону меҳрибонлик уйида ўсиб, улғаяди.

Эсини танигач, Тошкентга келади ва Маданият коллежига ҳужжат топширади. Коллежда ўқиб юрган чоғларида онасини излаб топади. Кейинроқ, онасидан эшитганлари бўйича ҳомийлар ёрдамида Ҳиндистонга боради ва у ердан отаси Кумар соҳибни топади.

Кумар соҳиб бир ҳайратланиб, бир ажабланиб қизига қарайди. Хуллас, уни кучоқ очиб кутиб олади. Унинг исмини Сенварабону эмас, “Сунали Кумар” деб ўзгартиради. Шундай қилиб, Сунали отасининг уйида бир неча кун меҳмон бўлади ва Ҳиндистондаги синглиси Рупали ва унинг онаси билан дўстлашиб, Тошкентга қайтади.

Ҳозирги кунда у “Шерхон” студиясида ижод қилмоқда. Яқинда “Сангам” гуруҳини ташкил этиб, устозлари Шерқўзи Ғозиев, Комил Улуғ, Бахтиёр Исматуллаев ва Жакбарали Жўраевлар кўмагида бошқариб келмоқда.

Телеэкран орқали намоиш этилган “Ўч” видео-

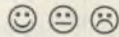
ҳамда хонанда Севарабону образини яратди. Шу билан бир қаторда Сону Шарма ижросидаги ҳинд қўшиқларини ҳам Сунали ижро этди.

Севарабону шу кунларда янги қўшиқлар устида иш олиб бормоқда. Яқин кунларда аудио, видеокассета ва диск албомларини мухлисларига ҳавола этмоқчи.

Албомлардан ўзбек, ҳинд, тожик ва Индонезия қўшиқлари жой олади.

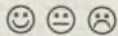
Биз икки юрт қизи Сунали (Севарабону)га ижод йўлида омадлар тилаймиз ва келажакда порлоқ юлдузлар қаторидан жой олишига ишонамиз.

Қамолиддин АЗИМ ўғли

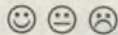

Бир киши итини сотаяпти. Харидор сўради:

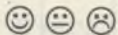
- Итингиз соғломми?
- Соғлом.
- Ақллими?
- Ақлли.
- Садоқатлими?
- Садоқатли. Мен шу билан уни бешинчи марта сотаяпман.

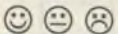
- Болагинам, ўзимнинг куёнчам, уйғона қол!
- Йўқ, мен бугун балиқман. Оёқларим йўқ, шунинг учун боғчага бора олмайман.

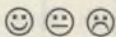
- Мен туғишни истайман, аммо эрим истамайпти. Нима қилай?
- Туғаверинг, эрингиз туғмаса-туғмас!

- Болаларингиз борми?
- Ҳа, ўнта.
- Уларни бир-биридан қандай ажратиб оласиз?
- Отасининг исмидан ажратаман.

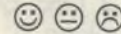

- Ойи, катта бўлсам, мен ҳам турмушга чиқаманми?
- Ҳа, яхши қиз бўлиб юрсанг, албатта, турмушга чиқасан.
- Яхши қиз бўлмасам-чи?
- Унда жудаям кўп турмушга чиқасан.

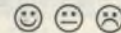
Тиш дўхтири мижознинг тишини суғура олмагач, деди:

- Боринг, паровоз суғурсин тишингизни!.. Мижоз икки кундан сўнг яна келди.
- Хўш, нима бўлди?
- Учта вагон релсдан чиқиб кетди.
- Тишингиз-чи, тишингиз?
- Станция бошлиғи уриб синдирди.

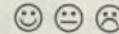
Қушлар дўконига харидор кириб деди:

- Менга 524 та суварак, 18 та сичқон ва 5 та каламуш беринг!
- Уларни нима қиласиз?
- Мени ижара уйдан ҳайдаб чиқаришаяпти. Айтишдики, мен уйни илгари қандай бўлса, шундайлигича қолдирарканман.

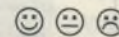

Ўрмонда ҳайвонлар оч қолишгач, тулки уларга таклиф киритди:

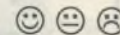
- Келинглар, кимнинг оғзи кичик бўлса, ўшани еб қўямиз, тўғрими, типратикан?!
- Ҳа-а-а-а-а!

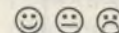
- Ойи, манави маймунни сотиб олайлик!
- Ие, биз уни нима билан боқамиз?
- Мана, ёзиб қўйишибди: “Ҳайвонларга овқат бериш қатъиян тақиқланади!”

- Ўртоқ милиционер, биз киллерни қўлга туширдик!
- Бу ёққа олиб келинг!
- Иложи йўқ, у бизни маҳкам ушлаб турибди.

- Огайни, анчадан бери кўринмай қўйдинг, қаерда эдинг?
- Касалхонада эдим. Асабларимни даволадим.
- Нимани даволадинг?
- АСАБЛАРИМНИ ДАВОЛАДИ-И-ИМ!

- Парапсихология нима?
- Психолог хонасига кирсанг-у, у ерда икки нафар психолог ўтирган бўлса, бу парапсихология деб аталади.